

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI**

GÜRCİSTAN'DA ULUSLAŞMA VE DEVLET İNŞASI SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mesude EŞİYOK**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali ASKER**

**Karabük
OCAK/2019**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	11
BİRİNCİ BÖLÜM	13
1. 19. YÜZYILIN SONU 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA GÜRCÜ TOPLUMUNDA ULUS BİLİNCİ VE ULUSLAŞMA	13
1.1. Gürcü Kimliğinin Şekillenmesinde Tarihsel Süreçler	13
1.2. Gürcistan'ın Rusya Tarafından İşgali, Gürcü Aydınlanması ve Ulus Bilinci.....	19
1.3. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Kuruluşu	33
1.3.1. Şubat Devrimi Sonrası Rusya'daki Gelişmeler ve Kafkasya'nın Yönetimi	33
1.3.2. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti	40
1.4. Sovyet Yönetiminde Gürcistan.....	44
İKİNCİ BÖLÜM.....	52
2. İKİNCİ CUMHURİYET DÖNEMİ ULUSLAŞMA VE DEVLET İNŞASI..	52

2.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Gürcistan'da Bağımsızlık Mücadelesi	52
2.1.1. Gürcü Ulus Kimliğinin İna Süreci.....	57
2.1.2. Milliyetçilik ve Zviad Gamsahurdiya Dönemi.....	67
2.1.3. Eduard Şevardnadze Dönemi.....	71
2.1.4. Miheil Saakaşvili Dönemi	72
2.2. Kilise	73
2.3. Siyasi Kurumlar.....	81
2.4. Gürcistan'da Ulus İna Süreci ve Demokratikleşme Sorunları	88
2.4.1. Demokratikleşme Kuramları.....	88
2.4.2. Gürcü Ulus İnaŐının Demokrasi Kuramları erevesinde Değerlendirilmesi.....	93
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	104
ÖZGEÇMİŞ	111

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Mesude Eşiyok'a ait "Gürcistan'da Uluslaşma ve Devlet İnşası Süreci" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. Ali Asker	
Danışman Üye	: Doç. Dr. Ali Asker	
Üye	: Doç. Dr. Ersin Müezzinoğlu	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir Merdan	

Tez Sınavı Tarihi: 07.02.2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Mesude EŞİYOK

M. Eşiyok

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında yardımları, katkıları ve eleştirileriyle yol gösteren, sınırsız hoşgörüsünü ve sabrını esirgemeyen, amatörlüğümü profesyonelliğiyle perdeleyen, bilgisine ve tecrübelerine hayran kaldığım değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Ali ASKER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca desteğini esirgemeyen, nasihatleriyle yol gösteren, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZ

Kafkas dağlarının batısında küçük bir ülke olan Gürcistan, Güney Kafkasya'nın kadim memleketlerindedir. Sahip olduğu önemli stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca Roma, Bizans, Arap, Hazar, Selçuklu, Moğol, İran, Osmanlı, Çarlık Rusya ve Sovyet Rusya gibi çeşitli devletlerin hegemonyası altında varlığını sürdürmüştür. Kendi içinde birçok etnik yapıyı, dini ve dili barındıran Gürcistan, bir anlamda çok çeşitliliğin bulunduğu önemli noktalardan biri haline gelmiştir.

Gürcistan, yüzyıllardır sürüp giden hâkimiyet mücadelelerinde sürekli büyük güçler tarafından yıpratılmış, bölünmüş ve yönetilmiştir. Ancak bölge halkı bütün bu mücadele dönemlerinde milliyetçi duygularından ödün vermemişler ve bağımsızlıklarını elde etmek için büyük çaba harcamışlardır. Bölge içindeki etnik ve kültürel farklılıklar, bağımsızlık sonrasında etnik çatışmalara ve kaos ortamının oluşmasına sebebiyet vermiştir.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması gerek dünya tarihi açısından gerekse de Avrasya coğrafyası açısından yeni bir dönemi başlatmıştır. Nisan 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'da yeni bir siyasi yapılanma süreci başlamış ve ulus inşa çabaları hız kazanmıştır. Bu çalışmada tarihsel ve uluslararası dinamikler göz önünde bulundurularak Gürcistan'daki devlet yapılanması ve ulus inşa süreci analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği, Ulus İnşası

ABSTRACT

Republic of Georgia which is a small country at the West of Caucasus mountains is the primeval state in South Caucasus. It has been attacked by many states and nationalities like Roma, Byzantium, Arabian, Khazarian, Seljuk, Mongolian, Iranian, Ottoman, Czarist Russia and Soviet Russia because it has an important strategic location. So Georgia includes many ethnic groups, religions and languages, it became an important middle point of many kinds. The ethnic and cultural differences in the area is the reason of Conflict and chaos after independence.

For centuries, in the struggles of hegemony it has governed, divided and exasperated. But during these struggles times, they didn't compromise from their national feelings and gave a big effort to have their independence. Ethnic and cultural differences within the region have resulted in ethnic conflicts and chaos.

With this in 1991 the disperse of Soviet Union indicates starting of a new period from the view of World Political history and also Eurasian geography. Thus, Georgia which declared its independence as the result of the disperse of Soviet Union, a new Political settlement period started. In this period the Nation settlement effort accelerated concordantly, in this work out, by taking into consideration of the historical and international Dynamics, the state settlement and process of Georgia will be analyzed.

Keywords: Georgia, South Caucasus, Soviet Union, Nation-Building.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Gürcistan'da Uluslaşma ve Devlet İnşası Süreci
Tezin Yazarı	Mesude EŞİYOK
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ali ASKER
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Ocak/2019
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi
Tezin Yeri	KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	112
Anahtar Kelimeler	Gürcistan, Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği, Ulus İnşası

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Nationalization and State Building in Georgia
Author of the Thesis	Mesude EŞİYOK
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Ali ASKER
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	January/2019
Field of the Thesis	International Political Economy
Place of the Thesis	KARABUK
Total Page Number	112
Keywords	Georgia, South Caucasus, Soviet Union, Nation-Building.

KISALTMALAR

BM: Birleşmiş Milletler

RSFSC: Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti

TSFSC: Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

NATO (North Atlantic Treaty Organization) : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

GVB: Gürcistan Vatandaşlar Birliği

MSK: Merkezi Seçim Kurulu

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmanın konusu, Güney Kafkasya'nın stratejik açıdan önemli bölgelerinden biri olan, demokratik yapı bakımından heterojen bir yapıya sahip, içerisinde birçok etnik yapıyı, dini ve dili barındıran Gürcistan'ın 9 Nisan 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmasıyla girdiği uluslaşma ve devlet inşa sürecini içermektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye açısından büyük stratejik öneme sahip Gürcistan'ın uluslaşma ve devlet inşası sürecini incelemek, irdelemektir. Gürcistan, Kafkasya'da aynı zamanda Türkiye ile stratejik müttefik olan bir devlettir. Türkiye'nin hem enerji hem ulaşım hatlarının Azerbaycan ve Orta Asya ile birleştirilmesinde kilit konuma sahip ülkedir, ayrıca önemli sayıda Türk ve Müslüman nüfusu barındırmaktadır. Bu yüzden komşu Gürcistan'da siyasi gelişim süreci içinde uluslaşma ve devlet inşası konusunun ele alınarak incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma kapsamında ilk olarak; Gürcistan, uluslaşma ve devlet inşası konulu literatür taraması yapılmıştır. Konuya ilişkin ulusal ve uluslararası makale, tez ve diğer yayınlar detaylı şekilde incelenmiş, ayrıca internet olanaklarından da yararlanılmıştır. Tez çalışmasının planı, başlıklar ve alt başlıkları belirlendikten sonra yazım aşamasına geçilmiştir. Araştırmamızın konusu tarih, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleriyle ilgili olduğu için araştırma sırasında disiplinler arası bir çalışma yöntemi benimsenmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada Gürcistan'da ulus inşa süreci; Gürcü kimliğinin tarihin eski dönemlerinden başlayarak günümüze kadar geçirdiği evrim ve aşamalar bağlamında ele alınarak incelenmiştir.

Tez çalışması sırasında karşılaşılan sorunlardan biri Gürcü toplumunun gelişim tarihi ve kimlik şekillenmesi süreçlerinin sürekli olarak bölgenin büyük devletlerinin etkisi

altında geliştiği olgusudur. Bu yzden tez çalışması sırasında bölge kültür ve hegemonyalarının bu süreç üzerindeki etkisini de incelemek gerekmiştir.

Karşılaşılan bir başka güçlük ise Gürcü kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan din unsurunun ele alınması olmuştur. Din olgusunun Gürcü kimliğinin şekillenmesi üzerindeki etkisini irdelemek için Gürcü Ortodoks inancı ve kilise kurumunu ayrıca incelemek gerekmiştir.

Özellikle ulus inşa sürecinin ele alındığı bu tezin veri temini ve kullanımı sürecinde bazı zorluklar yaşanmış, dil sorunu nedeniyle bir kısım kaynak birinci elden değil tercümeleri ve ilgili araştırmalar üzerinden kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 19. YÜZYILIN SONU 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA GÜRCÜ TOPLUMUNDA ULUS BİLİNCİ VE ULUSLAŞMA

1.1. Gürcü Kimliğinin Şekillenmesinde Tarihsel Süreçler

Gürcistan, Karadeniz'in doğu kıyısında bulunan son derece stratejik bir konuma sahip bir Güney Kafkasya devletidir. Her ne kadar bir petrol ülkesi olmasa da Gürcistan'ın stratejik konumun temelinde genel olarak bölgede yer alan zengin petrol rezervleri, bu rezervlere sahip olmanın sağlayacağı avantajlar, ayrıca Gürcistan'ın birçok anlamda transit ülke olma özelliği yatmaktadır. Ne var ki bölgenin Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan bir koridor konumu hem ulaşım hem güvenlik açısından önemlidir.¹

Gürcü milleti, Güney Kafkasya'nın en eski topluluklarından biri olarak bilinir. Kendilerini Kartveli, dillerini Kartuli, anayurtlarını da Sakartvelo olarak adlandırmışlardır.² Bölge, tarih boyunca birçok istilaya maruz kalmış ve bunun sonucunda, bölgenin toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısını önemli bir şekilde etkilenmiştir. İstilacı imparatorluklar arasında, M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Grek İmparatorluğu, Pers İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu ve Araplar sayılabilir. Gürcülerin '*Altın Dönemi*' olarak adlandırılan tarihi dönem 11. yüzyılda başlamış ve 13. yüzyılda Moğol istilasının başlamasıyla son bulmuştur. Bu dönem Gürcülerin siyasi etkinlik açısından tarihlerinin en parlak dönemidir. Gürcüler söz edilen dönemde Selçuklu saldırılarına karşı koymuş; Karadeniz bölgesinden Hazar'a kadar olan komşularının topraklarının da bir kısmını içine alan bir coğrafyaya sahip olmuşlardır. Zamanla bölgede Moğol egemenliği zayıflamış; Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu iki önemli aktör olarak ortaya çıkmıştır.³

Bölgede bir süreliğine etkili olan başka bir aktör ise 16. yüzyılın başından beri Osmanlı İmparatorluğu ile rekabet halinde olan Safevi Devleti'dir. İki devlet

¹ Cavid Veliev ve Araz Aslanlı, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, Ankara: Berikan Yayınları, 2011, s. 231

² Zeynep Topal Serdar, "Çarlık Rusya Yönetimine Kadar Gürcü Tarihi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 77, Ankara, 2015, s. 457.

³ Ayşegül Aydıngün-Ali Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', "*Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna, Türk Dilli Halklar ve Türkiye ile İlişkiler*" içinde, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012, ss. 120-206, s. 128.

arasındaki rekabet zamanla Gürcistan'ın bu iki imparatorluğun etkisi altına girmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyılın ortasından itibaren Safeviler karşısında güçlenerek Güney Kafkasya'nın büyük bir kısmını kontrol altına almıştır.⁴

Safevi Devleti'nin zayıflamasının ardından bölgede güçlenen Çarlık Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile girdiği savaştan zaferle çıkmıştır. Rusya'nın gittikçe artan gücü karşısında Osmanlı ve Safevi devletleri bir gerileme dönemi yaşamıştır. 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması⁵ ile Rusya, bölgedeki etkinliğini daha da artırmıştır. Bu gelişmeler Rusya'nın yayılma sürecinin önünü daha fazla açmıştır. Gürcü kralı II. İrakli'nin 1760'ların ortalarından itibaren, Osmanlı İmparatorluğu'nun Gürcistan topraklarında ilerlemesini engellemek için Çariçe Yekaterina'dan⁶ yardım istemesi, Gürcistan ile Rusya arasında uzun yıllar sürecek olan ilişkinin temelini atmıştır. Bu yardım talebiyle birlikte iki ülke arasında başlayan ilişki 1783 yılında imzalanan Georgiyevsk Anlaşmasıyla pekişmiş ve günümüz Gürcistan topraklarının doğu ve merkezini de kapsayan Kartli-Kaheti Krallığı Rus himayesi altına girmiştir. 1800 yılında ise Kartli-Kaheti Krallığı Rusya tarafından ilhak edilmiştir.⁷

Birçok halk gibi Gürcülerin kökeni ve Gürcistan tarihine ilişkin çok farklı ve tartışmalı yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Ancak, bütün bu yaklaşımların bulunduğu ortak bir nokta vardır: Bugünkü Gürcistan toprakları, Anadolu ve Güney Kafkasya'nın diğer kısımları gibi uzun yıllar medeniyetlerin kesiştiği; önemli göçlere ve istilalara tanıklık etmiş bir bölge ve birçok farklı halkın bir arada yaşadığı, birbirine karışıp kaynaştığı bir coğrafya olmuştur.⁸

Gürcü kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan Ortodoks inancının Gürcü toplumu içinde yayılmasının tarihsel gelişim sürecini ele almakta fayda vardır.

⁴ Osmanlı-Safevi savaşlarıyla ilgili bkz: Özer Küpeli, Osmanlı Safevi Münasebetleri, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014

⁵ Küçük Kaynarca Antlaşması, 21 Temmuz 1774 yılında, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanmıştır. Bu yönüyle iki yüz yıllık süre içinde yapılan birçok antlaşma arasında uzun vâdeli sonuçları açısından en önemlisidir. Bu antlaşma, gelecek yüzyıl içinde iki devlet arasında imzalanacak öteki antlaşmaların temeli olmuş ve Rusya sürekli bu antlaşma metnini öne sürmüştür. Küçük Kaynarca Antlaşması ile ilgili bkz: Osman Köse, Kaynarca Antlaşması, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

⁶ Türkçe kaynaklarda "Katherina" veya "Katerina" olarak geçer.

⁷ Ayşegül Aydınğün ve Ali Asker, Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı, s. 128.

⁸ Ayşegül Aydınğün, 'Gürcistan'da Din, Kimlik ve Müslüman Azınlıklar', '*Gürcistan'daki Müslüman Topuluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset* içinde, Avrasya İncelemeleri Merkezi, 2016, ss. 2-21. , s. 8.

Gürcüler 1. yüzyılın 30'lu yıllarında Kral Aderik zamanında İsa'nın 12 havarisinden ikisi olan Andreas ve Simun'un Hıristiyan dinini vaaz etmek üzere Gürcistan'a gelmesiyle Hıristiyanlığı tanımaya başlamışlardır. Bu durum, Gürcistan topraklarında Hıristiyanlığın yayılması için atılan ilk adımlar olarak kabul edilir. Aynı zamanda, Gürcü Ortodoks Kilisesinin ve Özerk Gürcü Kilisesinin temelleri de atılmıştır. Gürcülerin Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi ise 4. yüzyıldan itibaren gerçekleşmiş ve kiliselerin açılmasıyla Hıristiyanlık yayılmaya, kurumsallaşmaya ve kökleşmeye başlayarak en yaygın din haline gelmiştir. Böylece Hıristiyanlık dini hanedanın koruması altına girmiştir.⁹

4. yüzyılda Ortodoks Kilisesi'nin merkezi olan Mtsheta'da piskoposluk kurulmuş ve baştaki ruhani asrın sonuna doğru siyasi gerekçelerle "katolikos" unvanını kullanmaya başlamıştır. Bu unvan aynı zamanda bağımsız bir kiliseye işaret etmektedir. Gürcü Ortodoks Kilisesi bir süre daha milli bir kilise olma yolunda önemli bir adım olan Antakya Kilisesine bağlı kalmıştır. Zamanla, kilise Gürcülere dayanan ayinlerin, Gürcüce yapıldığı milli bir kilise haline gelmiştir. Nitekim 11. yüzyılın başında Gürcü devletinin güçlenmeye başlamasıyla, Gürcü Ortodoks Kilisesi bağımsız bir kilise haline gelmiştir. Hıristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesiyle Gürcistan'ın siyasi ve kültürel gelişiminde büyük ilerleme kaydedilmiştir.¹⁰

Gürcü kimliğinin oluşumuna tam bir tarih vermek mümkün olmasa da Gürcü tarihçi Melikişvili, bu oluşumun M.Ö ikinci bin yılın sonu ve birinci bin yılın başında çeşitli kabilelerin bir araya gelmesiyle başladığı görüşünü savunmaktadır. Bu dönemde yaşamış olan kabileler ve onların yaşamları hakkında açık ve yeterli belgeler bulunduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bununla birlikte modern anlamda bir Gürcü kimliğinin varlığından söz etmek mümkün görünmese de bir proto Gürcü kimliğinin ortaya çıkmakta olduğu ifade edilebilir.¹¹

Gürcü kimliğinin oluşumundaki en önemli etken ise tarih boyunca farklı imparatorlukların ve devletlerin egemenlikleri altında yaşamış Gürcü halkının birliğini sağlayan kurum Gürcü Ortodoks Kilisesi olmuştur. Bu görüş yalnızca ilgili yazında

⁹Nino Çipaşvili, "Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 9.

¹⁰ Ali Asker-Alter Kahraman, 'Gürcistan'da Devletleşme, Kimlik İnşası ve Müslüman Topluluklar', "Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset içinde, Avrasya İncelemeleri Merkezi, 2016, ss.24-47, s. 24-25.

¹¹Aydingün ve Asker, Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı, s. 127.

değil birçok tarihçi, edebiyatçı yazarlar ve akademisyenler tarafından da dile getirilmiştir. Bu konuya örnek olarak Gürcü ulusal kimliğinin mimarlarından biri olarak bilinen, aynı zamanda ünlü şair ve edebiyatçı İliya Çavçavadze'nin "*Gürcülük ve Hıristiyanlık aynı şey demektir. Hıristiyanlığı kabul etmek, Gürcü olmak demektir.*" sözü verilebilir.¹² Bu cümleye göre din, modernleşmeye koşturarak ortaya çıkmış ulus-devletin kaçınılmaz bir şekilde ihtiyaç duyduğu ulusal kimliğin de önemli bir unsuru olmuştur. Böylelikle siyasi bir boyuta ulaşmıştır. Dinin siyasi alanda önemli bir aktör olması, siyasi kurumları ve dini toplulukları etkilediğine işaret etmektedir. Bu anlamda seküler devletten söz etmek güçtür. Bu durum da şüphesiz hem demokrasinin hem de farklı dine mensup olan azınlıkların topluma uyum sağlamalarının önünde büyük engel olmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak Müslümanlar büyük ölçüde dışlanmış; Gürcü ulusunun bir parçası olarak görülmemiştir. Bu nedenle Gürcistan'daki dört Müslüman grubu olan Acaralı Müslümanlar, Borçalı Türkleri, Ahıska Türkleri ve Kistler, ciddi anlamda bir dışlanmışlık duygusu yaşamışlardır. Sözü edilen bu Müslüman gruplar bölgede yüzyıllar öncesinde de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bunun bir sonucu olarak bu topraklara çok sayıda Türk/Müslüman toplulukları göç etmiş ve bu durum İslam dininin bölgede yayılmasına ve bölge halklarının İslam dinin kabul etmelerine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla bu topluluklar kendilerini bölgenin bir parçası olarak görmüşlerdir. Gürcistan'daki bu çok etnikli yapı, ulus inşasını zorlaştıran en önemli etmendir.¹³

Bölgede Müslümanların algılanışı ile Gürcüler tarafından Türklere ve Müslümanlara karşı olumsuz bir imaj oluşmuştur. Hatta tarihsel sebeplere bağlı olarak Müslümanlık Türklükle özdeşleştirilmiş; özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethi (1453) bazı Gürcü tarihçiler tarafından Gürcistan'ın Batı Hıristiyanlığından ayrı düşmesine neden olduğu belirtilmiştir. Bölgede egemen olan Osmanlı İmparatorluğu, Gürcüler için kimliklerine bir tehdit olarak algılanmıştır. O dönemde Gürcü tarihçiler tarafından Osmanlı İmparatorluğu, komşu ülkelerle barış içinde yaşayamayan, geçim kaynağını çevresindeki ülkeleri işgal edip yağmalamakla sağlayan, oldukça vahşi ve acımasız bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan Rusya ise Gürcü halklarını ve devleti koruyan; ortak çıkarlara sahip olan devlet olarak olumlu değerlendirilmektedir. Ayrıca 18. yüzyılda Büyük Petro'nun Kartli Kralı

¹²Ayşegül Aydıngün, 'Gürcistan'da Din, Kimlik ve Müslüman Azınlıklar', s. 8.

¹³Ayşegül Aydıngün, 'Gürcistan'da Din, Kimlik ve Müslüman Azınlıklar', s. 2-3.

Vahtang'a '*dinsiz ve vahşi*' Müslümanlardan kurtulabilmesi için Rusya ile dost olma çağrısında bulunduğu ve Gürcü tarafının da Müslümanların egemenliğinden kurtulmak için bu çağrıyı kabul ettiği vurgulanmaktadır. Ruslar, Gürcüler tarafından onları Türk/Müslüman imparatorlukların egemenliği altında yaşamaktan kurtaran din kardeşleri olarak görülmüş ve bu algı günümüze kadar devam etmiştir.¹⁴ Buna göre Gürcü kimliği, Müslüman imparatorluklarla karşılaşma ve egemenlikleri altında yaşamaları sonucunda gelişmiş, şekillenmiş ve güçlenmiştir. Bu değerlendirme Ortodoks Hıristiyanlığın neden Gürcü kimliğinin ayrılmaz bir unsuru olduğunu açıkça göstermektedir.

Gürcü kimliğinin oluşmasındaki diğer bir önemli unsur da dil olmuştur. Dil unsuru Gürcü kimliğinin önemli bir yapı taşıdır. Gürcistan, 1801 yılında Rusya tarafından ilhak edildikten sonra Gürcü dili, devlet dili olma özelliğini kaybetmiştir. Bu dönemde Gürcistan'daki eğitim kurumlarında ve dinî okullarda eğitim-öğretim Rusça yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Gürcistan'ın 1918'de bağımsızlığına kavuşmasıyla Gürcü diline devlet dili olma statüsü verilmiştir. Hatta 1921 yılında Rusçanın etkinliğini artırma çabaları Gürcü komünistlerinin ve aydınlarının direnciyle sonuçsuz kalmıştır. 1937 Anayasası'nın 156. 157. ve 158. Maddeleri ile Gürcücenin statüsü belirlenmiştir. Anayasanın 156. maddesine göre; Gürcistan'da devlet dili Gürcücedir. Bununla birlikte, Gürcistan'da yaşayan azınlıklara ana dillerini özgürce geliştirmeleri, kültürel alanda ve resmî kurumlarda ana dillerini kullanma hakkı verilmiştir. Yine anayasanın 157. maddesine göre; kanunların, Gürcistan Yüksek Sovyeti ve Halk Komiserleri Sovyeti kararlarının Gürcüce yayınlanması kararlaştırılmıştır. Gürcistan'daki Acaristan ve Abhazya gibi özerk cumhuriyetlerde ve Güney Osetya'da sözü edilen bu mevzuatların Gürcü dilinin yanı sıra yerel dilde de yayımlanması kararlaştırılmıştır.¹⁵

1970'li yıllarda, Sovyetler Birliği bünyesindeki cumhuriyetlerde Ruslaştırma politikaları yeni bir evreye girmiştir. Bu çerçevede Sovyet yönetimi, Sovyetler Birliği sınırları içinde Rusçanın egemenliğini artırma çabalarına hız kazandırmıştır. Bu doğrultuda Sovyet yönetimi, 1978 yılında, Gürcistan'ın yeni anayasa taslağında yer alan ve devletin dilinin Gürcüce olduğunu belirten maddenin gözden geçirilmesi

¹⁴Keisuke Wakizaka, "Gürcistan'ın Ulus Devlet İnşasında Kafkas Topluluklarının Önemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 77, Ankara, 2015, s. 413.

¹⁵Aydingün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 161.

konusundaki kararı Gürcistan'da büyük tepki yaratmıştır. Bununla birlikte Gürcistan Yüksek Sovyeti, bu talebi uygulamak zorunda kalmış, Gürcü dilinin statüsünün iptal edilmesi yönünde bir karar almıştır. Ancak 14 Nisan 1978 yılında, Gürcü öğrencilerin sokaklara dökülüp bu karar karşı çıkmaları yönünde gösteriler düzenlemesiyle Gürcistan yönetimi geri adım atmak zorunda kalmıştır. Böylece Gürcü dili anayasal statüsünü korumuştur.¹⁶

Bununla birlikte Gürcistan, güçlü kimliklere sahip bölgelerden oluşmaktadır. Bu güçlü kimlikli bölgelerden biri Cavahetya bölgesidir.¹⁷ Sovyetler Birliği gibi bölgede önemli bir gücün dağılmasının ardından, farklı etnik yapıları bünyesinde barındıran Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanması ve zaman içinde ulus devlet inşa çabaları içine girmesi, ülkede etnik kimliğe dayalı önemli sorunların ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Cavaheti Sorunu, bugüne kadar Güney Osetya ve Abhazya hareketlerinin gölgesinde kalan ve Gürcistan'da ulusal birliğin sağlanmasında önemli engellerden birini teşkil eden bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Cavaheti'de yaşayan nüfusun önemli bir kısmını Ermeniler oluşturmaktadır. Aynı zamanda Ermeni toplumu ülkede Gürcülerden sonra gelen en büyük etnik gruplardan biridir.¹⁸

Bağımsız Gürcistan içinde yer alan bir diğer güçlü kimlikli bölge ise Acaristan'dır. Acaristan 13 Ekim 1921 tarihinde yapılan Kars Antlaşması ile özerk bir statüye sahip olmuş; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra da özerk statüsünü korumuştur. Nüfusunun % 93,4'unu Gürcüler, % 2,4'ünü Ruslar, % 2,3'ünü Ermeniler, %2'lik kısmını Yunanlılar, Abhazlar ve Ukraynalılar oluşturmaktadır. Bölge halkının % 70'i Müslüman %30'u ise Ortodoks Hıristiyan'dır. Gürcistan içerisinde dini sebepten özerklik kazanan tek bölgedir.¹⁹ Bu anlamda Etnik bakımdan Gürcü olup çoğu Müslüman olan Acaraların durumu, Abhazya ve Güney Osetya'dan farklıdır. Acaristan yönetimi hiçbir dönemde bağımsız bir devlet kurmayı hedeflememiştir. 2004 yılında yapılan Gül Devrimi²⁰ sonrasında Gürcistan liderliğine

¹⁶Aydınğün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 163.

¹⁷ Ayşegül Aydınğün-Ali Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 125.

¹⁸Timuçin Kodaman-Âdem Ali İren, "Gürcistan Ulus İnşa Çabalarının Önünde Bir Engel: Cavaheti Ermenileri", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2013. s. 67-75.

¹⁹ Ali Cem Günay, "Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Politikaları", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa, 2009, s. 145.

²⁰ Gül Devrimi, Gürcistan'da 2003 yılında Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'nin görevini bırakmak zorunda kalmasıyla sonuçlanan barışçıl halk hareketi.

Miheil Saakaşvili'nin gelmesiyle birlikte Acaristan özerkliği merkezi yönetim tarafından yapılan yasal değişiklikle en alt seviyelere indirilmiştir. Bölge bütünüyle Gürcistan devlet başkanının kontrolüne geçmiştir.²¹

Gürcistan'daki güçlü kimlikli diğer iki bölge Abhazya ve Güney Osetya'dır. Bu iki bölge, bağımsızlık sonrası dönemde Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tartışmaya açmış ve savaşlara neden olmuşlardır. 1922 yılında elde ettiği özerk statüsünü 1990 yılında kaybeden Güney Osetya; Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından 28 Kasım 1991 tarihinde kendi bağımsızlığını ilan etmiş ve kendi anayasasını hazırlayarak *de facto* bir durum yaratmıştır. Güney Osetya'nın bağımsızlığı, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınmamakla birlikte; 26 Ağustos 2008 yılında Rusya, daha sonra Nikaragua ve Venezuela tarafından tanınmıştır. 1999 yılında bağımsızlığını ilan eden Abhazya'nın bağımsızlığı da yine aynı ülkeler tarafından tanınmaktadır.²²

1.2. Gürcistan'ın Rusya Tarafından İşgali, Gürcü Aydınlanması ve Ulus Bilinci

Tarihi boyunca birçok sarsıntı yaşayan ve parçalanmak zorunda kalan Gürcistan; 18. yüzyılın ilk çeyreğinde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Osmanlı, İran ve Rusya gibi üç büyük imparatorluk sınırının kesiştiği yerde tampon bölge konumunda olan Gürcistan; bu devletlerin Kafkasya'yı kendi çıkarlarına göre düzenleme çabalarından dolayı ileride ağır sonuçlar doğurabilecek bir seçim yapmak zorunda bırakılmıştır.²³

İran ve Ermeni tarihlerinden yararlanılarak oluşturulan Gürcü vakayinamelerinde; kökeni Yafes'e kadar indirilebilen Gürcü halkı, ilk Kartli kralı olan Kartoslu Parvanaz (MÖ 302-307) döneminden, Hıristiyanlığı benimsedikleri Kral Mirian (MS 265-342) zamanına kadar 24 kralın idaresi altında yaşamıştır. Azize Nino tarafından 327 yılında Gürcü Ortodoks Kilisesi'nin tesisiyle birlikte resmi olarak Hıristiyan kültürüne adım atan Gürcüler; bu tarihe kadar Grek-Romen ve İranî unsurların müdahalesi altında bulunmaktaydılar. Sasanî Kralı I. Şapur'un oğlu olan Kral Mirian, babası tarafından Gürcistan kralları soyundan gelen bir kızla evlendirilip

²¹ Günay, "Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Politikaları", s. 149-150.

²² Ayşegül Aydınğün ve Ali Asker, age. , 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 126.

²³ Özgür Türker, "Georgiyevsk Antlaşması Bağlamında Gürcistan-Rusya İlişkileri (1783)", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 77, Ankara, 2015, s. 546.

Gürcü kralı olarak ilan edilmiştir. Böylelikle 645-646 yıllarında İranî unsurların etkisi altına giren Gürcistan Arap saldırılarına maruz kalmış ve Tiflis, Habib b. Mesleme tarafından fethedilerek Gürcü halkı haraca bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren Araplar ve Bizans arasında yoğun bir mücadeleye sahne olan Gürcistan toprakları, 683-765 yılları arasında Hazar akınlarına da maruz kalmıştır. 1125 yılından itibaren Kraliçe Tamara döneminde bölge Selçuklu idaresine girmiş ve bu dönemde (1184-1212) en parlak çağını yaşamıştır.²⁴

Gürcüler, Kafkasya'nın güneyi ve Doğu Anadolu'da egemen oldukları bir dönemde meydana gelen Moğol İstilasası ile tekrar bilinmezliklerle dolu bir döneme girmişlerdir. Moğol istilasının harabeye çevirdiği Bargatlı Hanedanı'nın birleşik Gürcistan Krallığı, 1446 yılından sonra parçalanmıştır. Kraliyet ailesi kurucu mensuplarının bir kısmı, Batı Gürcistan'da bağımsız bir krallık olan İmeritya'yı kurmuştur. İmeritya Kralı batı eyaletinin anahtarı olan Mingrelia, Guria, Svaneti ve Abhazya prenslikleriyle sürekli mücadele etmiştir. Doğu Gürcistan da benzer şekilde Kartli ve Kaheti olarak iki ayrı krallığa bölünmüştür. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'un fethi ile bölgede etkinliğini arttırması ve Safeviler'in İran'da yükselişe geçmesiyle birlikte iki devlet de siyasi birlikten uzak olan Gürcistan'a yönelmiştir. 1555 yılında Kartli ve Kaheti toprakları İran'ın, 1639 yılında da İmeritya, Mingrelia ve Guria, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. 1578 yılında Batı Gürcistan'ı tamamen fetheden Osmanlı Sultanı III. Murad bu parçalanmışlığı devam ettirerek Gürcü topraklarını dört eyalet şeklinde taksim etmiştir. 1762 yılına gelindiğinde, Kartli ve Kaheti krallıklarını birleştirmeyi başaran II. İrakli Rusya ile çok uzun yıllar sürecek bir ilişkinin temelini atmıştır.²⁵ Kral II. İrakli, Gürcülerin yüzyıllarca Osmanlı ve İran'a karşı verilen mücadelenin sembolü haline gelmiştir.

Gürcü halkı için Güney Kafkasya'da Gürcü ve Rus çıkarları birbirine yakındır. Bundan dolayı Gürcistan'ın Rusya'nın himayesine seçmesi çıkarlarına uygundur. Gürcülere göre bölgenin Rus idaresi altına girmesi; İran ve Osmanlı tehlikesinden korunması ve ülkenin gelişimi açısından önünü açması demektir. Rusya'ya göre de Gürcistan, stratejik konumu nedeniyle hayati çıkar sahasında görülmüş ve Gürcistan

²⁴Abdolvahid Soofizadeh-Özgür Türker, "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması'ndan Ağa Muhammed Han'ın Tiflis Seferine", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:3, Cilt: 7, 2015. s. 150.

²⁵Türker, "Georgiyevsk Antlaşması Bağlamında Gürcistan-Rusya İlişkileri (1783)", s. 546.

ile ilişkilere özel önem gösterilmiştir.²⁶ Rusya Gürcü halkına yayılma politikasını hayata geçirmek için yaklaşmıştır. Bu politikanın da başlıca iki amacı vardır: Birincisi, Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması ve boğazlar vasıtasıyla sıcak denizlere inilmesi, diğeri de Kafkaslar ve Hazar Denizi üzerinden İran'a girilmesiydi. Rusya'nın bu amacı gerçekleştirmesi için önceliği, Kafkasya'nın alınması ve üs olarak kullanılması olmuştur. 1762 yılında II. İrakli, Kartli ve Kaheti krallıklarını birleştirmiş; İran ve Osmanlı baskısından kurtuluşun çarelerini aramaktaydı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Gürcüler, Rus kumandanı olan General Todtleben'in işini kolaylaştırarak onun az bir kuvvetle Bağdadçık, Kutayis ve Şherban kalelerini almasını sağlamışlardır.²⁷

21 Temmuz 1774 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 7. ve 23. Maddeleri doğrudan Gürcistan'ı ilgilendirmekteydi. 7. maddeye göre; Osmanlı Devleti, tebaası olan Ortodoks Hıristiyanların haklarını güvence altına alacak, antlaşmanın 23. maddesine göre de Gürcülerin Rusya'ya yönelmesine neden olacak hükümler yer almaktaydı. Bu maddeye göre Osmanlı Devleti, Gürcü ve Mingrelia halkına ait toprakları eski sahiplerine bırakacak, dini yaşantılarına müdahale etmeyecek ve bu yörelerden aldığı cizyeyi kaldıracaktı. Ruslar, Küçük Kaynarca Antlaşması ile Karadeniz'in kuzeyinde ve Kuban Nehri havzasında etkinliklerini arttırmış, güneye doğru yönelmişti. Burada Osmanlı ve İran etki sahası ile doğrudan temasa geçilmiştir. Tarafsız bölgeler olan Kabartay (21. madde), Azak (19. madde) ve Bug Nehri (18. madde) Osmanlı'dan alınıp Çar'ın yetki alanına girmiştir. Ruslar daha sonra Terek Nehri boyunca uzanan Kazak Hattı'nın tamamlanması ile Gürcistan sınırına kadar uzanmışlardır.²⁸

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın sonucunda II. İrakli'nin antlaşmanın sonucundan tatmin olmayıp Osmanlı Devleti'ne yanaşması Gürcü-Rus ilişkilerinin kötüleşmesine neden olmuştur. Çünkü böyle bir durum Rus İmparatorluğu'nun Kuzey Kafkasya'daki çıkarlarının tehlikeye girmesi demektir. Bu durum zaman zaman iki ülke arasında isyanlara sebep olmuş ve 1780'li yıllara kadar ilişkilerde gerilmeler yaşanmıştır.

²⁶ Sinem Özyücel, "II. İrakli'nin Rusya ile İlişkileri", *Yeni Türkiye Dergisi Sayı: 77*, Ankara, 2015, s. 534.

²⁷ Soofizadeh-Türker, "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması'ndan Ağa Muhammed Han'ın Tiflis Seferine", ss. 150-152.

²⁸Türker, "Georgiyevsk Antlaşması Bağlamında Gürcistan-Rusya İlişkileri (1783)", s.548.

1780 yılı itibariyle Rusya'nın Gürcistan siyasetinde hissedilir bir değişim yaşandığı söylenebilir. 1783 yılına kadar Gürcistan, Osmanlı-İran arasında sürekli bir mücadele alanı olmuştur. Ara sıra bu devletlerin zayıflıklarından veya farklı bölgelerdeki savaş halinde bulunmalarından faydalanarak küçük çaplı da olsa birlikteliğini sağlamış ya da bazı topraklarını geri almışsa da hiçbir zaman tam anlamıyla bir birlik sağlayamamıştır.²⁹ Netice itibariyle Gürcüler, 24 Temmuz 1783 tarihinde İrakli'nin temsilcisi İoanne ve soylu Kartli ailesinden gelen Garsevan Çhavçhavadze, Rusların Karadeniz'e doğru oluşturdıkları hat için kurulan kale ve kentlerden birisi olan Georgiyevsk'te Rus korumasını kabul eden 13 maddelik Georgiyevsk Antlaşmasını imzalamışlardır.³⁰

Antlaşmanın 1. maddesine göre; Kral İrakli kendisi ve Gürcü halkı adına İran ya da başka bir devletin himayesi altına girmeyi reddederek Rusya'nın himayesi altına girmeyi kabul ettiğini belirtmiştir.

Antlaşmanın 2. maddesine göre; Rus İmparatorluğu bunun karşılığında Kartli-Kaheti Krallığı'nın toprak bütünlüğünü tanıyarak bu krallığın koruyuculuğunu üstlenmiştir.

Antlaşmanın 3. maddesine göre; Gürcü halkı bundan böyle tahta oturacak olan kralı Rusya'nın onayına sunacaklar ve yeni kral Rusya tarafından gönderilecek berat, sancak, kılıç, pelerin vs. alametlerle donatılmış bir şekilde Rus elçisi önünde sadakat yemini ederek görevine başlayacaktır.

Antlaşmanın 4. maddesine göre; Gürcüler, Rusların rızası olmadan komşu devletlerle ilişki kurmayacağına dair söz vermiştir.

Antlaşmanın 5. maddesine göre; iki taraf karşılıklı olarak ülkelerinde temsilci bulundurabilecektir.

²⁹ Cem Küçükali, "Gürcistan'ın Yeni Jeopolitiği", Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 20.

³⁰Mehmet Bülent Uludağ, "Rusya ve Sovyetler Birliği'nde Gürcüler ve Gürcistan", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s. 118.

Antlaşmanın 6. maddesine göre; Gürcülerin düşmanı olanlar Rusya'nın da düşmanı sayılacak, Gürcü Kralı payitahtını Rusların izni olmaksızın terk etmeyecek, aksi takdirde Rus idarecileri Gürcistan'ın idaresine el koyabileceklerdir.

Antlaşmanın 7. maddesine göre; Gürcüler tüm askeri güçleri ile Rusya'nın hizmetinde olacaklar, Gürcistan'da görev yapan Rus idarecileri rütbe olarak Gürcü mevkidaşlarından kıdemli sayılacaktır.

Antlaşmanın 8. maddesine göre; Gürcüler bu antlaşma ile dini anlamda da bir bağlılığa zorlanıyordu. Zira bundan sonra Gürcü Katolikosları ve Başpiskoposları 8. derecede olan Rus rahipleri ile eşit statüde sayılmak kaydı şartı ile Rus Kutsal Sinodu³¹'na üye olabileceklerdir.

Antlaşmanın 9. maddesine göre; Bundan böyle Gürcü asilzadeleri de Rus bağdaşlıklarıyla aynı ayrıcalıklara sahip olacaktır.

Antlaşmanın 10. maddesine göre; Antlaşmanın diğer hükümleri ile taraflar arasında serbest dolaşım, esir mübadelesi ve ticaret yapma hakkı konuları karara bağlanmıştır.

Antlaşmanın 11. maddesine göre; taraflar arasında ticaret yapma hakkı konuları karara bağlanmıştır.

Antlaşmanın 12. maddesine göre; yapılan antlaşmanın geçerliliği sonsuza kadar sürecektir.

Antlaşmanın 13. maddesine göre; Antlaşmanın onaylanması altı ay ya da daha kısa bir süre içinde tarafların imzalarının tamamlanması ile yürürlüğe girecektir. Georgiyevsk Antlaşması, 3 Ekim 1783'de İmparatoriçe II. Katerina tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma ile Gürcistan, İran ve Osmanlı Devleti'ne sırtını dönmüş ve geleceğini kuzeydeki dindaşlarının eline bırakmış oluyordu.³²

³¹ Sinod: Yunancada 'toplantı' anlamına gelmektedir. 1721-1918yılları arasında Rus Ortodoks Kilisesi'nin en yüksek organıdır. Sinod üyeleri imparator tarafından tayin edilir ve Rusya'nın en yüksek ruhban memurları temsil etmişlerdir.

³² Soofizadeh- Türker, "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması'ndan Ağa Muhammed Han'ın Tiflis Seferine", s. 155.

Georgiyevsk Antlaşması'yla birlikte tarafların yararına gibi görünen Rus-Gürcü ittifakı sağlanmıştır. Yine bu antlaşma ile Gürcüler Rusya'nın koruyuculuğuna sığınmışlardır. Fakat bu antlaşma her iki tarafa da bazı yükümlülükler getirmekteydi. Gürcüler sadık bir şekilde Rusya'ya hizmet edecekler bunun karşılığında da Rusya ihtiyaç duydukları korunmayı onlara sağlayacaktı. Ancak olaylar kâğıt üzerindeki gibi gelişmemiştir. Ruslar Kral İrakli'nin sadakatine hiçbir zaman inanmamışlar ve antlaşmanın imzalanmasından önce gözlem altına almışlardır. Diğer yandan Kral İrakli de sadece Ruslara güvenmenin yeterli olmadığını düşünmüş ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin zarar görmesini istemediği için de gizliden gizliye iletişim halinde olmuştur. Antlaşmanın onaylanmasından üç yıl sonra patlak veren 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusların Gürcülerden beklediği desteği alamaması sonrasında durum Rusya tarafından anlaşılmıştır. Bu olay Gürcü-Rus ilişkilerinin seyrini değiştirmiştir. Öyle ki Rusya 1787 yılında askeri gücünü Gürcistan'dan geri çekmiştir. Hatta 1795 yılında İran Şahı olan Ağa Mehmet Han, Tiflis'i işgal etmiştir. Dahası burada yaşayan halkın büyük bir çoğunluğunu İran'a sürmüştür. Bu olay Gürcistan tarihinin en dramatik olaylarından biri olarak kabul edilir.³³

Gürcistan'ı bu zor dönemde yalnız bırakan Rusya'nın bu bölge için hayati anlamda ilk adımı 1801 yılında olmuştur. Aynı zamanda 1801 yılı, Çarlık Rusya'sının Kafkasya politikasında da bir dönüm noktası olmuştur. 1798'de Kartli Krallığı'na XIII. George geçmişti. George Türklere, İranlılara ve kendisine isyan eden kardeşlerine karşı mücadele etmek amacıyla Rus Çarından yardım istemiş, Çar I. Pavel yardım isteğini kabul etmiştir. 1801 yılında I. Aleksandr, I. Pavel'in yerine geçerek Çar olmuş ve bu dönemde Gürcistan'ın Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu ilan etmiştir. Rusya, bu anlamda 18. yüzyıldan itibaren Kafkasya politikasını gerçekleştirmek amacıyla sürdürdüğü genişleme hareketine kademe kademe devam etmiştir. Kuban ve Terek nehirleri boyunca bir güvenlik kuşağı oluşturulmuş ve böylece 1801'de Osmanlı yönetiminde olan Gürcistan-Tiflis, Bakü-Nahcivan ve Erivan'ın işgali tamamlanmıştır.

³³ Soofizadeh- Türker, "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması'ndan Ağa Muhammed Han'ın Tiflis Seferine", s. 163.

Dolayısıyla artık Güney Kafkasya’da Rusya’nın egemenliği kendisini göstermeye başlamıştır.³⁴

1801 yılı itibariyle Gürcistan, Çarlık Rusya’sının önemli bir karakolu olmuş, güneye yayılma hareketinin ana merkezi haline getirilmiştir. Öyle ki, Çarlık Rusya bu bölge içerisinde sorunsuz ve rahat bir şekilde hareket edebilmek için yönetim mekanizmalarını değiştirmeyi ve kendi sistemini bölgede hâkim kılmayı amaçlamıştır. Bu sebeple Rus yönetimi, Gürcistan’ın yönetim mekanizmasında idari reformlara giderek, Gürcistan’ın Ruslaştırılması çabalarına başlamışlardır. Kurulacak olan yeni idari sistemin yürürlüğe konulması için, Rus Çarı olan I. Aleksandr, General Knorring’i görevlendirmiştir. Knorring, Çar tarafından Kafkasya Orduları Başkomutanı statüsüyle, Gürcistan başta olmak üzere, Kafkasya’nın kuzeyindeki ve güneyindeki bölgelerin idari ve askeri en yüksek yetkilisi olarak göreve atanmıştır.³⁵

Gürcistan’ın idaresi için Çarlık Rusya tarafından 1801 yılında Tiflis’te “Gürcistan Yüksek Meclis Hükümeti” kurulmuştur. Bu meclis, bütün önemli konuların ve temyiz edilen davaların görüşüldüğü en yüksek merci olarak belirlenmiştir. Meclisin başkanı, bütün Kafkasya coğrafyasından sorumlu Genel Vali konumunda olan Rusya’nın Kafkasya Orduları Başkomutanıydı. Meclis Hükümeti’nin üyeleri arasında; Kafkasya Orduları Başkomutanı, Yürütme Organı Başkanı, Yargı Organı Başkanı, Maliye sorumlusu, Tarım işleri sorumlusu ve yöneticilere yardımcı olmak üzere atanmış danışmanlar bulunmaktadır. Yürütme organının başkanı, Rusya’nın Kafkas Orduları Başkomutanından sonra Gürcistan’da ikinci yetkili kişi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca kendisine, bir Gürcü prensi bir de Rus subayı olmak üzere iki danışman tayin edilmiştir. Maliye ve tarım işlerinin başına da bir Rus memur atanmış olup ona yardımcı olması amacıyla dört Gürcü prensi de danışman olarak atanmıştır. 1805 yılında, Rus subaylarından olmak suretiyle bu sayı beşe çıkarılmıştır. Yargı organının başına da yine bir Rus tayin edilmiştir. Diğer yandan mahkemeler adli ve idari olarak ikiye ayrılmıştır. Adli mahkemelerde imparatorlukta uygulanan bütün kanunlar geçerli olmuştur. İdari mahkemelerde ise Gürcü kanunnamelerine bağlı

³⁴Fırat Karabayram, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 22.

³⁵ Tolga Oral, “Sovyetler Birliği Yönetimi Altında Gürcistan”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2011, s. 23.

kalınmış, fakat bu kanunlarda bir yetersizlik söz konusu olduğunda Rus kanunlarına başvurulacağı kabul edilmiştir.³⁶

Çarlık Rusya Gürcistan bölgesini daha kolay yönetmek için idari bölgelere, bir nevi küçük şehirlere ayırmıştır. Kartli 'de Gori, Duşeti ve Lore, Kaheti 'de Telavi ve Signaghi olmak üzere 5 idari bölgeye ayırmıştır. Her bölgenin idaresi, laik bir biçimde olmak suretiyle, başkanı genellikle bir Rus kaptanı olan polisler tarafından yönetilirdi. Kasabaların yönetimi de yine Rus komutanlarının sorumluluğundaydı ve Gürcü yetkililer yalnızca onların yardımcılarıydı. Hem idari yönetim hem adli yönetimin dili Rusça idi. Rus yönetiminin getirdiği bu yenilikler bir nevi askeri rejimdi. Sömürgecilikle birlikte, Gürcistan'ın Rusya'ya tam entegre olmasının bir biçimiydi. Bu sebeple en eski soylu ailelerin temsilcileri olan çok sayıda soylu, yeni rejime karşı çıkmıştır. Çünkü onlar devlete olan hizmetlerinin karşılığı olan ya da askerlik hizmetlerinin karşılığı olarak verilen yüksek maaşlı işlerini kaybetmişlerdi ve şu an Rus yetkilileri için herhangi bir hakka olmayan astlar haline gelmişlerdi. Aynı zamanda Gürcü din adamları da sınırlı şartlar altında kalmışlardı. Hazine onların topraklarının ve esirlerinin büyük bir çoğunluğuna el koymuştu. Gürcü köylüleri kurulan Rus yönetiminin devlet vergilerini iptal etmesini beklemiş, bu yönde tepki göstermişlerdir.³⁷

Çarlık Rusyası Gürcistan'ın ilhakından sonra, 1803 yılında bu krallığa komşu olan Megreli Prensiğini, 1804 yılında Guri Prensiğini ve İmreti Krallığını, kontrolü altına almıştır. Bu prenslikler ve krallıklar, Doğu Gürcistan yani Tiflis bölgesinden farklı olarak, Çarlık hâkimiyetine girdikten sonra bile halkı üzerinde söz sahibi olan kral ya da prenslere sahip olmuşlardır. Bunun en büyük sebebi Gürcü halkından gelen tepki idi. Bu nedenle Rusya bu bölgeleri ele geçirdikten sonra aynı hataları Batı Gürcistan'da da yapmamak için temkinli davranmıştır. Bu yüzden İmreti, Megreli ve Guri'de Çarlık idaresini tesis ederken, yerel iktidar sahibi olan kral veya prensi yerinde bırakarak, onlar aracılığı ile istenilen reformları gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Kral ve prensler doğrudan Rusya'nın Kafkas Orduları Başkomutanlığına bağlanmışlardır. Ancak İmereti kralı ve Guri prensi, Rusya'nın bölgede uyguladığı politikalara muhalif davranmaları nedeniyle iktidarda uzun süre kalamamışlar ve Rusya tarafından İmereti,

³⁶Hayri Çapraz, "Gürcistan'da Rus İdaresinin Yerleşmesi (1800-1850)", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, Cilt:1, Ankara, 2006, s. 69.

³⁷ Nodar Asatiani and otar Janelidze, *History Of Georgia*, ss. 184-186.

Guri ve Megreli Geçici hükümetleri oluşturulmuştur. Oluşturulan geçici hükümetin idari yapısının başında yine Rus subayları, danışmanları ise bölgenin prenslerinden veya krallarından atanan kişiler bulunmaktaydı.³⁸

1804-1805 yıllarında başlayan ve 1822 yılına kadar devam eden mücadeleler süresince Çarlık Rusya; Gence, Kuba, Bakü, Seki, Sirvan, Revan ve Nahçıvan hanlıklarını hâkimiyeti altına almıştır. Hâkimiyet altına alınan bölgelerde Rus yönetimi kendi idare sistemi kurarak bu bölgelere yeni idareciler atamıştır. Böylece, Güney Kafkasya'da, yaklaşık iki yüz yıl sürecek Rusya'nın hâkimiyet süreci başlamıştır. Rusya, doğuda Hazar denizi, güneyde Aras nehri yönüne ilerlemiş ve Azerbaycan Hanlıkları üzerindeki denetimini genişleterek Gürcistan'ın stratejik emniyetini sağlamaya çalışmıştır. 1810 yılında ise Rusya, Güney Kafkasya'nın tamamı hâkimiyeti altına almıştır.³⁹

Devam eden süreçte Çarlık Rusya 1811 yılında Gürcü Kilisesi'nin varlığına son vermiş ve kiliselerin başı olan Kartli Katogigosluğunu lağvetmiştir. Bu kiliseler 19. yy'in başında Gürcü bölgesinin bağımsızlığının ve kültürel güçlerinin bir göstergesi olarak görülüyordu. Ayrıca aşırı milliyetçi bir politika izlemesi dolayısıyla Çarlığın Kafkasya politikasına engel olabilirdi. Bu durumun bir sonucu olarak Gürcistan'ın dini merkezi Rusya Sinod⁴⁰'una bağlanmıştır. Bu durum Gürcistan'ın siyasi ve dini anlamda Çarlık Rusya'sına bağlanmış olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilir.⁴¹

Buna bağlı olarak Rusya'nın baskıcı, yayılmacı politikalarla Kafkasya bölgesini hâkimiyeti altına aldığı bu dönemde İran, 18 Ekim 1813 yılında imzalanan Gülistan Antlaşması⁴² ve 22 Şubat 1828 tarihinde Türkmençayı Antlaşması⁴³ ile Aras

³⁸ Çapraz, "Gürcistan'da Rus İdaresinin Yerleşmesi (1800-1850)", s. 71.

³⁹ Karabayram, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", s. 23.

⁴⁰ Kilise temsilcilerinin dini sorunları tartışıp görüşmek ve karara bağlamak üzere toplandığı meclis.

⁴¹ Hayri Çapraz, "19. Yüzyılın İlk Yarısında Gürcistan'da Politik ve Ekonomik Durum", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 77, Ankara, 2015, s. 468.

⁴² Rusya ile İran arasında imzalanan Gülistan Antlaşmasına göre: 1-İran Şahı, Rusya'nın Kafkaslarda işgal ettiği toprakları Rusya'nın bir parçası olarak tanıyacaktı. 2-Bu topraklar Kafkasların Dağıstan bölgesinden Arpaçay-Aras nehrine kadar uzanan Kuzey Azerbaycan, Gürcistan bölgelerini de içine alan sahayı kaplıyordu. 3-Söz konusu bölgelerde yalnız Şah değil, ondan sonra Şah olacak Şehzadeler de Rusya'nın hâkimiyetini tanıyacaktı. 4-Hazar Denizi'nde ticaret yapan Rus tüccarları İran, İran tüccarları da Rus limanlarını serbestçe kullanabilecektir. 5-Alınan harp esirleri karşılıklı olarak serbest bırakılacaktır. 6-Her iki ülke, birbirlerinin başkentlerine yeni elçiler göndererek dostluklarını göstereceklerdir. 7-Her iki ülke tüccarları birbirlerinin topraklarında ticari faaliyette bulunacak ve bu tüccarların güvenlikleri sağlanacaktır. Bkz. Zekeriya Türkmen, "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 9-12.

nehriinin kuzeyindeki Erivan'da dâhil olmak üzere bütün toprakları Rusya'ya bırakmıştır.

Çarlık Rusya Kafkasya'yı kontrolü altına alıp İran tarafından gelebilecek herhangi bir tehdidi ortadan kaldırdıktan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nda yer alan kuzeydoğu illerini ele geçirmek maksadıyla harekete geçmiştir. 1828–1829 yılında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında 14 Eylül 1829'da Edirne Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma sonrasında Batum'a kadar olan tüm Kafkasya Ruslara bırakılmıştır. Çarlık Rusya, Gürcistan'ı elinde bulundurmanın avantajlarından yararlanarak hem İran hem de Osmanlı üzerine yaptığı akınlarla güneye inmiş, Karadeniz kıyısında ve Osmanlı'nın doğu sınırında Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı stratejik alanları ele geçirmiştir. Bu yerlerde yaşayan Müslüman nüfusun üzerinde Çarlık sindirme politikası uygulamaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren bu bölgeden Anadolu'nun içlerine doğru Müslüman göçü meydana gelmiştir.⁴⁴

1830-50 yılları arasında Gürcistan'da durum diğer yıllara göre daha sakin geçmiştir. Tarım, ticaret ve bunun yanında sanayi gelişmiş, nüfus artışı meydana gelmiştir. Bu konular Krallığın kolonileşmeye izin verdiği sosyal uygulamaların bir getirisiydi. Sanayi girişimleri Rus ve diğer yabancı sermaye sahiplerine aitti. Fakat Rusya, toprak ağalarını kendi tarafına çekerek yerli girişimcileri desteklemiştir. Dolayısıyla Gürcü halkları Ruslarla eşit hale getirilmiştir. 1840'tan itibaren de Rusya'da uygulanan idare ve yargı kurumları Gürcistan'a uyarlanmıştır. Sadece, gazete, dergi, tiyatro gibi sınırlı kültürel faaliyetler milli unsurlar taşıyordu. 1840'lardan sonra da Gürcü kimliği tamamen Rus etkisi altına girmiştir. 10 Nisan 1840 yılına kadar bu ve buna benzer reformlar Gürcistan'da köklü değişikliklere uğramadan devam etmiştir.⁴⁵

⁴³ Rusya ile İran arasında imzalanan Türkmençayı Antlaşmasına göre: 1-Rusya, Gülistan Antlaşması ile elde ettiği topraklara ilaveten Revan ve Nahçıvan Hanlıklarını da kontrolü altında tutacaktı. 2-Her iki tarafın tüccarları vergi vermeden ilgili ülkelerde serbestçe ticaret yapabileceklerdir. 3- Hazar Denizi'nde her türlü kontrol Rusların elinde olacaktır. 4-Harp esirleri karşılıklı olarak serbest bırakılacaktır. 5- Taraflar mevcut sınırları tanıyacak ve birbirlerine karşı düşmanca bir tavra girmeyeceklerdi. Bkz. Okan Yeşilot, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, ss. 187-190.

⁴⁴ Alexander Bitis, "1828-1829 Türk-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması", Türkler, Ankara, 2002, ss. 703-720.

⁴⁵ Yunus Ekici, "İki Dünya Savaşı Arasında Gürcistan (1918-1939), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2012, s. 32.

Bununla birlikte 1853–1856 yılları arasında yapılan Kırım Savaşı sonrasında imzalanan 1856 Paris Antlaşması ile Rusların Balkanlara inme ve Türkiye'ye hâkim olma arzusu kısa bir süre engellenmiştir. Bunun ardından Rusya, Balkanlarda isyan çıkararak halkı kışkırtmış ve Slav kardeşlerini himaye etme iddiasıyla 1877 yılında Osmanlıya tekrar savaş ilan etmiştir.⁴⁶

Rusya yaptığı girişimlerle Slavları da yanına çekmiş, Edirne ve İstanbul'a kadar gelme imkânına sahip olmuştur. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinden aracılık etmeleri yönünde talepte bulunmuştur. Fakat hiçbir yerden karşılık göremeyen Osmanlı Devleti, Rusya ile anlaşma şartlarını görüşmeyi kabul etmiştir. Neticede 1878 yılında imzalanan Ayestafanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti, 1,410 milyon ruble savaş tazminatının bir kısmına karşılık olarak Kars, Ardahan, Batum ve Bayezid vilayetleriyle Dobriçe'yi Rusya'ya bırakmayı kabul etmiştir. Ancak bu anlaşma Avrupa devletlerini rahatsız etmiştir. Çünkü Rusya'nın doğuda ve batıda elde ettiği kazançlar bu devletlerin menfaatlerine uygun değildi. Bu durumda anlaşma hükümlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve uzlaşma sağlanması için Berlin Kongresi düzenlenmiş ve Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın Kafkasya ile ilgili hükümlerine şöyleydi: Rusya Kars, Ardahan ve Batum'u muhafaza edecek, Doğu Bayezid'i Türkiye'ye iade edecek, Batum'da askeri tesisler yapmayacaktır. Berlin Antlaşması ile birlikte Güney Kafkasya'daki Türk-Rus sınırında büyük değişiklikler olmuştur. Ruslar Batum'un tarafsız bir liman olacağını kabul etmiş fakat birkaç yıl sonra burayı bir deniz üssü haline getirmiştir. Yine Berlin kongresinde kabul edilen Ermeni reformları meselesini Osmanlı devleti üzerinde baskı unsuru olarak kullanmıştır.⁴⁷

Osmanlı ve Rusya arasında meydana gelen 1828–1829 yılları arası Osmanlı Rus Savaşı, 1853–1856 yılları arası Kırım Savaşı ve 1877–1878 yılları arası Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya bölgesindeki bütün haklarından vazgeçmesine neden olmuştur. Bu tarihten itibaren Müslümanlar üzerindeki baskı arttırılmış, kitleler halinde zorla Osmanlı topraklarına göç ettirilmiştir.⁴⁸ Büyük Kafkas Göçü olarak adlandırılan bu hareket sonrasında, Ruslar, Müslümanların boşalttığı

⁴⁶ Akdes Nimet Kurat, "Rusya Tarihi", Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, , 1987, s. 329.

⁴⁷Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt: 8, Ankara, 1988, ss. 66-74.

⁴⁸ Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s 64.

yerlere, sadık millet olarak gördükleri Ermenileri yerleştirmiştir. Dolayısıyla Kafkasya'nın etnik yapısı da tamamen değişmiştir.

Gürcü tarihçi Prof. Dr. İvane Cavakhişvili (1876–1940), Rusya'nın bu girişimlerini, özellikle de Ermenilere yönelik hareketini, Gürcü, Ermeni ve Müslümanları karşı karşıya getirerek Kafkasya'da kendi pozisyonunu güçlendirmeye çabası olarak değerlendirmiştir. Gürcistan'ın ilhakı sonrasında Rusları ve Rus askerlerini taşraya yerleştirmesi, onlara önemli görevler vermesi, sonrasında Ermenileri yerli idare teşkilatlarında yüksek görevlere atamasının altında yatan sebep aslında budur. Çarlık Rusya böyle bir politika izleyerek Gürcü toplumunun bağlarını koparıp alt kimlikler oluşturmaya çalışmıştır. Daha sonra Acaralar, Abhazlar, Megreller, Svanlar gibi alt kimlikli milletler oluşturulmuş ve böylece Gürcü toplumunun bağları koparılmıştır.⁴⁹

Çarlık Rusya, 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde sanayi faaliyetlerine başlamıştı. Fabrikalar çoğalmış, demiryollarının yapımına hız verilmiş, iç ve dış ticaret gelişmişti. Hatta 1891 de inşasına başlanan ve büyük bir kısmı 1904'e kadar bitmesi planlanan Transsibirya, demiryolu ile Uzakdoğu sahasında da nüfuz kazanmak imkânını elde etmişti.⁵⁰ Fakat 19. yüzyılın sonundan itibaren Rus İmparatorluğu'nda ortaya çıkan ekonomik kriz beraberinde iç karışıklığı da getirmiştir. Rusya'da ortaya çıkan bu ekonomik kriz aslında Avrupa'da gerçekleşen ekonomik krizin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Avrupa'da gerçekleşen ekonomik kriz ile birlikte Rusya'ya yabancı sermayenin girişi azalmış ve bu durum Rus fabrikalarını etkileyerek fabrikaların faaliyetlerini bir nevi durma noktasına getirmiştir. Yaşanan ekonomik kriz ile bazı fabrikalar kapanmış, birçok işçi işsiz kalmıştır. Bu yüzden bölgede yaşayan bütün köylüler ve işçiler, siyasi ve sosyal nedenleri gerekçe göstererek Çarlığa karşı gösteriler ve grevler yapmışlardır. Bu yaşananlar karşısında sık sık protestocular ile polis arasında çatışmalarda yaşanmıştır.⁵¹

Çarlık Rusya yönetiminde bu olaylar yaşanırken Güney Kafkasya'da da durum bundan farklı değildi. Rusya'nın Kırım Savaşı'nda yenilmesinin ardından Çar Nikola'nın yerine geçen II. Aleksandr ülkesinin kaybolan prestijini düzeltmek adına

⁴⁹ Uludağ, "Rusya ve Sovyetler Birliği'nde Gürcüler ve Gürcistan", s. 15.

⁵⁰ Kurat, "Rusya Tarihi", s. 369.

⁵¹ Gela Guniava, "Türk-Rus İlişkileri ve Gürcistan XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde" Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 26.

reformlar yapılmasını gerekli görmüştür. Bu reformların en önemlisi de ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik gelişimini önlediği düşünülen toprak köleliğinin kaldırılması olmuştur. Mart 1861 yılında yayınladığı bir manifesto ile toprak köleliğinin kaldırıldığını ilan etmiştir. Bu durumun ardından özellikle Gürcü köylüleri, pek çok kez isyan etmiştir. Neticede, köylülerin mevcut durumlarında bir iyileştirme olmamış, halkın hoşnutsuzluğu ve yoksulluğu 20. yüzyıl başlarında da devam etmiştir.⁵²

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Gürcü halkında ulusal kurtuluş için fikir akımları ortaya çıkmış, halk bu doğrultuda örgütlenmeye çalışmıştır. Kapitalizmin ve eğitimin hızla yayılması Çarlık rejimini artık yetersiz bulan ve yabancı hâkimiyetine iticilik besleyen bir aydın sınıfın doğmasına sebep olmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan Gürcü aydınları, Gürcü halkına bu yönde öz güven kazandırmıştır. İlk olarak 19. yüzyılın sonlarında edebi ve toplumsal hareketin kurucusu sayılan İliya Chavchavadze'nin önderlik yaptığı Pirveli Dasi adındaki birinci grup oluşturulmuş ve böylelikle ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesi başlamıştır. O dönemin Gürcü aydınları tarafından 1869'dan beri desteklenen bu hareket, 1877 yılı itibariyle İveria adında bir gazete çıkararak ve halkın bilinçlenmesini sağlamaya çalışmıştır. Özellikle de dönemin aydınları, gazetecileri ve öğretmenleri Rusların eğitimdeki baskıcı uygulamalarının karşı çıkmıştır. Okullarda Gürcüce'nin kaldırılmış olsa da gelecek nesillerin anadillerinin unutturulmaması için çaba harcamışlardır. Birinci gruba müteakiben Giorgi Tsereteli önderliğinde, daha radikal görüşlere sahip olan Meore Dasi adındaki İkinci Grup oluşturulmuştur. Son olarak, Gürcü Sosyal Demokrat Partisi'nin temelini oluşturacak olan 1917'de Petrograd Sovyet'inin Menşevik Başkanı Karlo Chkheidze ve gelecekteki Bağımsız Gürcistan'ın Başkanı olacak olan Noe Jhordania önderliğinde Üçüncü Grup oluşturulmuştur.⁵³

Bununla birlikte Çarlık Rusya'nın uyguladığı baskıcı rejim ve ortaya çıkan sosyalist fikir akımları gittikçe güçlenmeye başlayan bir ihtilal fikrini doğurmuştur. Ayrıca 1904-1905 yılında patlak veren ve Rusların yenilgisiyle sonuçlanan Rus-Japon Savaşı, İmparatorluk toprakları üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Rus-Japon savaşı sonrasında 1905 yılında Rusya'da "ilk ihtilal" olarak adlandırılan kriz ortaya çıkmıştır. Ülkede geniş çapta grevler, iç savaş ve ayaklanmalar olmuştur. Bu olaylar Güney

⁵² Uludağ, "Rusya ve Sovyetler Birliği'nde Gürcüler ve Gürcistan", s. 158.

⁵³Fahrettin Çiloğlu, "Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi", Ant Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 63-64.

Kafkasya'yı, özellikle de Gürcistan'ı oldukça etkilemiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Gürcistan'ın büyük bir kısmı Rus hükümetinin kontrolünden çıkmıştır.⁵⁴

Gürcüler, 1905–1907 yılları arasında Güney Kafkasya'da Çarlık yönetimine karşı eylemlerde bulunmuşlardır. Gürcüler, Rusya ile Gürcistan arasında 1783 yılında imzalanan Georgiyevsk Antlaşması'nın uygulanması, Gürcistan'ın iç işlerinde serbest dış işlerinde ise Çarlığa bağlı olması yönünde talepte bulunmuşlardır. Georgiyevsk Antlaşması'nın hayata geçirilmesi doğrultusunda 1910–1912 yıllarında Gürcistan'da “Gürcü Ulusunun Haklarını Savunma Birliği” kurulmuştur. Tiflis, Kutaisi ve Avrupa'nın birkaç ülkesinde merkezleri bulunan bu birlik, 1913–1914 yılları arasında “Gürcü Ulusunun Hakları” adında bir bildiri yayınlamışlardır. Yayımlanan bu bildiri: Georgiyevsk Antlaşması çerçevesinde Gürcistan devleti her yönden kalkındırılmalı, hükümete iç politikada serbestlik hakkı tanınmalı, Gürcü Ortodoks kilisesine eskiden olduğu gibi özerkliği geri verilmeli ve kiliselerdeki ayin ve okullardaki eğitim dilinin Gürcüce olması istenmekteydi. Bu maddelerle beraber askeri meseleler daha fazla önem taşıyarak Gürcülerin askerliklerini milli devletleri için yapmalarını ve Rus askerlerinin Gürcistan'daki sayılarının azaltılması gibi maddelerden oluşmaktaydı. Ayrıca yayımlanan bildiri Rus yönetiminin bu talepleri kabul etmemesi durumunda Georgiyevsk Antlaşması'nın iptal edileceği, Gürcü ulusunun bağımsızlığı için sonuna kadar mücadele edileceği de yer almaktaydı. Ancak o dönemde başlayan I. Dünya Savaşı, bağımsızlık düşüncesinin ertelenmesine neden olmuştur.⁵⁵

Bununla birlikte Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olması için çalışmalar yapan bir başka örgütlenme vardı. Birtakım sosyalist düşüncelerden etkilenmiş olup 1909'da Tiflis'te kurulan bu örgütlenmenin bazı üyeleri 1910 yılında Çarlık askerlerince yakalanmış ve Rusya'ya sürgüne gönderilmiştir. Daha sonra bazı üyeler serbest bırakılmış, bu üyeler Avrupa'ya kaçarak burada tekrar Gürcistan'ın bağımsızlığı için çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalar arasında destek toplayabilmek amacıyla Avrupa ülkelerine yayınlanması için gönderilen Tavisupali Skartvelo (Bağımsız Gürcistan Gazetesi) de bulunmaktaydı.⁵⁶

⁵⁴ Karabayram, “Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası”, s. 25.

⁵⁵ Oral, “Sovyetler Birliği Yönetimi Altında Gürcistan”, s. 40.

⁵⁶ Guniava, “Türk-Rus İlişkileri ve Gürcistan XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde”, s. 40.

Buna bağılı olarak 1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nda Gürcistan, bölgede kendisini ciddi anlamda tehdit eden Osmanlı Devleti ve özellikle Rusya'ya karşı Almanların yanında yer almayı tercih etmiştir.⁵⁷ Olaya Almanya açısından bakılacak olursa, Almanlar Rus İmparatorluğu himayesinde bulunan Rus olmayan milletleri ayaklandırmak istemişlerdir. Amaç, Rusya'nın zayıflatılmasıdır. Dolayısıyla bu amaç doğrultusunda kullanabileceği milletlerin başında bağımsızlığı için mücadele eden Gürcüler vardı. Bu anlamda Gürcistan bölgesi, Almanya'nın Güney Kafkasya'daki planlarını gerçekleştirmek için merkezi konumdaydı ve en önemlisi Ruslar için özellikle askeri anlamda çok önemliydi. Bu bağlamda 1914 yılında Alman İmparatorluğu ile önceki adı "Gürcistan Bağımsızlık Örgütü"⁵⁸ olan ve daha sonra "Gürcü Kurtuluş Komitesi" olarak değiştirilen birlik arasında Gürcistan'ın bağımsızlığına ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Alman İmparatorluğu Gürcistan'ın bağımsızlığını destekleyecek, buna karşılık Gürcüler de Almanların Güney Kafkasya'da kolayca ilerlemelerini sağlamak için Çarlık Rusya'ya karşı kendi askeri gücünü kurarak isyan edecekti. Böylece iki taraf için de stratejik anlamda bir ortaklık inşa edilmiştir.⁵⁹

Almanların gerek askeri teçhizat yönünden gerekse maddi anlamda Gürcülere desteği devam etmiştir. Diğer yandan Gürcü aydınlar, savaş sonunda Almanların yenilmesiyle ortada kalmamak için dengeli bir şekilde çalışmalarına devam ederlerken, tüm Kafkasya coğrafyasını değiştirecek olan 1917 İhtilali gerçekleşmiştir.⁶⁰

1.3. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

1.3.1. Şubat Devrimi Sonrası Rusya'daki Gelişmeler ve Kafkasya'nın Yönetimi

Çarlık Rusya'da yaşanan 1917 Bolşevik ihtilali, Kafkasya halklarının bağımsızlıklarına kavuşmaları için bir umut olmuştur. Yaşanan İhtilal sonrasında Çarlığa bağılı olan Kafkas halklarının imparatorlukta kargaşadan yararlanıp bağımsızlıklarını ilan etmelerini engellemek adına Transkafkasya 'da üç milletin dâhil olduğu bir geçici hükümet kurulmuştur. Kurulan bu geçici hükümetin amacı;

⁵⁷ Uludağ, "Rusya ve Sovyetler Birliği'nde Gürcüler ve Gürcistan", s. 193.

⁵⁸ Oral, "Sovyetler Birliği Yönetimi Altında Gürcistan", s. 42.

⁵⁹ Abdullah Bay, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gürcü Lejyonu ve Faaliyetleri", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 18, 2015, ss. 75-92.

⁶⁰ Cem Küçükali, "Gürcistan'ın Yeni Jeopolitiği", s. 22.

Kafkasya'nın stratejik açıdan önemli bir bölge olması nedeniyle, bu toprakların Çarlık yönetiminde olduğu gibi Rusya'nın egemenliği altında kalması fikrini korumak olmuştur. Bu amaçla, Kafkasya topraklarının Rusya'dan kopmasının yaratacağı bunalımı engellemek için 22 Mart 1917 tarihinde Rusya'nın merkezi olan Petrograt'ta kurulan, Tiflis'te faaliyet gösteren geçici hükümet tarafından kısa adı Ozakom⁶¹ (Rusçası: Osobyı Zakavkazskiy Komitet) olan Özel Transkafkasya Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin görevi, Rus olmayan milletler arasındaki ilişkileri düzenlemek olarak belirlenmiştir.⁶²

1917 Şubat İhtilali'nin ardından, bölgede yaşanan gelişmeler Tiflis'i önemli bir merkez haline getirmiştir. Tiflis'in bu konuma ulaşmasında ona büyük ölçüde destek veren Menşevikler⁶³ 'in önemli etkisi olmuştur. Diğer yandan Menşevikler, 17 Mart 1917 tarihinde Tiflis'te Menşevik siyasetçi olan Noe Jordanya başkanlığında İşçi Mebusları Sovyet'ini kurmuşlardır. Bu tarihten iki gün sonra da Asker Mebusları Sovyet'i oluşturulmuştur. Mayıs 28'de bu iki Sovyet birleştirilerek Gürcistan tek elden yönetilmeye başlanmıştır. Gürcistan'da kurulan Sovyet yönetimi ile var olan Ozakom'la birlikte Transkafkasya 'da ikili yönetim meydana gelmiştir. Daha sonra Menşevikler, Ozakom'daki idareyi kendi otoritelerine almayı başarmışlardır.⁶⁴

25 Ekim 1917'de Bolşevikler geçici hükümete darbe yaparak iktidarı ele geçirmişlerdir. Böylelikle Rusya'da Bolşevik yönetimi kurulmuştur. Bu durum Güney Kafkasya'nın geleceği konusunda endişelere sebep olmuş, 24 Kasım 1917 tarihinde Güney Kafkasya'nın geleceğinin görüşüleceği tarihi öneme sahip bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıya bölgedeki başlıca idari ve askeri birimlerin temsilcileri ile İtilaf devletlerinin Tiflis'te bulunan askeri yetkilileri katılmıştır. İhtilalin Güney Kafkasya'da yayılma tehlikesini önlemek amacıyla bölgedeki bütün birimler birlikte çalışmaya başlamışlardır. Ozakom 'un kendisini lağvetmesinin ardından yerine 28 Kasım 1917 yılında merkezi Tiflis'te bulunan ve Gürcü, Ermeni ve Azerilerin temsil edildiği Transkafkasya Komiserliği kurulmuştur. Aynı zamanda burada milletlerin

⁶¹ Ozakom Türk kaynaklarında Maveray-ı Kafkas Komitesi olarak geçerken, Rus ve Gürcü kaynaklarında Transkafkasya Komitesi olarak geçmektedir.

⁶² Zeynep Topal Serdar, "XX. Yüzyılın Başlarında Türk-Gürcü İlişkileri", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 77, 2015, s. 617.

⁶³ Rus sosyal demokrat hareketi içinde azınlıkta kalanların görüşlerini savunan, bolşevikliğe karşıt olarak gelişen akım.

⁶⁴ Erkan Karagöz, Güneybatı Kafkasya'da Siyasal ve Sosyal Mücadeleler Tarihi, Kocaeli:Park Kitap Yayınları, 2010, s. 37.

temsil edildiği parlamento niteliğinde bir seym⁶⁵ meclisi kurulmuş ve burada, federasyonun üyesi olan her milletin iç işlerinde serbest davranabileceği kararı alınmıştır. Ayrıca burada hem hükümet başkanlığı hem de meclis başkanlığı Gürcülerin elinde bulunmaktaydı. Başkanlığına Sosyal Demokrat Menşevik siyasetçilerinden olan Gürcü A. Çhenkeli 'nin seçildiği bu komiserya aynı zamanda bir çeşit federasyon özelliği taşımaktadır. Rusça “Zakavkazskiy Komissariat” olan ve Zakavkom olarak adlandırılan Transkafkasya Komiserliği, kurulduktan sonra, Bolşevik hükümetini tanımadığını bildirerek Bolşevik yönetimiyle çatışmalar yaşamıştır. Bolşevik iktidarına karşı takınılan bu tavır sonrasında, bölgedeki Bolşevikler de boş durmamış buranın yönetimi için birtakım tedbirler almaya yönelmiştir. Transkafkasya'daki durumu görüşmek için toplanan Halk Komiserleri Sovyet'inin (Sovnarkom) yaptığı görüşmeler sonrasında Bakü İşçi-Asker Sovyet'inin başkanı olan Stepan Şaumyan'ı Kafkasya Olağanüstü Komiseri olarak atamaya karar vermesi bu tedbirler arasındadır.⁶⁶

Bolşevik Rusya'sındaki bu karışıklık ve Transkafkasya'daki hareketlilik İtilaf Devletlerinde kaygı yaratmış ve onları Güney Kafkasya'da güvenli bir ortam arayışına itmiştir. Çünkü Almanların Gürcülerle yakınlaşması, diğer yandan Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Politikası ve Bakü petrollerine ulaşma isteği İngiltere açısından felaket anlamına gelmekteydi. Bu gelişmeler doğrultusunda Kafkasya Cephesi III. Ordu Komutanı Vehib Paşa, Enver Paşa'nın yönergesi ile Kafkasya Cephe Komutanı Prjevalski ile müzakere görüşmeleri başlatmış ve 18 Aralık 1917'de on dört maddelik Erzincan Mütarekesi imzalanmıştır.⁶⁷

Erzincan Mütareke'sinin imzalanmasıyla birlikte Kafkas Cephesindeki Osmanlı-Rus orduları arasındaki askeri harekât durdurulmuştur. Aynı zamanda iki ordu arasında mütarekenin imzalandığı tarihteki durum dikkate alınarak bir sınır hattı çizilmişti. Ayrıca Anlaşmaya göre askerlerin stratejik olarak yeniden yerleştirilmelerine izin verilmeyecekti. Dahası, mütarekenin bütün maddelerinin

⁶⁵ Seym: Maverayı Kafkas Milletlerinin temsil edildiği parlamento mahiyetinde bir Diyet meclisidir. On siyasi partiye mensup temsilcilerden oluşmaktadır. Menşevikler, Kadetler, Sosyal Demokratlar, Taşnaklar, Sosyal-Federalistler, Ulusal-Demokratlar, Musavatçılar, İttihatçılar, Müslüman Sosyalistler ve Himmetçiler. Otuzar sandalyeye sahip olan Menşevikler ve Musavatçılar Seym 'deki en büyük gruplardı. Taşnak'ın 27 sandalyesi vardı. Diğer partiler önemsiz sayıda üyeye sahipti

⁶⁶ Oral, “Sovyetler Birliği Yönetimi Altında Gürcistan”, s. 50.

⁶⁷ Serdar, “XX. Yüzyılın Başlarında Türk-Gürcü İlişkileri”, s. 617.

Kafkas cephesinde de geçerli olacağı anlaşma metninde hükme bağlanmıştır. Erzincan Mütarekesi ile birlikte savaşa da ara verilmiştir.⁶⁸

Erzincan Mütarekesi sonrasında Rus ordusunun çekilmesiyle Ermeniler devreye girmiş ve bazı taşkınlıklarda bulunmuştur. Bu durum üzerine Osmanlı Devleti Ermenileri durdurmaya yönelik harekete geçmiştir. Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın talimatları ile doğu eyaletlerinin Türk askeri tarafından kurtarılması için askeri faaliyetlere başlanmıştır. 3. Ordu Kumandanı Vehib Paşa ve beraberinde Albay Kazım Karabekir de bulunduğu harekâta 13 Şubat 1918'de Erzincan ve 12 Mart 1918'de Erzurum Ermeni işgalinden kurtarılmıştır.⁶⁹

Bu sırada Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan, Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'nın aralarında bulunduğu beş devletin katılımı ile Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Antlaşması yapılmış ve böylelikle Birinci Dünya Savaşı sona ermiştir. Bu antlaşmaya göre Rusya Doğu Anadolu vilayetlerini boşaltacak ve en kısa sürede Osmanlı Devleti'ne verecektir. Yine Rusya tarafından Kars, Ardahan ve Batum'un boşaltılması sağlanacak ve Ruslar bu Bölgelerdeki yeni oluşumlara karışmayacaktı. Bu durum Gürcüler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle de Batum konusunda kesin kararlı olan Gürcü halkı ne pahasına olursa olsun Batum'dan vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu yüzden görüşmeler sırasında Batum meselesi Türk-Gürcü gerginliğinin en önemli nedeni olmuştur.⁷⁰ Ayrıca Antlaşmanın 5. maddesi Ermenilere yönelikti. Bu maddeye göre Rusya, işgal ettiği Türk topraklarındaki Ermeni çeteleri dağıtacak ve bunları terhis edecekti. Bunun bir sonucu olarak ise bir Gürcü-Ermeni ittifakı gündeme gelmiştir.⁷¹

Nitekim 14 Mart 1918'de Türk ve Transkafkasya temsilcileri, sınır anlaşmazlıklarını ve bölge sorunlarını çözmek ve bir barış antlaşması imzalamak amacıyla Trabzon'da bir araya gelmişlerdir. Akaki Çenkeli başkanlığındaki Gürcü heyeti, Gürcü, Azerî ve Ermeni temsilcilerden oluşmaktaydı. Osmanlı heyetini de Rauf Orbay temsil etmekteydi. 14 Mart-14 Nisan 1918 tarihleri arasında yapılan görüşmelerde Transkafkasya heyeti 1878 sınırlarını temel alan Brest-Litovsk

⁶⁸Nurcan Yavuz, "Erzincan Mütarekesi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi", A.Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi, 7/28, Ankara, 1995, ss. 208-232, s. 220.

⁶⁹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt: 9, Ankara, 1988, s. 527.

⁷⁰Serdar, "XX. Yüzyılın Başlarında Türk-Gürcü İlişkileri", s. 618.

⁷¹ Ekici, "İki Dünya Savaşı Arasında Gürcistan 1918-1939", s. 57.

Antlaşmasını tanımadığını bildirerek savaş öncesi sınırları esas alan yeni bir antlaşma imzalanmasını talep etmiştir. Ancak bu durum Elviye-i Selâse yani Kars, Ardahan, Batum'un Türkiye'ye iade edilmemesi anlamına gelmekteydi ve dolayısıyla Türk heyeti tarafından reddedilmişti.⁷²

Transkafkasya heyetinin Brest-Litovsk Antlaşmasını tanımamakta ısrarı sonrasında Rauf Orbay, 6 Nisan'da 48 içerisinde Transkafkasya hükümetinin Brest-Litovsk Antlaşması'nı tanınması için bir uyarı göndermiştir. Görüşmelerden bir sonuç çıkmadığını gören Vehib Paşa, Kars'a doğru ilerleyişini sürdürmüştür. Öte yandan Türk heyeti tarafından gönderilen ultiatom üzerine Transkafkasya Heyeti Başkanı olan Çhenkeli Brest-Litovsk Antlaşmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu duruma Tiflis hükümeti ciddi anlamda tepki göstermiş ve Seym 13 Nisan'da Transkafkasya halkına bir bildiri yayınlayarak Türkiye'ye savaş ilan ettiğini bildirmiştir. Bu bildiriye göre Brest-Litovsk Antlaşması'nın tanınmasını Transkafkasya halklarının rızası olmadan yapıldığı ve Kars, Ardahan, Batum'un tahliye edilme talebinde Türkiye'nin ısrarcı olması, sorunun artık savaş alanında çözülebileceği belirtilmiştir. Tiflis'in bu kararıyla birlikte Türkler 14 Nisan'da Batum'a girmiştir. Kazım Karabekir'in komuta ettiği Türk Ordusu Ermeni çeteleri üzerine ilerlemiş ve Ermenilerin geri çekilmesiyle 25 Nisan'da, 93 Harbi ile Rusya'ya katılmış olan Kars nihayetinde esaretten kurtularak anavatana katılmıştır. Diğer yandan Transkafkasya hükümeti İngilizlere güvenerek ilan ettiği savaşta beklediği desteği görememiştir. Türklerin ilerlemesine karşılık olarak 22 Nisan 1918'de, Güney Kafkasya Federatif Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Böylelikle Türkiye ile yapılacak barış görüşmelerine zemin hazırlanmıştır.⁷³

Nitekim 11 Mayıs - 4 Haziran 1918 tarihleri arasında Batum Konferansı düzenlenmiştir. Konferansa Türk heyeti olarak Adliye Nazırı ve Şuray-ı Devlet Reisi Halil Bey katılmıştır. Transkafkasya Heyeti temsilcileri ise Gürcistan'dan Nikolai Nikoladze, Akakii Çhenkeli; Ermenistan'dan Aleksandr Hatisyan, Hovannes Kaçaznuni ve Azerbaycan'dan Mehmed Emin Resulzade ve Mehmed Hasan Hacinski idi. Türk Heyeti barış görüşmeleri için yapılan bu konferansta kesin ve kararlı bir

⁷² Halil Bal, Brest-Litovsk Antlaşmasından Sonra Türkiye ve Ermeniler, s. 39.

⁷³ Serdar, "XX. Yüzyılım Başlarında Türk-Gürcü İlişkileri", ss. 618-619.

tutum sergilemiştir. Bununla birlikte Konferans'a Almanya adına Fon Lossov da katılmıştır.⁷⁴

Osmanlı Devleti ile Transkafkasya halkları arasında yapılan bu konferansa Almanya'nın temsilci göndermesi bir anlamda Almanya'nın Kafkasya politikası gerçekleştirmek için bir çaba göstergesi niteliğindedir. Ayrıca 1914 yılının Eylül ayından kurulan ve Gürcistan'ın bağımsızlığı için faaliyetlerde bulunan Berlin Milli Gürcü Komitesi de yine aynı amaç doğrultusunda bir harekettir. Kafkasya'da bulunan zengin yeraltı kaynakları, özellikle de Bakü petroleri Gürcistan'daki zengin maden yatakları, kerestesi ve hububatı doğal olarak Almanya'nın bu bölgeye olan ilgisini arttırmıştır.⁷⁵

11 Mayıs 1918 yılında toplanan Batum Konferansı'nda Transkafkasya heyeti Brest-Litovsk Antlaşması'nı kabul etmiştir. Fakat Türk Heyeti Batum Konferansı'ndaki taleplerinin yanında Tiflis'e bağlı olan Ahıska ve Ahılkelek ile Gümrü, Eçmiadzin kazalarının bir kısmını da istemiştir. Ayrıca Türk Heyeti, İngiliz operasyonlarına karşı koyabilmek amacıyla Türk kuvvetlerinin İran'a taşınmasını sağlayacak olan Gümrü-Culfa demiryolunun da kendilerine bırakılmasını istemiştir. Görüşmelerde Azerbaycan temsilcilerinin bu kararlara onay vermesi sonucu Transkafkasya Heyeti ile anlaşmazlığa düşmüştür.⁷⁶ Neticede Batum Konferansı sonrasında Gürcü-Alman yakınlaşması sağlanmış ve Almanya'nın desteği ile Gürcistan bağımsızlık yolunda ilerlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda Almanya da Gürcistan'a verdiği destek karşılığında Kafkasya'da birtakım avantajlar elde edecektir.⁷⁷

Aynı tarihte toplanan Transkafkasya Seym'i tarihi bir karar olarak varlığına son vermiştir. Bir yandan Türk kuvvetlerinin ilerleyişi diğer yandan Federasyonu oluşturan devletlerin birbirinden farklı iç ve dış siyasetlere sahip olması nedeniyle bu oluşum kısa ömürlü olmuştur.⁷⁸ Seym üyeleri toplantıyı sonlandırdığında toplantı salonunu Gürcü Milli Konseyi Üyeleri doldurmuştu. Bu grup, Gürcistan'ın tüm siyasi partilerini,

⁷⁴ Mustafa Sarı, *Türkiye ve Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara, 2014, ss. 131-132.

⁷⁵ Abdullah Bay, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gürcü Lejyonu ve Faaliyetleri", ss. 78-78.

⁷⁶ Serpil Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1931)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, ss. 100-111.

⁷⁷ Sarı, *Türkiye ve Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, s. 137.

⁷⁸ Ekici, "İki Dünya Savaşı Arasında Gürcistan 1918-1939", s. 71.

azınlık gruplarını, çeşitli örgütleri ve orduyu temsil eden Milli Kongre tarafından seçilmiştir. Saygın bir sosyal demokrat olan Noe Jordanya da Milli Kongre tarafından Gürcü Milli Konseyi'nin başkanı seçilmiştir. Noe Jordanya, 26 Mayıs'ta başkan olarak yaptığı açılış konuşmasında Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olmasının gerekçelerini belirtmiştir. Konuşmasına Gürcistan'ın bağımsızlık bildirisini okuyarak devam etmiştir. Bağımsızlık bildirisi, Gürcistan'ın asırlar boyu özgür ve bağımsız bir devlet olarak yaşadığını ifade ederek şöyle devam etmiştir:

“18. yüzyılın sonlarında güçlü düşmanları tarafından her yandan kuşatılan Gürcistan gönüllü olarak Rusya'nın kendisini dış düşmanlara karşı koruması koşuluyla onunla birleşmeye razı oldu. Büyük Rus İhtilali cephelerin dağılmasına ve Transkafkasya'nın dağılmasına yol açtı. İhtilal denedi fakat bölge halkının bütünlüğünü koruyamadı. Böylece kendi kendilerine kalan Gürcistan ve bütün Transkafkasya halkı mukadderatlarını ellerine alarak gerekli örgütleri oluşturdular. Ama dış güçlerin baskısı altında Transkafkasya'nın birliği bozuldu ve siyasi bütünlüğü dağıldı. Gürcü halkının mevcut durumu, Gürcistan' a düşmanlarının boyunduruğundan kendilerini kurtarmak ve serbest gelişmesi için sağlam temellere dayanan kendi devlet örgütlerini kurmak gerektiğini gösteriyor. Sonuç olarak Gürcistan Milli Meclisi'nce seçilen Gürcü Milli Konseyi 22 Kasım 1917'de bir bildiri yayınladı. Bu bildiride şu kararlar yer alıyordu:

- 1- Bundan sonra Gürcü halkının egemenlik haklarının kaynağı; Gürcistan'da yetkili bağımsız bir devlet olacaktır.*
- 2- Bağımsız Gürcistan devletinin siyasi şekli Demokratik Cumhuriyettir.*
- 3- Milletlerarası anlaşmazlıklarda Gürcistan tarafsız kalacaktır.*
- 4- Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti diğer devletlerle, özellikle komşu ülkelerle dostça ilişkiler kurmaya çalışacaktır.*
- 5- Gürcü Demokratik Cumhuriyeti topraklarında yaşayan bütün milletlere özgürce gelişmeleri için bütün imkânları sağlayacaktır.*
- 6- Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti, topraklarında yaşayan bütün halklara, milliyet, din, sınıf ve cinsiyet ayrımı yapmadan her türlü sivil ve siyasi haklar tanımayı garanti eder.*

7- Millet Meclisi toplanıncaya kadar, Gürcü idaresine Milli Konsey vekâlet edecektir. Bu konseyde milli azınlıkların temsilcileri de bulunacaktır. Geçici hükümet Milli Konsey'e karşı sorumludur.”⁷⁹

1.3.2. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti

Transkafkasya Federasyonu'nun tasfiyesine eş zamanlı olarak 26 Mayıs 1918 tarihinde Gürcistan'ın bağımsızlığı ilan edilmiştir. Gürcistan Devleti'ni kuran bağımsızlık hareketi Gürcistan'ın yönetim biçimini yukarıda yazılan bildiride olduğu gibi Demokratik Cumhuriyet olarak ilan etmiştir.⁸⁰

Noe Jordanya aynı gün geçici hükümeti oluşturan yeni kabineyi de açıklamıştır. Yeni kabinede Hükümet Başkanı ve aynı zamanda İçişleri Bakanı N. Ramişvili, Dışişleri Bakanı A. Çenkeli olmuştur. Bunun birlikte, Harbiye Bakanı G. Georgadze, Maliye Ticaret ve Sanayii Bakanı G. Juruli, Milli Eğitim Bakanı G. Lashişvili ve son olarak Ulaştırma Bakanı Lordkipanidze olarak seçilmiştir. Bu açıklama sonrasında Jordanya'nın Gürcü devlet para sistemi işlenip hazırlanana kadar eski para sisteminin kullanılmasına dair teklifi de oybirliğiyle kabul edilmiştir. Netice itibariyle 26 Mayıs'ta yeni Hükümet Başkanı Ramişvili'nin imzasıyla bağımsız Gürcistan Cumhuriyeti resmen kurulduğu dünyanın belli başlı merkezlerine gönderilen telgraflarla ilan edilmiştir.⁸¹

26 Mayıs günü Tiflis'te tarihi kararları alınırken, Batum'da bulunan Türk Heyeti Başkanı Halil Bey, Transkafkasya heyetine bir ultiatom göndererek şartlarına 72 saat içinde cevap verilmesini istemiştir. Ültimatom Transkafkasya heyetinin eline aynı günün akşamı geçmiştir. Fakat Batum'da bulunan heyet, bu habere cevaben Transkafkasya Seym 'inin varlığını sonlandırdığını bildirmiştir. Ayrıca gündüz saat 5'te Gürcistan'ın bağımsızlığının ilan edildiğini ve yeni hükümetin kurulduğunu da belirtmiştir. Dolayısıyla Türk ultiatomunun alınmasından 4 saat önce Gürcistan bağımsızlığını ilan etmişti. Bununla birlikte, Transkafkasya heyeti, Halil Bey'e Transkafkasya hükümetinin dağıldığını ve Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan ettiğini, bu

⁷⁹Sürmeli, Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1931), s. 136.

⁸⁰George Papuashvili, “The 1921 Constitution Of The Democratic Republic Of Georgia Looking Back After 90 Years, Batum, 2012, s. 9.

⁸¹ Sürmeli, Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1931), s. 137.

durumda Türk ultiatomunun kabul edilmesinin mümkün olmayacağını bildiren bir mektup göndermiştir. Bundan sonra konferansa bir süre ara verilmiştir.⁸²

Yeni oluşturulan Hükümet, ülke içinde farklı kurumlar oluşturmakla birlikte ülkenin yeniden inşası ve farklı alanlardaki demokratik reformları gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlere başlamıştır. Öte yandan Parlamento, yerel hükümet tarafından alt kademedeki hâkimlerin seçilmesi; jüri yargılaması; tarım reformlarının tanıtımı; yabancı yatırımlar için mevzuat uygulamaları ve özel mülkiyete ilişkin birçok düzenleyici yasa tasarısını kabul etmiştir. Olumsuz dış faktörlere rağmen Gürcistan uluslararası arenada tanınırlık kazanmayı başarmıştır. 1920 yılında batı ülkeleri tarafından fiilen tanınan Gürcistan, Şubat 1921 yılına gelindiğinde ise batı ülkeleri ve Milletler Cemiyeti tarafından hukuken olarak tanınmıştır. Mayıs 1918 tarihli Bağımsız Gürcistan Devleti, Avrupa’da ve bütün dünyada ilk sosyal demokratik odaklı hükümet olarak düşünülmesi yönünden dikkat çekici olmuştur. Belçikalı ünlü devlet adamı Camille Huysmans, 1920 yılında Gürcistan’ı ziyaret etmiş ve Gürcü meslektaşlarına şöyle seslenmiştir: ‘*Siz bizim umudumuzsunuz. Burası sosyalistlerin başında gelen tek ülkedir.*⁸³

Bağımsızlığın ilanından sonra Gürcistan Hükümeti, öncelik olarak Güney Kafkasya’da örnek bir demokratik yönetim sistemi oluşturmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Hükümet; baskıcı politikalar yerine, demokratik yollarla yönetilen bir ülke olma yolunda ilerlemiştir. Gürcistan’ın bu politikası, batı dünyasının bir hayli dikkatini çekmiştir. Avrupalı sosyal demokratların liderlerinden biri olan ve aynı zamanda Lenin’in ciddi anlamda karşıtı olan Karl Kautsky, 1920 yılında Menşevik Gürcistan Cumhuriyeti’ni ziyaret etmiştir. Burada Bolşeviklerin baskıcı yönetimine karşı yaptığı sosyalist uygulamaları desteklemiştir. Ayrıca başlattığı siyasi, hukuki ve ekonomik alanları kapsayan başarılı reformları dile getirerek Gürcistan’daki demokratik yolun diğer yönetim sistemlerine göre daha farklı olduğunu belirtmiştir.⁸⁴

Güney Kafkasya’da örnek bir demokrasinin oluşturulması, Rusya’daki Bolşevik zulmüne bir ölçüde çare olarak görülmüş ve desteklenmiştir. Bunun yanı sıra

⁸² Guniava, “Türk-Rus İlişkileri ve Gürcistan XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde”, s. 90.

⁸³ Papuashvili, “The 1921 Constitution Of The Democratic Republic Of Georgia Looking Back After 90 Years”, s. 10.

⁸⁴ Mehmet Bülent Uludağ, “Gürcistan’ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasal Yapılara Etkisi”, *Yeni Türkiye Dergisi Sayı: 77*, Ankara, 2015, s. 430.

Gürcistan Hükümeti, demokratik reformlara da hız vermiş, demokratik ilkelere dayanan anayasa çalışmalarına başlamıştır. Oluşturulacak olan anayasanın görevi, Gürcistan'ın arzularını da göz önüne alarak yeni bir yasal ve siyasi rejim kurmak olarak belirlenmiştir. Bu anayasa sadece bölgede değil, tüm Avrupa'da demokratik bir devlet sembolü haline gelmiştir. Bu gelişmelerin ışığında 1921 Anayasası'nın hazırlanması, 1918 yılı Haziran ayında oluşturulan Anayasa Komisyonu'nu ile birlikte Gürcistan Ulusal Konsey tarafından başlatılmıştır.⁸⁵ Komisyon, saygın bir Sosyal Demokrat olan S. Japaridze'nin önderliğinde, farklı siyasal partilerin üyelerinden oluşmaktaydı. Buna göre yeni oluşturulan Kurucu Meclis, çoğunluğu sosyal demokratlardan oluşan 15 üyenin oluşturduğu bir komisyon kurmuştur. Bu komisyonda, Sosyal Demokrat Partisi'ni; Komisyon Başkanı olan R. Arsenidze, S. Japaridze, P. Sakvarelidze, L. Natadze, V. Japaridze, K. Andronikoshvili, R. Chikhladze, M. Rusia, G. Paghava, P. Tsulaia temsil etmiştir. Arsenidze'nin Adalet Bakanlığı'na atanmasıyla Sakvarelidze Komisyon Başkanı olmuştur. Ulusal Demokrat Partisi'ni, Sp Kedia ve D. Gvazava; Sosyal Federalistleri, I. Baratashvili ve G. Laskhishvili; Sosyal Devrimcileri, I. Gobechia; Ulusal Parti'yi, G. Veshapeli ve Taşnaklar'ı T. Avetisian temsil etmiştir.⁸⁶

10 Temmuz 1920'de taslak anayasa inceleme için yayınlanmış ve Kasım 1920'de Parlamento tarafından gözden geçirme ve kabul sürecini başlatılmıştır. Bu arada Rusya da Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olma arzusunu engelleme çabalarına hız vermiştir. Şubat 1921'de taslak anayasa, üzerindeki kesin değişiklikler ile anayasanın kabulü hızlandırılmıştır. Bu süreçte, çoktan başlamış olan gözden geçirme süreci ile hemen hemen anayasanın tüm bölümleri gözden geçirilmiş ve kabul edilmiştir. Bu zorlu koşullarda Gürcü hükümeti ciddi bir askeri direniş göstererek 22 Şubat 1921 yılında ilk Gürcü Anayasası'nı ilan etmeyi başarmıştır. Menşevik hükümetinin son günlerinde böyle bir çaba içerisine girmesinin nedeni Bolşeviklerin getireceği baskıcı rejim ve tek parti yönetimi koşullarında Gürcü halkına özgürlükçü bir yapı sunma amacıdır. Nitekim 11 Şubat'ta Tiflis ve bazı yerlerde başlayan ayaklanmalar Kızıl Ordu'nun 25 Şubat'ta Gürcistan'a girmesiyle son bulmuştur.

⁸⁵Papuashvili, "The 1921 Constitution Of The Democratic Republic Of Georgia Looking Back After 90 Years, s. 11.

⁸⁶ Papuashvili, "The 1921 Constitution Of The Democratic Republic Of Georgia Looking Back After 90 Years, s. 12.

Gürcistan'da özgürlükçü arayışlar Sovyet yönetimi altında olduğu dönemde de devam etmiş ve bağımsız Gürcü devleti ile anayasası unutulmamıştır.⁸⁷

Öte yandan, Sovyet Devrimi'nin her yanı sardığı bir ortamda hazırlanan 1921 Anayasası, uzun yıllar Çarlık yönetimiyle mücadele etmiş; özgürlük ve demokrasi anlayışı bakımından farklı olan Menşeviklerin ürünü olmuştur. Bununla birlikte 17 bölüm 149 maddeden oluşan 1921 Anayasası'nın çok geniş kişi dokunulmazlığı ve özgürlük alanı ile donatılması dikkat çekicidir. Anayasanın 64. Maddesini burada örnek olarak göstermek mümkündür. Buna göre; Gürcistan yurttaşları 30.000 imza ile yasa teklifi yapma hakkına sahiptir. Teklif edilen yasa taslağı referanduma götürülür ve kabul edilirse parlamento bunu onaylayıp yayınlamak durumundadır. Anayasanın 68. Maddesi ise yasamanın yürütme üzerindeki somut bir göstergesidir. Buna göre; Parlamento, hükümet kurma görevini kendi üyelerinden birine ya da parlamentoya üye olmayan bir Gürcü vatandaşa verebilir. Bu kişi Bakanlar Kurulu'nu oluşturma yetkisine sahiptir. Sadece seçeceği bakamlar parlamento üyesi biri olacaktır.

Bununla birlikte, Anayasanın 16. bölümünde kilise ve devlet arasındaki düzenlemelere ilişkin maddelere yer verilmiştir. Buna göre Gürcistan Anayasası'nın 142. maddesi, kilise ve devletin birbirinden ayrı ve bağımsız olduğunu; 143. maddesi, hiçbir dini inancın diğer dinlere göre bir üstünlüğü bulunmadığını ve son olarak 144. maddesi, dini işlerle ilgili bütçenin devlet bütçesinden ayrı olacağı belirtilmiştir. Devlet hazinesinden ve yerel bütçeden kaynak ayrılması yasaklanmıştır. Ayrıca Anayasanın 14. bölümünde azınlık haklarına yönelik maddeler bulunmaktadır. Buna göre, Gürcistan'da yaşayan herhangi bir ulusal azınlığın ana dilini öğrenmesi (129. madde); kültürel ve eğitim ihtiyacının karşılanması konusunda devlet bütçesinden mali kaynak ayrılması (130. madde); Gürcistan Cumhuriyeti'nde yaşayan bütün vatandaşların eşit haklara sahip olması (133. madde) gibi haklar yer almaktadır. Anayasanın maddeleri incelendiğinde şu tespitlere ulaşılmıştır: 1921 Anayasası, dini ve etnik açıdan hoşgörülü bir anayasadır. Ayrıca, din-devlet ilişkileri konusunda seküler olduğu dikkat çekicidir. Ancak bu ve diğer maddelerin uygulamada nasıl

⁸⁷ Uludağ, "Avrasya'nın Ulusal Sisteme Açılması Etkisi Yönüyle Sovyetler Birliği ve Sonrası Dönemde Kafkasya'daki Ulusçu-Ayrılıkçı Akımlar", s. 431.

sonuçlar doğuracağı test edilmeden Anayasanın ilanından 3 gün sonra hükümet devrilmiştir.⁸⁸

1.4. Sovyet Yönetiminde Gürcistan

Sosyalist düşünceler 17. yüzyılın “Levellers ve Diggers”ine veya Thomas More’un Ütopya’sına (1516), hatta Platon’un Devlet’ine kadar geriye götürülebilirse de sosyalizm 19. yüzyılın başlarına kadar siyasi bir inanç olarak şekillenmemiştir. İlk biçimleriyle sosyalizm köktenci, ütopyacı ve devrimci karakter taşımaya eğilimliydi. Sosyalizmin hedefi kapitalist ekonomiyi kaldırmak ve ortak mülkiyet ilkesi üzerinde inşa edilen sosyalist toplumu kurmaktır. Sosyalizmin bu şeklinin en önemli temsilcisi Karl Marks olmuştur. Ancak sosyalizm düşüncesi en büyük etkisini 1789 yılında yayınlanan İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisinden almıştır. Bu bildirideki siyasi eşitlik ilkesi 1815’den itibaren yazarlar tarafından ekonomik eşitliğe dönüştürülerek sosyalizm akımının doğmasına yol açmıştır. Fakat 1917 yılından sonra Rusya’da meydana gelen Bolşevik İhtilali Avrupa’daki siyasi gelişmeleri derinden etkilemiştir. 19. yüzyılın ortalarından başlayarak çalışma şartlarıyla ücretlerin iyileştirilmesinin ve sendikalarla siyasi partilerin büyümesinin bir sonucu olarak işçi sınıfının kapitalist toplumla bütünleşmesini yansıtan reformist bir gelenek ortaya çıkmıştır.⁸⁹

Bu doğrultuda Sovyet ideolojisinin temeli Marksizm’e dayanmaktadır. Bu öğretiyeye göre, toplumsal ve ekonomik evrim temel kurallar içinde gelişen bir süreçtir. Marks’a göre, tarihi belirleyen sınıflar mücadelesidir ve bu mücadele sonucunda toplum bir aşamadan diğer aşamaya geçmektedir. Mücadelede yeni sınıf; ihtilal yaparak, egemen sınıfı devirip kendi toplumunu kurmaktadır. Böylece tarihsel süreç ilkel, kölelik, feodalite ve kapitalist aşamalarını geçerek, sonunda insanlığı en gelişmiş ve adaletli siyasi, ekonomik ve sosyal düzen olan sosyalizme götürecekti. Sosyalizmin ileri aşaması ise komünizmdir. Komünizm; sınıfsız, iktidarın bulunmadığı, paraya ihtiyacın olmadığı bir sistemdir. Marksizm, devleti kapitalizmin sömürü aracı olarak görmektedir. Marksizm’in savunduğu devrim, belli bir ülke sınırları içinde kapalı kalacak bir eylem olmayıp, tüm ülkeleri kapsayacak ve kapitalizmin sonunu getirecek evrensel bir harekettir. Marks ve Engels, sosyalist devrimin öncelikli olarak en gelişmiş sanayi ülkelerinde işçiler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini öne

⁸⁸Asker ve Kahraman, ‘Gürcistan’da Devletleşme, Kimlik İnşası ve Müslüman Topluluklar’, ss. 38-39.

⁸⁹Alesker Aleskerov, “Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişimleri”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 178.

sürmüşlerdir. Marksist ideoloji Lenin tarafından geliştirilerek bu teoriye yeni yorumlar getirilmiştir. Lenin, az gelişmiş kapitalist Rusya’da da bir sosyalist ihtilalin gerçekleşebileceğini savunmuştur. Lenin’e göre devrim geri kalmış veya “kapitalizmin en zayıf halkası” olan ülkede öncül bir örgütün yönetiminde (Bolşevik partisi) işçi-köylü iş birliği ile yapılabilecekti.⁹⁰

19. yüzyılın ikinci yarısında etkili olmaya başlayan “ulusçu tırmanışlar” bu konudaki akademik çalışmalara ortam hazırlamıştır. Lenin’e göre, 20. yüzyılın başlarında Çarlık Rusya’nın yıkılmasına neden olan en önemli faktör “ulusal sorun” olmuştur. İmparatorluğun geniş topraklara sahip olması ve ülkenin kalabalık nüfusu dolayısıyla etnik ve dilsel birlikten yoksunluk bu açıdan çok önemlidir. Özellikle Rus ulusu, tek başına ülke topraklarının büyük bir bölümüne sahip olmasına rağmen, imparatorluğun nüfusunun yarısına bile değildir. Bu durumda, çeşitli ulusların bir devlet içinde yan yana yaşaması temel bir sorun yaratmıştır. Çarlık rejimi ise, çözüm olarak Rus olmayan halkların zorla Ruslaştırılması politikasını uygulamıştır. Ancak bu uygulamalar istenilen sonucu vermediği gibi Rus olmayan halklarda ulusal duygunun keskinleşmesi sonucunu getirmiştir.⁹¹

Bu doğrultuda 1917-1921 yılları arasında Kafkasya’da yaşanan bağımsızlık süreci; bir anlamda dönemsel koşulların ürünüdür. I. Dünya Savaşı’nın getirdiği yıkıcı sonuçlar Rusya’da monarşinin çökmesine ortam hazırlamıştır. Bunun bir sonucu olarak çevre bölgelerde hızlı bir ayrılış süreci yaşanmıştır. Dolayısıyla Kafkasya da bu dönemsel ortamda bağımsızlaşmıştır.⁹² Bu bağımsızlık süreci Kızıl Ordu’nun 25 Şubat 1921 yılında Gürcistan’a girerek Sovyet rejimini kurmasıyla sona ermiştir.

1917 devrimin sonrasında; Temmuz 1918’de, Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti (RSFSC) Anayasası yürürlüğe girmiştir. 15 Kasım’da Lenin ve Stalin öncülüğünde Petrograd ’da yayınlanan bildiride; ‘Rusya’da yaşayan milletlerin, bundan sonra kendi kaderlerini kendileri tayin edebilecekleri; eğer isterlerse, Rusya’dan tamamen ayrılacakları’ hükmüne rağmen Cumhuriyetin adındaki ‘federal’ kelimesi bir çelişki içeriyordu. Bu terimle aslında Rus olmayan nüfusun

⁹⁰Alesker Aleskerov, “Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri”, s. 177.

⁹¹Karabayram, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, s. 29.

⁹²Mehmet Bülent Uludağ, “Avrasya’nın Ulusal Sisteme Açılması Etkisi Yönüyle Sovyetler Birliği ve Sonrası Dönemde Kafkasya’daki Ulusçu-Ayrılıkçı Akımlar”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1999, s. 87.

çoğunlukta bulunduğu özerk cumhuriyetlerin Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti (RSFSC) altında birleşmeleri amaçlanmıştır.⁹³

Gürcistan, 1922 yılının Mart ayında ‘Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federatif Birliği’nin bir parçası olarak Sovyetler Birliği içerisinde kalmıştır. Aynı yılın Aralık ayında bu birlik Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (TSFSC) olarak değiştirilmiş ve 1936 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren Sovyetleştirilmiş Gürcistan Cumhuriyeti, demokratik hükümetlerin tanıdığı olduğu anayasacılık ilkeleriyle hiçbir ortak yönü olmayan 4 anayasayı kabul etmiştir. Bu anayasalar; Sovyetler ve Komünist Parti’nin ilkelerine dayanan, tek partili komünist sistemin varlığını tanıyan 1922 Anayasası, 1927 Anayasası, 1937 Anayasası ve 1978 Anayasası’dır⁹⁴.

Bununla birlikte, bu yeni oluşum artık federasyon olmaktan ziyade devlet özelliği kazanmıştı. Kurulan bu oluşumun asıl amacı bilhassa Gürcistan’da bulunan milliyetçi kamplaşmaya engel olmaktı. Yapılan baskılar Gürcü komünistlerince büyük tepkilere yol açmıştır. Bunu yeni cumhuriyete karşı çıkan tüm Gürcü yöneticilerinin tasfiyesi izlemiştir. Tüm bu tasfiyeler ve baskıcı uygulamaların sonucu olarak 1924 yılında büyük çaplı bir isyan çıkmıştır. İsyân, Kızıl Ordu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış, binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Bu tarihten sonra Sovyet yönetimine karşı zaman zaman ayaklanma çıktıysa da hiçbiri bu boyutlarda olmamıştır. 1936 yılında birliğin dağıtılması ile Gürcistan, 1991’de Sovyetler birliğinin dağılmasına kadar, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri içinde yer almıştır.⁹⁵

Gürcistan, Sovyet idaresinde iken Gürcü kökenli Josef Çugaşvili (Stalin) kendi memleketine, diğer cumhuriyetlerden daha merhametli davranmamıştır. Stalin için Gürcistan, iltimas göstereceği anavatanı değil; binlerce yıllık birikim sonucu oluşan milliyetçi duyguların kontrol altında tutulması gereken bir ülke olmuştur. Bu durum “*Sınıf çatışmasının çıkar ve amaçları, ulusal duyguları tanımaz*” kuramına uymaktadır. Stalin’in bu tutumundan dolayı Gürcüler onu büyük Rus milliyetçisi olarak görmüşlerdir. 1930’lu yıllarda Gürcistan’daki bütün ulusal etkinlikler baskı altına alınarak olağanüstü sertlik kazandırılmıştır. Köylülerin elindeki topraklar kolektifleştirilmiş, binlerce Gürcü ailesi zor kullanılarak başka yerlere sürülmüştür.

⁹³Zeynep Topal, “XX. Yüzyılda Türk-Gürcü İlişkilerini Şekillendiren Faktörler”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2014, s. 92.

⁹⁴

⁹⁵Çiloğlu, “ Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi”, s. 66.

Bütün bu baskılar, ikisi de Gürcü kökenli olan Stalin ve yakın arkadaşı aynı zamanda Tiflis'teki özel polis şefi Lavrenti Beria tarafından yapılmıştır. ⁹⁶

Öte yandan, 1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği Gürcistan'da tam anlamıyla denetimi sağlamış ve bu bölgede sanayileşme adına yeni atılımlar yapmıştır. Sovyet yönetiminin yapmış olduğu bu sanayi atılımları sonrasında Gürcistan'a köylerden ve diğer bölgelerden yapılan göçlerde artış görülmüştür. Gürcistan'daki bu sanayileşme faaliyetleri İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonrasında da devam etmiştir. Bunun sonucunda Gürcü halkının refah düzeyinde gözle görülür bir artış meydana getirmiştir. Bunun yanı sıra, Sovyet yönetimi tarım faaliyetlerine de özel önem vermiştir. Yaklaşık bin kadar kolektif çiftlikler ve dört yüz civarında devlet çiftliği meydana getirilmiştir. Gürcistan'daki topraklarda kolektif çiftliklerin kurulmasıyla birlikte tarımda büyük gelişmeler kaydedilmiştir. ⁹⁷

Ayrıca Stalin döneminde, Gürcistan'da iktisadi alanda da gelişmeler yaşanmıştır. 1927 yılında, Zemo-Avçala hidroelektrik santrali faaliyete geçmiştir. Dahası, 1928 yılında Abaşa ve 1934 yılında da Rioni hidroelektrik santralleri açılmıştır. Aynı dönemde birçok işletme yeni teknik araç ve gereçle donatıldı ve elliye aşkın büyük işletme üretime geçti. 1930'lu yıllarda tarımda kolhozların⁹⁸ örgütlenmesi tamamlanmış ve sanayi üretiminin payı % 74,9'a ulaşmıştır. 1933-1937 yıllarında uygulanan ikinci beş yıllık plan süresi içinde Gürcistan bir adeta sanayi-tarım cumhuriyetine dönüşmüştür. ⁹⁹

Diğer yandan, Sovyetler Birliğinin Gürcistan'a en büyük katkısı şüphesiz eğitim ve kültür alanında olmuştur. Bu dönemde eğitim ve kültür faaliyetleri sayı olarak artmış, büyük ölçüde ilerleme kaydedilmiştir. 1914 yılında toplam bin yedi yüz altmış beş okul, yüz elli yedi bin öğrenci var iken, Sovyetler Birliğinin bölgedeki eğitim faaliyetleri ile bu sayılar 1967 yılına gelindiğinde okul sayısı dört bin iki yüz doksan dört, öğrenci sayısı ise dokuz yüz yetmiş üç bine yükselmiştir. Ülkedeki eğitim ve kültür seviyesinin artmasının bir sonucu olarak üniversite sayıları artmıştır. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki hem Gürcistan'da hem de diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde uygulanan bu eğitim özgür düşünceden yoksundur. Daha çok siyasi hedeflere yöneliktir. Dolayısıyla üniversiteler evrensellikten uzaklaştırılmış,

⁹⁶ Çiloğlu, "Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi", s. 67.

⁹⁷ Oral, "Sovyetler Birliği Yönetimi Altında Gürcistan", s. 64.

⁹⁸ SSCB' de uygulanan bir politikadır. Tarım sektöründe örgütlenen, 'kolektif tarım' la uğraşan birlikler olarak tanımlanır.

⁹⁹ Ekici, "İki Dünya Savaşı Arasında Gürcistan", s. 134.

siyasallaştırılmıştır. 1918 yılında kurulmuş olan Kafkasya'nın ilk üniversitesinde de bu durum yaşanmıştır. Gürcü kökenli olan Stalin, bir Rus'tan daha çok Rus halkının lehine hareket etmiştir. Sovyetlerin bu politikalarına zaman zaman itirazlar olmuştur. Fakat Sovyet rejimi daha öncekiler gibi bu itirazların üstünü kapatmış, sistem aynı şekilde devam etmiştir. Zira Sovyet ideolojisine göre bir ülkede rejimin devamlılığı o rejimin her alanda kuvvetlendirilerek desteklenmesiyle mümkün olabilirdi.¹⁰⁰

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanların desteğini alan Gürcistan, İkinci Dünya Savaşı'nda bir Sovyet Cumhuriyeti olarak, Almanlara karşı savaşmıştır. Gürcüler savaş süresince Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin savunmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuş ve Almanya'nın Kuzey Kafkasya üzerinden Gürcistan içlerine girmelerine engel olarak çok önemli bir savunma gerçekleştirmişlerdir. 1942 Kasım'ında Stalingrad'da bulunan Alman ordularının kuşatılması Almanların Kafkas saldırılarını sona erdirmelerine sebep olmuştur.¹⁰¹

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkıcı sonuçlar tüm dünyayı olduğu gibi Gürcistan'ı da oldukça olumsuz etkilemiştir. Üç buçuk milyon olan nüfusun yaklaşık yedi yüz bini savaşa katılmış ve savaşa katılanların yarısı geri dönmemiştir. Savaşa Gürcülerle birlikte Kuzey Kafkasya halkları da katılmış, Nazi saldırılarına karşı birlikte mücadele etmişlerdir. Stalin ise savaşın sonuna doğru şüphelerinin artmasından hareketle 1943-1944 yıllarında, Karaçay-Balkar, Çeçen-İnguş, Kırım ve Ahıska halklarını Nazilerle iş birliği yaptığı gerekçesine dayanarak Sibiryaya ve Türkistan'a sürgün etmiştir. Stalin'in bu politikası, Gürcü milliyetçiliğinin gücünü zayıflatmıştır. Özellikle 1943 yılında Gürcü Ortodoks kilisesinin özerk yapılanmasına izin verilmesi bu sürecin bir sonucudur. Çünkü Gürcü kilisesinin 1930'lu yılların başında Moskova'ya bağlanması yöneticiler, aydınlar ve halk arasında, büyük üzüntü ve tepkilere neden olmuşken II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü o günlerde kiliseye özerklik tanınması Moskova'nın halkın desteğini arkasına alma düşüncesi olduğu kadar milliyetçiliğin de zayıfladığını göstermiştir.¹⁰²

Öte yandan Stalin'in sürgün politikasıyla bölgenin demografik yapısına müdahale etmesinin temelinde, Kafkasya'nın yerel halkları arasında bir çatışma zemini

¹⁰⁰Uludağ, "Rusya ve Sovyetler Birliği'nde Gürcüler ve Gürcistan", ss. 249-250.

¹⁰¹ Kadir Sancak, "Gürcistan'ın Kafkasya'daki Yeri", Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2010, s. 43.

¹⁰²Selçuk Ural ve İrfan Tokgöz, "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri", Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:7 (İlkbahar 2011), ss. 115-135, s. 117.

hazırlamak yatmaktadır. Ayrıca bu halkların gelecekte bir bağımsızlık girişiminde bulunması yolunda ortaya çıkabilecek ulusal eğilimlerin gücünü kırmak ve bölgesel sorunları tahrik etmek istenmiştir. Bu politika aynı zamanda 1990'lı yıllarda da sürececek olan, sınır anlaşmazlıklarının yaşanmasının da temelini oluşturmuştur. Zira sürgünden geri dönen halkların kendi topraklarına Rus, Oset, Ermeni, Ukraynalı ve Alman halkları gibi başka etnik gruplar yerleştirilmiştir. Bu da sürgünden dönenlerle, onlar sürgünde iken oraya yerleştirilenler arasında çatışmalara neden olmuştur. Dolayısıyla bugün Kafkasya'da yaşanan anlaşmazlıkları besleyen tohumlar, 1936 yılında Stalin tarafından atılmıştır. Stalin; yaptığı demografik düzenlemelerle, halkları dengede tutarak kontrol altına almak ve bölgedeki Rusların azınlık durumuna düşmesini önlemek istemiştir. Dahası Stalin, bu hedeflerine ulaşmak için, çok karmaşık etnik sorunlara zemin hazırlayacak olan bir dizi özerk cumhuriyet/bölge oluşturmuştur. Bu cumhuriyetlerde hiçbir halkı tek başına egemen bırakmamış bir diğer halkla ve Rus nüfusuyla dengelemiştir.¹⁰³

1945 yılının Mayıs ayında savaş sona ermiş ve Stalin, dünyanın en güçlü kara ordusuna sahip olan Almanya'yı yenmiş bir devletin lideri olarak önemli bir itibar elde etmiştir. Savaş sona erdiğinde Stalin, Rus-Sovyet etki sahasını daha önce hiçbir Rus liderinin ulaşamadığı yerlere kadar uzatmıştır. Savaş sonunda, 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Yalta'da ABD-İngiltere-SSCB Başkanlarının katıldığı bir konferans düzenlenmiştir. Stalin, Yalta Konferansı'nda Boğazlar statüsünün Sovyet Rusya lehine değiştirilmesini, 1833 tarihli Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nda olduğu gibi Boğazlar üzerinde kontrol sahibi olmayı talep etmiştir. Ayrıca, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek 1925 Antlaşması'nın artık uzatılmayacağını bildirmiştir. Yeni bir antlaşmanın savaş sonundaki değişiklikler göz önüne alınarak yapılabileceğini de eklemiştir.¹⁰⁴

Aynı yılın Haziran ayında SSCB Dışişleri Bakanı Molotov ile Moskova'daki Türk Elçisi arasındaki görüşmede Boğazlar konusu tekrar gündeme gelmiştir. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin ülkesindeki bütün halkların temsilcisi olduğundan hareketle, birlik içindeki Gürcü ve Ermenilerin 1921 yılında haksızlığa uğradığı dile getirilmiştir. Bu haksızlığın tamiri için Türkiye'nin doğu sınırında 1914 yılına

¹⁰³ Fatih Yoldaş, "Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Kafkasya Politikası", Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Stratejik Bilimi Anabilim Dalı, Gebze, 2010, ss, 44-45.

¹⁰⁴ Kamuran Gürün, Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953), Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara, 1991, s. 276.

dönülmesi ve bazı bölgelerin SSCB'ne bırakılması talep edilmiştir. Sovyet yönetiminin bu tutumunun sebebi, Çarlık rejiminin tüm Kafkasya'yı kontrolü altına almasıyla oluşan sınırlara ulaşmaktır. Bununla birlikte Gürcülerle olan bağı da güçlenmiştir. Ancak bu konu Stalin'in ölümünden sonra netlik kazanmıştır.¹⁰⁵

1953 yılının Mart ayında Stalin'in ölümüyle birlikte Sovyetler Birliği'nde yeni bir süreç başlamıştır. Bu yıllarda, Gürcistan'da yeni Sovyet yapılanması oluşturulurken, Sovyet Kızıl Ordusunun siyasi komiseri olan Nikita Kruşçev, Komünist Partisi içinde yükselmiştir. Bununla birlikte 1955 yılına gelindiğinde Stalin'in ölümünden sonra başlayan iktidar mücadelelerinde parti içinde üstünlük kazanmıştır. Kruşçev'in Şubat 1956'da Komünist Partisi yirincinci kongresinde Stalin'i eleştiren konuşması olayların başlangıcı olmuştur.¹⁰⁶ Kruşçev, konuşmasında Stalin dönemindeki yaşananlarda Stalin'in sorumlu olduğunu söyleyerek Stalin'i acımasızca suçlamıştır. Kruşçev'in Stalin'e yönelttiği bu ağır suçlamalar ve kullandığı ifadeler, memleketi olan Gürcistan'da büyük bir tepki yaratmıştır. Milliyetçi duyguların getirdiği özgüvenle Gürcüler, 9 Mart 1956 yılında Tiflis'te büyük bir ayaklanma hareketi başlatmışlardır. Ancak bu ayaklanma hareketi şiddetle bastırılmış, birçok kişinin ölümü ve yaralanmalarla sonuçlanmıştır.¹⁰⁷

Kruşçev dönemi, ülkedeki siyasi rejimin baskıcı Stalinist rejimden ılımlı rejime geçişi açısından büyük öneme sahiptir. Bu dönemde Kruşçev'in genel politikası destalinizasyon (Satalinsizleştirme), yani Stalin'in uygulamalarının kabul edilmezliği ve bu uygulamalardan mağdur olanların mağduriyetinin telafisi olmuştur. Yapılan reformlar bu baskıcı rejimin görüntüsünde ve sertliğinde belli başlı bir değişiklik yapsa da özüne dokunamamıştır. Bu anlamda Kruşçev dönemi, Sovyet siyasi tarihindeki rejim gelişmelerinin Stalin dönemine oranla "ılımlı totalitarizm" aşamasıdır. Nikita Kruşçev; 1953–1964 yılları arasında uyguladığı tarım ve sanayi politikaları, merkezi planlamadaki kısmi yenilikler, dış politikada "barış içinde bir arada yaşama ilkesi" kararlarıyla Sovyet Devletinin tarihinde etkileri uzun yıllar devam etmiş değişiklikler getirmiştir. Kruşçev dönemi sonrası Sovyet siyasi rejimi durgunluk dönemine girmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁵Gürün, Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953), s. 268.

¹⁰⁶ Ebülfez Süleymanlı, "Sovyetlerin Milli Kimliği Yok Etme Faaliyetleri: Sovyet Halkı Denemesi", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, (Yaz 2005), ss. 128-134, s. 128.

¹⁰⁷Oral, "Sovyetler Birliği Yönetimi Altında Gürcistan", s. 61.

¹⁰⁸Alesker Aleskerov, "Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri", ss. 194-197.

Brejnev (1964-1982) döneminin sonlarına doğru, 1977 yılında yeni bir anayasa yürürlüğe girmiştir. Bu anayasanın kabul edilmesindeki amaç, Sovyetlerin siyasal ve toplumsal yapısında meydana gelen tikanıklığı açmaktır. Bu anayasanın kabulüyle birlikte, 1936-37 döneminde olduğu gibi Gürcistan Anayasası'nın da buna uygun olarak yenilenmesi gerekmiştir. Ancak bu amaçla hazırlanan 1978 Anayasası'nda, Gürcü dilinin 'tek resmi dil olması' maddesinin 'Rusçanın resmi dil olması' maddesiyle değiştirilmesi büyük tepkilere neden olmuştur. Gerekçe olarak Gürcüce'nin Marksizm-Leninizm'e zıt olduğu ve tasarıya alınmaması görüşü ileri sürülmüştür. Asimilasyon olarak algılanan bu düzenleme ülkede çok ciddi bir krize neden olmuş ve bu karar üzerine Tiflis'te yoğun protesto ve gösteriler düzenlenmiştir. Netice olarak, Eduard Şevardnadze'nin Komünist Partisi sekreteri olduğu Sovyet yönetimi 14 Nisan 1978 yılında yaptığı düzenleme ile sorunu çözüme kavuşturmuş, Gürcü dili anayasal tekeli korumuştur. Ayrıca bu tarih Gürcistan'da 'dil bayramı' olarak ilan edilmiştir.¹⁰⁹

1980'li yılların ortalarından itibaren SSCB'de uygulanmaya başlanan Glasnost ve Perestroyka politikaları ile reform hareketi, birlik içindeki ilk milliyetçi ve ayrılıkçı ürünlerini Gürcistan'da ortaya çıkan siyasal yeniden yapılanma hareketleri ile kendini göstermiştir. Gorbaçov'un çabaları ile başlayan bu süreç, yalnızca SSCB'nin iç rejimindeki değişiklik açısından değil, dünya politikaları açısından da önemli olmuştur. SSCB, 1989 yılı itibariyle çöküş aşamasına girmiştir. Soğuk savaşın da sonuna gelen bu hareketlilik ile birlikte, dünyada ve Avrupa'da "barış" ve "demokrasi" taraftarlığı güçlenmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁹ Uludağ, "Gürcistan'ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasal Yapılara Etkisi", s. 435.

¹¹⁰ Tuğba Çelebioğlu, "1990 Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 31.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İKİNCİ CUMHURİYET DÖNEMİ ULUSLAŞMA VE DEVLET İNŞASI

2.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Gürcistan'da Bağımsızlık Mücadelesi

20. yüzyılın son yirmi yıllık dönemi, tüm dünyanın siyasi ve ekonomik yapısında köklü değişimlere yol açan olaylara şahit olmuştur. Bu olaylar, sosyalist sistemin en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Sovyetler Birliği'nde 1980'lerin ilk yıllarından itibaren kendini göstermiştir. Sosyalist ve planlı mekanizmanın somutlaşmış hali olarak bilinen ve Marksist düşünceyi temel alan Sovyet sistemi, 1985 yılında iktidara gelen M. Gorbaçov'un reform adı altındaki esnek politikaları ile aşınmaya başlamış ve dönüşümün kaçınılmaz olduğunu mesajını vermiştir.¹¹¹

Gorbaçov'un çözülme sürecine giren Sovyetler Birliğini tekrar eski güçlü günlerine dönüştürmek için uyguladığı bu politikaların ilki, açıklık ve şeffaflık anlamlarına gelen 'glasnost'; ikincisi, tekrar yapılanma anlamına gelen 'perestroyka' olarak adlandırılmıştır. İktisadi bir reform olan ve yeniden yapılanma anlamına gelen "perestroyka" ile 1980'li yılların başından itibaren bozulan ekonomiyi düzene koymak, iktisadi büyümedeki gerilemeyi durdurmak, ekonomiye geniş ölçüde dinamizm kazandırmak hedeflenmiştir. Ayrıca bu politikalar adı altında, birliği oluşturan cumhuriyetlere ve topluluklara bir takım ekonomik özgürlük, sosyal ve siyasi haklar verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak ılımlı gibi görünen bu politikalar Sovyetler Birliği'nin dağılmasını engelleyememiş, aksi tesir yaparak dağılma sürecini hızlandırmıştır. Birlik arasındaki ayrılımlar ve kopmalar özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştür. Kısa bir süre sonra Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetler birer birer bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Bağımsızlıklarına kavuşan ülkelerin içinde bulunan küçük topluluklar da özgürlük mücadelesine başlamıştır.¹¹²

¹¹¹Bayram Güngör, "Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Aktörlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Gürcistan", Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 37-54, s. 38.

¹¹²Remzi Bulut, *Eski SSCB Ülkeleri (Sosyal ve Ekonomik Yapıları Üzerine Bir Araştırma)*, (Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları 2017), s. 25.

Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka reformları görünürde yeni bir ekonomik yapılanma ile Sovyet ekonomisine dinamizm kazandırmak olsa da bu reformların temelinde yatan neden farklı olmuştur. Bu reformların itici gücü; 1960'lı yıllardan itibaren füzelerin savaş teknolojisinin önemli bir parçası olmasıyla birlikte Sovyet Rusya ile Amerika arasında süregelen silahlanma yarışıdır. Söz konusu füzeler, her iki tarafın da birbirini rahat bir şekilde vurabileceği ve 'stratejik füze' olarak adlandırılan uzun menzilli füzelerdir. Gorbaçov'un iktidara geldiği dönemde Sovyet ekonomisinin kötü gidişatı ve Amerika'nın 'Yıldız Savaşları'¹¹³ projesi bu reformları gerekli kılmıştır. Bu reformlarla birlikte hem siyasal iktidar ve devlet yapısı hem de ekonomik yapıda değişime gitme amaçlanmıştır.¹¹⁴

1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği bünyesindeki tüm halklarda olduğu gibi Gürcistan'da da bu dağılma süreci çerçevesinde bağımsızlık amacı güden milli birlikler oluşturulmuştur. Bunların en önemlisi, 1987 sonbaharında Gürcistan'da kurulan İlia Çavçavadze Derneği'dir. Diğer adı 'Dördüncü Grup' olan bu dernek, en önemli milli teşkilatlardan biri olmuştur. Dernek 11 Aralıkta 1987 yılında, 1970'lere kadar uzanan; Gürcü dilinin ve mirasının savunulması, tarihsel yapıların korunması, Ruslaştırmaya karşı mücadele gibi konular etrafında faaliyet yürütmüşlerdir. Daha sonra 1988 yılında, Zviad Gamsahurdiya'nın öncülüğünde Society of Saint İlia the Righteous (Dürüst Aziz İlia Derneği) ve Georgia Chanturia Derneği¹¹⁵'nin önderliğinde yeni örgütlenmeler ortaya çıkmıştır.

Sovyet yönetimini gayri meşru gören, Gürcistan'ın bağımsızlığını talep eden bu örgütlenmeler, bu politik tutumları nedeniyle radikal olarak nitelendirilmişlerdir. İlia Çavçavadze Derneği'nin ilgili alanlarda oldukça başarılı faaliyetleri karşısında bu derneği dengelemek amacıyla Mart 1988 yılında Şota Rustaveli Derneği kurulmuştur. Bu dernek, İliya Çavçavadze Derneği'nin önceliği olan konuları rehber edinmiş ancak komünist rejime destek veren bir teşkilat olmuştur. Derneğin kurulmasındaki asıl amaç ise, yeni bir vizyon ve farklı bir görünüşle komünist rejimin yıpranmışlığını tamir

¹¹³Strategic Defense Initiative veya Yıldız Savaşları denen proje, Amerika'nın Sovyet Rusya'nın uzun menzilli füze teknolojisindeki üstünlüğünü kırmak amacıyla geliştirdiği bir projedir. Bu proje ile birlikte Amerika uzayda kurulacak uzay istasyonlarından lazer ışınları aracılığıyla, Rusya'dan Amerika'ya gönderilecek stratejik füzeleri havada iken imha etme edebilecekti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahir Armanoğlu, *20 yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 1087.

¹¹⁴ Fahir Armanoğlu, *20 yüzyıl Siyasi Tarihi*, (İstanbul: Alkım Yayınları, 1995), ss. 1087-1088.

¹¹⁵ Vicken Cheterian, *Kafkasya'da Savaş ve Barış Rusya'nın Sorunlu Hududu*, (İstanbul: Belge Yayınları Şubat 2017), s. 188.

etmek olmuştur. Ancak geniş halk kitlelerinin politik faaliyetlerinin artmasıyla bu politikalar uzun ömürlü olmamıştır.¹¹⁶

Bütün bu olaylarla birlikte SSCB'nin dağılma sürecindeki en etkili Gürcü siyasi hareketi, Milli Demokratik Partisi tarafından gerçekleştirilmiştir. 30 Ağustos 1988 yılında kurulan Milli Demokrat Partisi'nin öncelikli hedefi; özellikle Hristiyanlığı esas alan, demokratik sisteme sahip bağımsız bir Gürcistan devleti kurmaktır. İlia Çavçavadze Derneği'nden ayrılan radikal grupların oluşturduğu Milli Demokrat Partisi, ülke içinde milliyetçi duyguların yükselmesine katkıda bulunmuştur. Kendilerine *Gürcistan Gürcülerindir* sözünü ilke edinen bu parti, hazırlanan parti programında Gürcü dilinin Gürcistan'ın resmi dili olmadığını, kendi kültür ve dillerinin en zayıf haliyle yaşatılmaya çalışıldığını iddia etmişlerdir. Ayrıca ülkedeki vatanseverlerin yaşadığı baskı dile getirilmiş ve Gürcü otoritelerinin Gürcistan'ı Ruslaştırmaktan başka bir şey yapmadığı öne sürülmüştür. Bütün bunlardan kurtulmanın tek yolunun bağımsızlığın ilanı olduğunu ifade etmişlerdir. Kendisini dini- demokratik bir vizyon çizen Milli Demokratik Parti, büyük çatışmalara yol açacak bir politik konumlamaya gitmiştir.¹¹⁷

Gürcistan'daki milliyetçilik hareketlerine paralel olarak Abhaz ulusal hareketi de Gürcistan'dan bağımsız bir Abhazya için eylemlere başlamıştır. Bu eylemler kendini ilk olarak 1988 yılında toplanan Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 19. Konferansı'nda göstermiştir. Bağımsızlık isteği Abhaz Komünist Partisi üyesi olan 58 kişinin imzaladığı Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılmasını talep eden bu mektupla dile getirilmiştir. Mart 1989'dan itibaren de Abhaz eylemleri ayrılıkçı amaçlar taşıyan gösterilere başlamışlardır.¹¹⁸

Abhazların bağımsızlık taleplerine tepki olarak Tiflis'te gösteriler düzenlenmiştir. Gürcüler Abhazların Abhaz nüfusunun çok az bir kısmının oluşturduğunu ve zaten ayrıcalıkları bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca ülke nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan Gürcülere haksızlık yapıldığı da dile getirilmiştir. Bununla birlikte Gürcistan'da düzenlenen ilk önemli muhalif hareket, 25 Şubat 1989 yılında Tiflis'te yapılmıştır. Gürcistan'ın Sovyetler Birliği'ne katılmasının

¹¹⁶ M. Vedat Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, (Ankara: Kadim Yayınları Mayıs 2012), ss. 241-242.

¹¹⁷ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, s. 243.

¹¹⁸ Cheterian, *Kafkasya'da Savaş ve Barış Rusya'nın Sorunlu Hududu*, s. 190.

68. yıldönümünde 15.000 kişinin katıldığı büyük protesto gösterisi yapılmıştır. Gösteri, güvenlik kuvvetleri tarafından dağıtılmış ve Gürcü milliyetçiliğini temsil eden, aralarında Zviad Gamsahurdiya, İrakli Tsereteli, Merab Kostava, Gia Tchanturia gibi etkin muhaliflerin bulunduğu 500 Milli Demokrat Parti üyesi tutuklanmıştır. Bütün bunların ardından 4 Nisan 1989'da Gürcistan'ın tam bağımsızlığı ve Abhazya'nın Gürcistan'a bağlanması talepleriyle 150 milliyetçi açlık grevine başlamıştır. İki gün sonra destek amacıyla 100.000 insan sokaklara dökülmüştür. 9 Nisan sabahı yetkililer tarafından kalabalığın dağılması için emir verilmiştir. Ancak emir yerine getirilmemiş, bunun üzerine Sovyet ordusu güç kullanmakta tereddüt etmemiştir. Yapılan müdahalede kullanılan zehirli gazlar ve açılan ateş sonucu çoğunluğu kadın ve çocukların oluşturduğu 22 sivil hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu olay, Gürcü milliyetçiliğinin patlak verdiği an olarak görülmekte ve 11 Nisan günü Gürcistan'da "*Ulusal Uyanış Günü*" kabul edilmektedir.¹¹⁹

Perestroykanın en hararetli döneminin başlangıcı kabul edilen 9 Nisan olaylarının iki boyutu vardır: Biri, Moskova'ya karşı yapılan mücadele ve diğeri, Gürcistan'ın birliği için girilen mücadeledir. Bu dönemde diğer cumhuriyetlerde¹²⁰ olduğu gibi Gürcistan'da önemli gelişmeler yaşanmış ve bağımsızlık fikri kesinlik kazanmıştır. 9 Nisan 1989'a kadar etnik milliyetçiliğin yaygınlaşmasının devam etmesi ve Sovyet sisteminin temellerinde sarsılmalar yaşanmasına rağmen devlet-toplum bütünlüğü yara almış olsa da devam etmişti. Ancak Gürcistan 1989 olayından sonra toprak bütünlüğünü korumak ve Sovyet baskısına karşı durabilmek için bağımsızlığını kazanma yolunda adımlar atmıştır.¹²¹

Tiflis olaylarından bir yıl sonra 23-25 Mayıs 1990 yılında 150 siyasi grup ve örgüt üyesi 6.200 temsilci bağımsızlık için Tiflis'te bir araya gelmiştir. Toplantının öncelikli hedefi, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması için Moskova ile görüşme başlatmak olmuştur. Toplantı sonunda alternatif bir ulusal parlamento anlamına gelecek Ulusal Kongre oluşturulmuştur. Bu siyasi oluşumlar, Gürcistan Demokratik

¹¹⁹Ural ve Tokgöz, "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri", s. 118.

¹²⁰Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde yaşanan milliyetçilik ve bölgesel sorunlar arasında Aralık 1986 yılında Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'da ortaya çıkan olaylar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasındaki iç etkenlerden biri olan Karabağ Sorunu ve Sovyetler Birliği'ndeki en büyük etnik çatışmalardan biri olan Özbekistan'ın Fergana Vadisi'ndeki Özbek-Ahıska Türklerinin Sorunlarıdır.

¹²¹Emil Şadıhanov, "Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri", ss. 12-13.

Cumhuriyeti ve SSCB arasında imzalanmış olan 1920 yılından sonraki belge ve antlaşmaların yasal olmadığı konusunda uzlaşmaya varmıştır. Ardından hukukçu ve tarihçilerin oluşturduğu özel bir komisyon oluşturulmuştur. Bu özel komisyon Gürcistan'ın Sovyetleştirilmesini ülkeye yapılan bir askeri müdahale ve işgal olarak tanımlamış, Sovyet yönetimini 'işgalci' olarak nitelendirmiştir.¹²²

1990 yılından sonra dahi ülkedeki hareketlilik devam etmiştir. Ocak ayında bir gösteri grubu bağımsızlık talebiyle Tiflis'in batısında bulunan Koreli kasabasındaki hükümet binalarını işgal etmiş ve Sovyet yönetiminin artık bölgede fonksiyonunu yitirdiğini açıklamıştır. 1990 yılı sonuna gelindiğinde ise Sovyetler Birliğinin Gürcü asıllı Dışişleri Bakanı olan Eduard Şevardnadze istifa etmiştir. Bu olay glasnost ve perestroikanın sona erdiğinin göstermektedir.¹²³

Bununla birlikte Sovyet Rusya'da ve doğal olarak Gürcistan'da yaşanan iktidar boşluğu, bu dönemde farklı politik unsurların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu politik unsurlar daha sonra küçük silahlı milis grupları oluşturmuştur. Bu yeni politik ortamda öne çıkan isim ise muhalif kimliği ile tanınan Zviad Gamsahurdiya olmuştur. Böylelikle Gürcü halkı, Gamsahurdiya'nın önderliğinde milliyetçi eylemlerini çeşitli şekillerde devam ettirmişlerdir. Ağustos ayı başında altı gün süren tren durdurma eylemi yapılmıştır. Yapılan eylemler sonucunda, 1990 yılı sonunda yapılacak seçimlerin çok partili olması konusunda yönetim ile anlaşmaya varmışlardır.¹²⁴ Bu doğrultuda, 28 Ekim 1990 yılında 250 sandalyeli Gürcistan büyük kongresi için resmi seçimlerin ilk aşaması başlamıştır. Seçimler öncesinde ciddi krizler yaşanmış, siyaset dışı olaylar meydana gelmiştir. Neticede Zviad Gamsahurdiya'nın "Yuvarlak Masa-Özgür Gürcistan" ittifakı ilk aşamayı oyların yüzde 54'ünü alarak tamamlamışlardır. Bunun ardından Abhazlar ve Osetler bu durumu boykot etmişlerdir. İkinci aşama 11 Kasım'da yapılmış ve "Yuvarlak Masa-Özgür Gürcistan" ittifakı, oy oranını yüzde 64'e çıkararak 155 sandalye kazanmıştır. 14 Kasım'da Zviad Gamsahurdiya 232'ye karşı 5 oy ile cumhurbaşkanı seçilmiştir. Aynı koalisyondan bir üyesi olan Tengiz Sigua, başbakan olarak atanmıştır. Daha sonra 'Sovyet' ve 'Sosyalist' kelimeleri ülkenin isminden atılarak sadece "Gürcistan Cumhuriyeti" adını almıştır. Böylece, eski Gürcistan bayrağı 1921 yılından beri ilk kez Tiflis'te dalgalanmaya başlamıştır.

¹²²Cheterian, *Kafkasya'da Savaş ve Barış Rusya'nın Sorunlu Hududu*, ss. 194.

¹²³Çelebioğlu, 1990 Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri, s. 35.

¹²⁴Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, s. 248.

Yuvarlak masanın yönettiği Gürcü yüksek Sovyeti, Gürcistan'ın bağımsızlığa geçme niyetini açıkladı. 31 Mart 1991'de seçmenlerin yüzde 98'i Gürcistan'ın egemenliği için yapılan ulusal referandum sonucunda bağımsızlık düşüncesinin arkasında durmuş ve 9 Nisan'da bağımsızlık ilan edilmiştir.¹²⁵

2.1.1. Gürcü Ulus Kimliğinin İnşa Süreci

Dağılmadan önce 22,5 milyon kilometrekareyi, yani dünyanın altıda birlik yüzölçümü ile dünyadaki en büyük devletlerden biri olan Sovyetler Birliği, iç savaşa yol açmadan 1991 yılında sürpriz bir şekilde dağılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde, bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerin dış politikasında:

- Etnik ve dinsel bir temel üzerinde ortaya çıkan ulusçu, ayrılıkçı sorunlar,
- Sovyet mirasından kaynaklanan sorunlar belirleyici rol oynamıştır.¹²⁶

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Gürcistan, örnek teşkil edecek olaylara ve birtakım ilklere sahne olmuştur. Ekim 1990 seçimleri ile ilk çok partili seçimleri gerçekleştirmiş, Mayıs 1991 tarihinde Sovyet cumhuriyetleri içinde ilk başkanlık seçimlerini gerçekleştirmiştir. Son olarak 9 Nisan 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek Sovyet Rusya'dan tam bağımsızlığını Litvanya'dan sonra alan ülke olmuştur.¹²⁷

SSCB'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan siyasi ve kültürel sınırlar arasındaki uyumsuzluk derinleşmiş ve bunun sonucunda birçok topluluk azınlık durumuna düşmüştür. Bununla birlikte yeni kurulan devletlerdeki farklı dinsel, dilsel, kültürel ve etnik grupların akıbetinin ne olacağı sorununu doğurmuştur. Birliğin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını ilan eden Gürcistan Cumhuriyeti, bu dönemden itibaren çalkantılı bir iç politikayla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bir yandan iç siyasette istikrarlı bir yapı tesis etmeye çalışan Gürcistan, bu süreçte hem iç siyaseti hem dış politikasını etkileyecek sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bağımsızlığın ilanından

¹²⁵Ural ve Tokgöz, “ Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri”, s. 122.

¹²⁶Karabayram, Rusya Federasyonu'nda Güney Kafkasya Politikası, s. 60.

¹²⁷Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, s. 250.

sonra, uzun yıllar farklı yönetimler altında yaşamış olmanın da etkisiyle milli bilinci yüksek, tarihsel ve kültürel bağlarla korunan bir ulus inşa süreci başlatılmıştır.¹²⁸

Sovyetler Birliği'nden ayrılan diğer cumhuriyetler gibi Gürcistan'da da ulus inşa süreci etnik milliyetçilik anlayışıyla başlatılmış ve bu nedenle azınlık grupları üzerinde bir baskı meydana gelmiştir. Bu süreçte milliyetçiliğin önemli bir unsur olması çoğu zaman etnik çatışmayı tetiklemiştir.¹²⁹

1991 sonrası dönemde iktidara gelen Gürcü liderleri, bağımsızlık sonrası ciddi krizlere yol açan farklı etnik unsurların kontrol edilmesi ve ülke bütünlüğünün sağlanması için kimlik politikalarına ağırlık vermişlerdir. Gürcistan'ın kurucu başkanı olan Zviad Gamsahurdiya, milliyetçi bir politika izleyerek Gürcistan'da birliği sağlamayı amaçlamıştır. Fakat Gamsahurdiya'nın 'Gürcistan Gürcülerindir' söylemi ve bununla birlikte aşırı milliyetçi- baskıcı tutumu bu amaca ulaşmasını engellemiştir. Başarısız bir iktidar döneminin ardından 1992 yılında yönetime Eduard Şevardnadze getirilmiş, 1995 yılında yapılan halk seçimleriyle iktidarı onaylanmıştır. Bu dönemde Zviad Gamsahurdiya döneminde ülkeye verilen zararlar tamir edilmeye çalışılmıştır. Eduard Şevardnadze ülkede çok etnikli bir siyasi birlik oluşturmaya çalışmıştır. Oluşturulacak bu yapı içinde bütün etnik gruplar ülke siyasetinde temsil hakkına sahip olacak ve bu etnik grupların anayasada etkileri bulunacaktı. Ayrıca oluşturulmaya çalışılan Gürcü milli kimliğinde etnik Gürcü kültürünün öne çıktığı gibi diğer etnik grupların da ülke içinde kültürel etki alanına sahip olmaları hedeflenmiştir. Böylece bu etnik gruplar Gürcü milli kimliğinde ve kültürleri üzerinde tehdit unsuru olmanın dışına çıkacaktı.¹³⁰

4 Ocak 2004 tarihinde yapılan seçimle iktidara gelen Miheil Saakaşvili döneminde Gürcistan'da önemli bir ulus inşa politikası izlenmiştir. Güçlü bir devlet olmanın temelinde güçlü kurumlara sahip olmanın yattığını öne süren Miheil Saakaşvili, hükümet kurumları kapsamında reform hareketi başlatmıştır. Bu kurumlarda azınlıklardan çok Gürcülere yer verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca

¹²⁸Hazar Ege Gürsoy ve Yuliya Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', "*Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*" içinde, ss. 49-81, s. 51.

¹²⁹Hazar Ege Gürsoy ve Yuliya Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 54.

¹³⁰Huriye Yıldırım, "Gürcistan'da Kimlik Politikaları Kapsamında Müslüman Azınlıklar", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 77, Ankara, 2015, s. 633.

bağımsızlık sonrasında devletin marşı, bayrağı ve sembolü değiştirilmiş, Gürcistan'ın milli tarihine ve Ortodoks niteliğine de vurgu yapılmıştır. Bütün bunların yanında Miheil Saakaşvili'nin iktidara geldiğinde Kutaisi'de bulunan ve 1106 yılında Gürcü Kralı David tarafından inşa ettirilen Gelati Katedrali'nde kendisini kutsatması, Gürcistan'da kimlik inşası sürecinin bir örneği olmuştur.¹³¹

Uzun yıllar boyunca Sovyet egemenliği altında yaşamış olan Gürcistan, bağımsızlığın ilk yıllarında hem idare edilme açısından hem de ulus-devlet olmanın zorlukları açısından ciddi problemler yaşamıştır. Gürcistan içerisinde yer alan farklı bölgelerin ayrılıkçı hareketleri, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir. Ayrıca sahip olduğu heterojen etnik-dini yapısı ülkede ayrılıkçı hareketlerin de temel sebebidir. Gürcistan'ın kendi içinde yaşadığı bu sorunlar hem Gürcistan'ın güvenliğini hem de Transkafkasya'nın güvenliğini önemli derecede etkileme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple Gürcistan'ın iç sorunları, ABD, Rusya, AB gibi dış güçlerin de müdahil olduğu sorunlar haline gelmiştir. Bu sorunlarda birisi Abhazya meselesidir. Sorun, başta Abhazya ile Gürcistan yönetimi arasındaki bir sorunmuş gibi gözükse de bölgedeki güçlerin müdahalesiyle büyük bir kriz haline gelmiştir.¹³²

Gürcistan'ın bağımsızlık sürecinde ortaya çıkan Abhazya sorununun kökeni çok daha eskilere dayanmaktadır. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelen ve özerk bir yapıda yönetilen Abhaz bölgesi, Kafkaslardaki Rus ilerleyişi çerçevesinde 1810 yılında Çarlık Rusya'sına bağlanmıştır. 1864 yılında kitlesel sürgün ve soykırımla biten savaş sonrasında Çarlık yönetimi bölgeyi işgal etmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından da Abhazlar tarihlerinin en büyük kıyımı ve nüfus kaybına yol açacak olan sürgünle Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç ettirilmiştir. Birinci bölümde de değinildiği gibi boş kalan Abhaz topraklarına Gürcü, Rus, Ermeni ve Rumlar yerleştirilmiştir. 1917 yılında yapılan Bolşevik Devrimi sonrasında bölgenin kontrolü konusunda 1918-1921 yıllarında Gürcülerle çatışmalar yaşanmıştır. 1921 yılında Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adı altında bağımsızlığı tartışmalı bir Sovyet cumhuriyeti olmuştur. 1922 yılında da eşitlik temeli üzerinden Gürcistan ile birlikte Transkafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti içinde yer almıştır. 1931 yılına gelindiğinde Stalin tarafından Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adı

¹³¹Yıldırım, "Gürcistan'da Kimlik Politikaları Kapsamında Müslüman Azınlıklar", s. 639.

¹³²Selim Dursun, "İç Tehditler ve Dış Politika: Gürcistan Dış Politikası Örneği (1991-2003), *Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, Cilt: 3, 2017, ss. 24-49, s. 32.

altında Gürcistan'a bağlanmıştır. 1936 yılında TSFSC'nin dağılması sonrasında, Abhazya ÖSSC, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içinde kalmıştır. 1950'lerde Abhazlara geniş yetkiler verilmiş ancak Gürcülerle gergin ilişkiler devam etmiştir. Bununla birlikte Sovyet döneminde Abhazlar Gürcülere karşı bir denge unsuru olarak görülmüş ve bu yaklaşım Sovyetlerin dağılma döneminde kendini göstermiştir. Sovyetlerin dağılma sürecinde Rusya'ya başkaldıran Gürcistan içim Abhazya ve Güney Osetya kullanılmıştır.¹³³

1978 yılında Abhazlar, Gürcü yönetimine karşı protesto gösterisi düzenlemiş, Rusya'ya bağlanma taleplerini gündeme getirmiştir. Ancak özerk haklarında iyileştirmeler yapılsa da Rusya'ya bağlanma talepleri kabul edilmemiştir. 1980'lerin sonlarında Gürcü milliyetçiliğinin yeşermesi ve bağımsızlık yolunda girilen mücadele Abhazya'da Gürcistan nüfusu içinde kültürel ve etnik özelliklerinin kaybolacağı düşüncesine neden olmuştur. Kendi topraklarında azınlık durumuna düşme korkusuyla 1989 yılında, Abhazya Halk Forumu tarafından organize edilen, otuz yedi bin kişinin imzaladığı *Lykhny Deklerasyonu*¹³⁴ yayımlanmıştır. Deklarasyonla, Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak adlandırılan bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapı Gürcistan Cumhuriyeti'ni dışta bırakmıştır. 1989 yılında Abhazya'nın bölgesel başkenti olan Sukhumi'de Tiflis Üniversitesi'ne bağlı bir yerleşkede silahlı çatışmalar başlamıştır. Sovyet askeri gücünün o dönemlerde azaltılmış olması, artan Gürcü milliyetçiliği ve Tiflis'in siyasi gücünün fazlalığı Abhaz nüfusu endişeye sürüklemiştir. Abhazya nüfusu, tepki olarak Gürcistan'ın bağımsızlığı konusunda Rusya yanlısı tavır sergilemiştir.¹³⁵

Gürcistan'ın Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde bağımsızlık yönünde karar alması, Abhazya yönetimini harekete geçirmiştir. Gürcistan'dan ayrılmaya yönelik bir karar alan Abhazya, 25 Ağustos 1990 yılında Abhazya'nın egemen bir cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. Ardından Gürcistan'ın Şubat 1992'de yaptığı anayasa değişikliğine karşıt olarak 23 Temmuz 1992 tarihinde Abhazya'ya geniş siyasi haklar tanıyan 1925 anayasasına dönme kararı almıştır. Abhazya'nın bağımsızlık

¹³³Araz Aslanlı, "Bölgesel ve Küresel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 2005, ss. 116-136, s. 119-121.

¹³⁴George Hewitt, *Discordant Neighbours – A Reassessment of The Georgian-Abkhazian And Georgian-South Ossetian Conflict-*, Boston, 2013, s. 61.

¹³⁵Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, (Ankara: Usak Yayınları, 2011), s. 66. , Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, s. 275.

yönündeki bu kararı sonrasında, 1992 yılının Ağustos ayında da Gürcü birliklerinin Abhazya'ya girmesiyle iç savaş başlamıştır. Burada amaç, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumaya yönelik kısa bir çatışmaydı. Ancak çatışmanın seyri zamanla değişmiştir.¹³⁶

Savaşın ilk yıllarında Rusya'nın Gürcistan üzerinde belirgin bir politikası olmamıştır. Bunun sebebi birliğin dağılma sürecinin ardından bir geçiş döneminde olması ve Abhazya'ya yönelik özel bir stratejisinin olmamasıdır. Ancak 1992-1993 yılından itibaren Rusya, 'Havuç ve Sopa' diye adlandırılan bir politika izlemiştir. Havuç ve Sopa politikası, ödül ve ceza yöntemiyle Gürcistan'ı kontrol almayı öngören bir politikadır. Rusya bu politikayla hem Abhazya'nın bağımsızlığını engellemiş hem de bu sorunu Gürcistan'ı kendine bağımlı yapma konusunda bir araç olarak kullanmıştır.¹³⁷

1993 yılında Abhazya, Kuzey Kafkasya ve Rusya'nın desteğiyle Gürcistan'ı askeri yenilgiye uğratmıştır. Savaş 30 Eylül 1993 tarihinde sona ermiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Rusya'nın arabuluculuğuyla sorunun çözümüne yönelik 'Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Barışçıl Çözümü İçin Öneriler Deklarasyonu' imzalanmıştır. Taraflar ateşkese uymayı, birbirlerine karşı kuvvet kullanmamayı ve bölgeye barış gücünün yerleştirilmesini kabul etmişlerdir. Bu anlaşma doğrultusunda tamamı Rus askerlerinden oluşan 1800 kişilik Bağımsız Devletler Topluluğu barış gücü bölgeye yerleştirilmiştir. Bu süreç sonunda Abhazya fiilen bağımsız bir duruma gelmiştir. 26 Kasım 1994 tarihinde Abhazya Anayasa'sı kabul edilerek 1994, 1999 ve 2004 yıllarında başkanlık seçimleri yapılmıştır. İlerleyen yıllarda sorunun çözümü ve toprak bütünlüğünün sağlanmasına yönelik Gürcistan'ın çabaları sonuç vermemiştir.¹³⁸

Bağımsızlığın ilan edildiği yıllarda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden ve aynı zamanda dış politikasını etkileyen diğer bir mesele Güney Osetya problemidir. Güney Osetya sorunu, SSCB'nin dağılışını takip eden süreçte bağımsızlığını kazanan Gürcistan için oldukça önemli bir konu olmuştur.

¹³⁶Dursun, "İç Tehditler ve Dış Politika: Gürcistan Dış Politikası Örneği (1991-2003)", s. 34.

¹³⁷Osiya Esra Kızılbuğa, "Rusya'nın Abhaz-Gürcü Çatışmasına Müdahalesi", *Kafkasya Forumu Dergisi*, Sayı: 4-5, ss. 54-61, s.57.

¹³⁸Necati İyikan, *Orta Asya ve Güney Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, İstanbul: Hiperlink Yayınları 2012, s. 350. ,

Osetler, Rusya Federasyonu'nda yer alan Kuzey Osetya ile Gürcistan'da yer alan Güney Osetya'da bölünmüş olarak yaşayan bir halktır. 1774 yılında Kuzey Osetya, 1801 yılında ise Güney Osetya Rus Çarlığı idaresine girmiştir. Bolşevik devrimi sonrasında 1922 yılında Kuzey Osetya Rus Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde özerk bir bölge haline getirilmiştir. Güney Osetya bölgesi ise, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde özerk bir bölge olarak kalmıştır.¹³⁹

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde ülkede yaşanan etnik hareketlere paralel olarak Güney Osetya'da da milliyetçi hareketler ortaya çıkmıştır. 1988 yılında kurulan Ademon Nykhas adındaki halk cephesi, Güney Osetya'nın Özerk Vilayetten Özerk Cumhuriyet statüsüne yükseltilmesi talebinde bulunmuştur. Fakat Gürcistan yönetimi bu talebi reddetmiş dahası, Gürcüceyi bölgede resmi dil yapmayı kararlaştırmıştır. Bunun üzerine Osetler 1990 yılında, SSCB içinde olmak üzere Güney Osetya Demokratik Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu olaydan bir ay sonra kendi seçimlerini yapan Osetler 11 Aralık 1990 yılında Gürcü lider Zviad Gamsahurdiya'nın bölgenin özerkliği için lağvetmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Olaylar 1991 yılında Gürcü birliklerinin Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye girmesiyle yeni bir evreye taşınmıştır. 1992 yılında Gürcistan, Rusya ile çatışma içine girmek adına ateşkese razı olmuştur. 19 Ocak 1992 yılında Güney Osetya'da yapılan referanduma göre Güney Osetya'nın, %90 gibi ezici çoğunlukla Rusya Federasyonu içinde özerk cumhuriyetlerden biri olması yönünde karara varılmıştır. Ayrıca, Rus ve Gürcüler Güney Osetya'da asker konuşlandırması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁰

Sözü edilen dönemden 2004 yılına kadar geçen süreçte Güney Osetya'da mevcut durum korunmuştur. Ancak Gürcistan'ın Güney Osetya'da merkezi hükümet yanlısı olan alternatif bir hükümet oluşturması bölgede gerilim yaşanmasına neden olmuştur. Güney Osetya, 1992 yılında yapılan ancak uluslararası geçerliliğe kavuşamayan bağımsızlık referandumunun 2006 yılının Kasım ayında tekrar yapılacağını ilan etmiştir. Güney Osetya'nın bu çıkışı sonucu bölge yeniden savaşın eşiğine gelmiş ve 6 Ağustos 2008 yılında Gürcistan'ın Güney Osetya'ya bir askeri operasyon düzenlemesiyle savaşa dönüşmüştür. Ancak bu dönemde Gürcistan'ın NATO'ya adaylık sürecinde olması, Avrupa ve ABD'den beklediği desteği alamaması

¹³⁹Cavid Veliev, Araz Aslanlı, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, s. 241.

¹⁴⁰Veliev ve Aslanlı, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, ss. 246-254.

ve Rus güçlerinin Güney Osetya'ya destek vermesi sonucu 2008 Gürcistan-Güney Osetya Savaşı Gürcistan'ın yenilgisi ile sonuçlanmıştır.¹⁴¹

Ulus inşa sürecinde Gürcistan dış politikasını meşgul eden bir diğer konu Acaristan Sorunudur. Ancak Acaralar, bağımsızlık yolunda ilerleyen ve bu süreçte güç kullanmaktan çekinmeyen Abhazya ve Güney Osetya'dan farklı olarak silahlı hareketlere girişmemişlerdir.

Özerk bir statüye sahip Acaralar; ülkedeki siyasi ve etnik olaylardan rahatsız olmuşlarsa da içinde buldukları özerk statüyü koruyarak Gürcistan içinde var olmaya çalışmışlardır. Bu süreçte Gürcistan'daki merkezi yönetimle uyum içinde olma politikası gütmüşlerdir. Bu politikanın temelinde ise, nüfusunun önemli bir kısmı Müslüman olan Acaraların Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak ve işbirliği içinde olma düşüncesi yatmaktadır. Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketlenmelere sıcak bakmayan Türkiye ise Acaristan'a yardım edebilmesi için Acaraların Gürcistan ile uyumlu olması gerektiğini belirtmiştir. 2004 yılına kadar bölgede yönetimi elinde bulunduran Aslan Abaşidze, Zviad Gamsahurdiya döneminde Gürcistan ile mesafeli, Eduard Şevardnadze döneminde yakınlığı sürdürmüştür. 2003 yılının sonlarında yönetime gelen ve ABD yanlısı politikalar izleyeceği varsayılan Miheil Saakaşvili yönetimini ise tanımadığını duyurmuştur. Bu doğrultuda Acaristan'ın politikaları yön değiştirmiş ve Gürcistan ile ilişkiler çatışmaya varacak şekilde ilişkiler gerginleşmiştir. İki taraf arasında yaşanan gerginlik 2004 yılının Nisanında Aslan Abaşidze'nin ülkeyi terk etmesiyle son bulmuştur. Son dönemde Acaristan'ın kendi yönetim teşkilatı ve anayasası vardır. Ancak siyasi alanda sınırlandırılmış bir özerklik olmakla birlikte Gürcistan'a tabi kalmaktadır.¹⁴²

Gürcistan'da Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan bölgeleri dışında güneyde yer alan Cevaheti bölgesinde de ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmıştır. Ancak Cevaheti sorunu diğer ayrılıkçı bölgelerle karşılaştırıldığında Gürcistan'ı bağımsızlık sonrası dönemde daha az meşgul eden bir konu olmuştur. Cevaheti bölgesi, 1829 Edirne Antlaşması'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalmış; Rus İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girdikten sonra bölgeye Ermeni göçü teşvik ettirilmiştir. Bu politika SSCB döneminde de devam etmiştir. Sovyet Gürcistan'ına

¹⁴¹Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Ankara: Usak Yayınları, 2011, ss. 72-73.

¹⁴²Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, s. 296.

dâhil edilen Cavahetya bölgesindeki Ahıska Türkleri 2. Dünya Savaşı sırasında Stalin yönetimi tarafından sürgün edilerek bölgeye Ermeniler yerleştirilmiştir. SSCB'nin dağılması ve Gürcistan bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Gürcistan sınırları dâhilindeki özerk cumhuriyetlerin bağımsızlık girişimleri gibi Cevaheti Ermenileri de özerklik kazanma konusunda harekete geçirmiştir.¹⁴³

Bölgedeki Ermeniler, 1991-1995 yılında Gürcistan'ın siyasi ve ekonomik sıkıntılarının yükseldiği bir dönemde, 1991 yılında Cavahetya Ermeni Hareketi'ni kurarak Gürcistan'dan özerklik talebinde bulunmuştur. Tiflis, bölgedeki güçlü liderlerin ve radikallerin etkinliğini kırmak için bölgedeki ayrılıkçı hareketleri yatıştırmaya yönelik bir strateji izlemiştir. Bu doğrultuda bu talebi kabul eden Tiflis, Ermeni nüfusun ikamet ettiği alanda Samtse-Cevaheti adlı özel bir bölge oluşturmuştur. Ancak Cevaheti'yi zamanla Ermeni silahlı örgütü Parventin'in kontrol etmeye başlamış, Gürcü ordusu ve kolluk kuvvetleri uzun süre bölgeye girememiştir. Ayrıca ASALA terör örgütüne mensup militanların da Cevaheti 'ye yerleşerek Parventin'e destek sağladığı yönünde bilgiler basına yansımıştır. Cevaheti bölgesindeki etkinliği sayesinde Cavahetya Ermeni Hareketi Gürcistan siyasetinde önemli bir aktöre dönüşmüş ve 1915 tehciri ile ilgili Ermeni iddialar Gürcü parlamentosuna taşınmıştır. Bölgedeki Ermeniler aynı zamanda Rusya'nın bölgede 1995'te Ahılkelek'te bir Rus askeri üssü tesis edilmiştir. Bu durum ekonomisi geri olan bölge halkı için bir iş kapısı olmuştur. Bugün Cevaheti bölgesinde yaşayan Ermenilerin nüfusu 200 bin civarındadır. Bu sayı, Gürcistan'ın toplam nüfusunun yaklaşık %8'ini oluşturmaktadır. Bölgenin statüsüyle ilgili anlaşmazlık tam olarak çözülememesi, Cevaheti 'deki Ermenilerin talepleri ve silahlı örgütlerinin bölgede bulunması Gürcistan'ın toprak bütünlüğü için tehlike oluşturmaya devam etmektedir. Cevaheti 'deki Rus üssünün boşaltılması sırasında üsteki silahların ve askeri teçhizatın Ermeni silahlı örgütlerine bırakıldığı iddia edilmektedir. Rusya'nın bölgedeki ayrılıkçı dinamiklere yönelik tutumunun, Cevaheti 'nin gelecekte Gürcistan'ı güneyde meşgul edecek ciddi bir probleme dönüşmesine yol açabileceği değerlendirilmektedir.¹⁴⁴

Yukarda ayrıntılı anlatılan sorunlar, Gürcistan'da demokratikleşme ve ulus inşa sürecini olumsuz yönde etkilemelerinin yanında toplumsal barış ve refahın kurulmasını

¹⁴³Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, İstanbul, Nisan 2014, s.33.

¹⁴⁴Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, İstanbul, Nisan 2014, s. 34. , Kodaman ve İren, "Gürcistan Ulus İnşa Çabalarının Önünde Bir Engel: Cavaheti Ermenileri", ss. 71-72.

da engellemiştir. Milliyetçi kimliği ile öne çıkan ünlü Gürcü yazar İlia Çavçavadze din, vatan ve dil unsurunun Gürcü kimliğinin ayrılmaz parçaları olduğunu vurgulamıştır. Burada dinden kastedilen Ortodoks Hristiyanlıktır. Bu doğrultuda bütün bu sorunlar günümüz Gürcü ulusu inşa sürecinin temel bir unsuru olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Aynı şekilde dil de başka örneklerde olduğundan belki daha da çok, Gürcü ulusal kimliğinin yapı taşlarından biridir.¹⁴⁵

Sovyetler Birliği'nin son yıllarında Gürcistan'da, Gürcü dilinin yaygınlaştırılması tartışmaları artmış, bu tartışmalar medyaya da yansıtılmıştır. Dildeki Ruslaşmadan oldukça rahatsız olan Gürcü hükümeti, 1989'da 'Gürcü Diline Dair Devlet Programı'nı kabul etmiştir. Bu programın asıl amacı, Gürcücenin toplumun her alanında yaygınlaştırılmasını sağlamak ve ana dili Gürcüce olmayanların Gürcüce bilgilerini geliştirmek olmuştur. Çünkü Gürcü yönetimine göre; azınlıkların Gürcüce bilgisinin yetersiz olması toplumsal bütünleşme önündeki en büyük engellerden biri olmaktadır. Sovyetler Birliği dağılmasıyla Moskova'nın dil politikalarında yaptığı baskı da sona ermiştir. Bununla birlikte Rusçanın yaygınlığı giderek azalmıştır. Birliğin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan birçok cumhuriyette olduğu gibi, Rusçanın kapladığı alanın daraltılması amacıyla Gürcistan'da dilin statüsünün yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması gibi politikalar uygulanmıştır. Sovyet Gürcistan'ında resmî belgelerde egemen olan Rusça, 1991 yılında iktidara gelen Zviad Gamsahurdiya'nın dil-milliyetçilik konusundaki söylemleriyle yerini Gürcüceye bırakmıştır. Gürcüce, bu dönemden itibaren 'millet' dili olmuştur.¹⁴⁶

1995 yılında kabul edilen Gürcistan Anayasası'nda Gürcü dili devlet dili olma özelliğini korumuştur. Bu anayasanın 8. maddesinde Gürcistan'ın devlet dilinin Gürcüce olduğu belirtildikten sonra Abhaz dilinin de Abhazya'da devlet dili olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Abhazya Anayasası'nın 6. maddesinde Abhazca devlet dili olarak, Rusça da kamu ve diğer kurumlarda kullanılacak bir dil olarak tanımlanmıştır. Yine aynı maddede Abhazya'da yaşayan tüm etnik grupların kendi dillerinin kullanımının garanti altına alındığı belirtilmiştir. Güney Osetya Anayasası'nın 4. maddesinde devlet dili Osetçe olarak belirtilmiştir. Yine anayasanın

¹⁴⁵Aydınğün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 160.

¹⁴⁶Harun Çimke, "Gürcü Dili Çalışmaları ve Gürcistan'ın Dil Politikası", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 47, 2015, ss: 101-112, s. 108. , Aydınğün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 164.

4. maddesinin 1. fıkrasında; devlet yetkililerinin Oset dilini geliştirmek ve korumakla yükümlü oldukları vurgulanmıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da Rusçanın ve Gürcülerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde Gürcücenin Oset dili ile eşit statüye sahip oldukları belirtilmiştir.¹⁴⁷

Miheil Saakaşvili döneminde Gürcistan'da dil konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde uygulanan en çarpıcı dil politikası İngilizce öğretiminin yaygınlaştırılması olmuştur. Gürcü hükümeti uyguladığı bu politikayla İngilizceyi Gürcüceden sonra ülkede en çok kullanılan dil hâline getirmeyi hedeflemiştir. Bu eğitim programının temel amacı, 5-16 yaş arasındaki çocukları dört yıl gibi süreçte İngilizce konuşabilir hâle getirmektir. Programın yürütülmesi için Gürcistan'a on bin İngilizce öğretmeni davet edilmiştir. Çoğunluğu ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Polonya vd. ülkelerden gelen öğretmenler Gürcistan'da farklı bölgelere gönderilmişlerdir. Bu öğretmenlerin görev yaptıkları bölgelerde Gürcü ailelerin yanında yaşamaları planlanmıştır. Program çerçevesinde gönüllü olarak görev yapacak olan bu öğretmenlere aylık 272 dolarlık ödeme yapılması da yine alınan kararlar arasındadır. Miheil Saakaşvili'nin 'aydınlanma devrimi' olarak nitelendirdiği bu politika sonrasında; bu öğretmenler ülkelerine döndüklerinde Gürcistan'ın tanıtımına da büyük katkı yapacaklardır. Ayrıca Eğitim Bakanlığının başlattığı 'Gürcistan'la birlikte öğren ve öğret' adlı kampanya çerçevesinde beş yüz Gürcü vatandaşının cumhurbaşkanlığı kontenjanıyla ABD'de eğitim görmesi kararlaştırılmıştır.¹⁴⁸

Diğer yandan Gürcistan'da Rusçanın etkisinin ve eğitim müfredatındaki ağırlığının azaltılması için çalışmalara başlanmıştır. Bu politika bağımsızlığın ilk yıllarından beri devam eden bir dil politikasıdır. Bu politika ile 1997-2005 yılları arasında eğitim veren Rus okullarının sayısı 86'dan 59'a düşmüştür. Ayrıca, 2004 yılı sonlarında başlatılan eğitim reformu çerçevesinde Eğitim Kanunu'nun 5. maddesinin 4. fıkrası uyarınca azınlık okulları dâhil olmak üzere tüm devlet okullarında, 'Gürcü Dili', 'Gürcistan Tarihi', 'Gürcistan Coğrafyası', 'Gürcistan Edebiyatı' derslerinin Gürcüce okutulması kararlaştırılmıştır. Ancak bunun tam anlamıyla uygulanabilmesi

¹⁴⁷Aydınğün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 165.

¹⁴⁸Aydınğün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 167.

için gerekli kaynak ayrılamamıştır. Bununla birlikte ‘Gül Devrimi’nden sonra Rusça eğitim konusu siyasi bir bakış açısıyla değerlendirilmeye başlanmıştır.¹⁴⁹

2.1.2. Milliyetçilik ve Zviad Gamsahurdiya Dönemi

Milliyetçilik; modern bir siyasal ideoloji olarak 19. yüzyıldan bu yana dünya siyasetini etkisi altında bulunduran bir kavramdır. İngilizcede ‘nation-national-nationalism’ şeklinde türetilen bu sözcük, Türkçeye ‘millet-milli-millilik’ ya da ‘ulus-ulusal-ulusalcılık’ yerine milliyetçilik ve ulusçuluk olarak çevrilmiştir. Çevirideki bu farklılık, kavramın akademik tanımının yapılmasında fikir ayrılıkları yaşanmasına neden olmuştur. Tanım konusundaki farklılığın temel nedeni ise, milliyetçilik kavramının farklı ortamlarda ve şartlarda değişik şekiller alması olmuştur.¹⁵⁰

Milliyetçilik, ilk defa 18. yüzyılın sonlarına doğru Batı Avrupa’da bir düşünce biçimi olarak ortaya çıkmış, Orta ve Doğu Avrupa, Orta Doğu, Asya, Afrika gibi dünyanın diğer bölgelerine yayılmıştır. Ancak kavram, bu bölgelerde Batı Avrupa’dakinden daha farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa’da toplumsal evrim sürecinde meydana gelen ve sosyo-ekonomik düzenin, üretim biçiminin bir gereği olarak ortaya çıkan bu kavram, diğer bölgelerde, Batı Avrupa’da büyük gelişmelere neden olan bir düşüncenin kendi toplumlarına aktarımı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerde Milliyetçiliğin gelişiminin bir diğer boyutu da milliyetçi düşüncelerin bu bölgelerde birbirlerine tepki olarak ortaya çıkması olmuştur.¹⁵¹

Son yüzyılda milliyetçilik üzerine farklı tanımlar yapılmıştır. Ancak çeşitli bakış açılarından hareket edilerek yapılmış olan bu tanımlardan açık bir milliyetçilik algısı ortaya çıkarmak oldukça güç olmuştur. Bu nedenle bu konuda izlenecek en iyi yöntem, literatür oluşumuna katkı yapmış ekollerin yaklaşımlarını sergilemek olacaktır. Bu doğrultuda Anthony D. Smith’e göre milliyetçilik; bütün olarak millet ve milli-devletlerin kurulma ve kendini idame ettirme sürecidir. Yine, bir millete ait olma bilinci, milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmaktır. ‘Millet’ ve bu millet rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm; milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de

¹⁴⁹Aydınğün ve Asker, ‘Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı’, s. 168.

¹⁵⁰Haldun Çancı, “Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik ve Kavramsal Bir Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Cilt: 13, Isparta, 2008, ss. 105-116, s. 106.

¹⁵¹Çancı, “Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik ve Kavramsal Bir Bakış”, s. 108.

içeren bir ideolojidir. Ayrıca Milliyetçilik; milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi harekettir. Ernest Gellner'e göre milliyetçilik; siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir. Gellner'in ve Smith'in tanımının genişletilmiş hali olarak milliyetçilik; 'siyasal birim ile kültürel veya bölgesel birimlerin çakışmasını öngören ve çakışma alanında siyasal birimin egemenliğini meşru sayan ilke' olarak tanımlanmıştır. Milliyetçiliğe ilişkin yapılan farklı tanımlamaların ortak noktası, bir ideoloji ve bu ideoloji ile bağlantılı kültürel bir biçimin oluşumudur. Bu doğrultuda millet inşasını mesele edinen milliyetçilik kuramları üç kategoride ele alınmıştır. Bunlardan birincisi 'İlkçi' (Primordialist) yaklaşımdır. Milliyetçilik kuramlarının ikincisi Modernist yaklaşımdır, üçüncüsü ise Etno-sembolcü yaklaşımdır.¹⁵²

İlk olarak İngiliz tarihçi Edward Shils tarafından 1957 yılında yazılan bir makalede kullanılan ilkçi yaklaşım, etnik kimliğin ilksel temellerine ilişkin tartışmaya bağlanır. Bu anlamda ilkçi yaklaşım; milletleri, eski çağlardan beri var olarak görenleri nitelendirmek için kullanılmıştır. Çağdaş milliyetçilik teorilerinin erken dönem temellerini atmış olan bu yaklaşım, milletleri doğal bir öze sahip, tarih sahnesinin her devresinde görülmüş topluluklar olarak tanımaktadır. Buna göre, doğal bir aidiyet kaynağı olarak milletlerin karakteri, milliyetçilikle yeniden keşfedilmiştir. Bu haliyle millet; kolektif bir farkındalık halini ifade ederken, milliyetçilik bu farkındalığın siyasal görünümünü ortaya çıkaran, etno-kültürel ve siyasal alanların birbirleriyle uyumunu öngören bir ideolojidir. İlkçi yaklaşıma göre milliyetçilik, milletleri tarih sahnesinde düşükleri derin uykudan uyandıran, verili ve doğal cevheri tekrar diriltten ideolojiler olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan milliyetçiliğin doğası, tarihsel işleyişin bireysel ve toplumsal farkındalığına dayanır. Bu ortak farkındalık ise, nesnel bağların gelişimi üzerine kurulan milliyetçilik sayesinde sağlanmaktadır.¹⁵³

İlkçi yaklaşımın akademik dünyadaki etkisini yitirmesinin ardından, Modernist olarak adlandırılan yaklaşım ortaya atılmıştır. Modernist yaklaşımın en tanınan teorisyenlerinin başında Gellner, Hobsbawm, Anderson, Balibar, Bhabba, Nairn, Breuilly, Brass, Hroch ve Chatterjee gelmektedir. Modernist yaklaşıma göre millet

¹⁵²Ruhtan Yalçın, "Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 69, ss. 189-215, s. 194.

¹⁵³Umut Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, (İstanbul: Sarmak Yayınları), 1999, ss. 75-85.

olgusu doğal, kökleri eski çağlara kadar geri giden bir olgu değildir. Milletler modern çağın getirdiği koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre millet ve milliyetçilik kavramları, Sanayi Devrimi ile gündeme gelen ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel dönüşüm üzerinden değerlendirilmektedir. Bu anlamda milletler milliyetçilik çağının ürünüdür. Milliyetçiliği milletler yaratmamıştır, milletleri milliyetçilik yaratmıştır. Milletler devletleri kurmamışlardır, aksine devletler milletleri inşa etmişlerdir. Modernist yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden olan Anderson, milliyetçiliği 'hayali bir cemaat' olarak nitelendirmiştir. Millet ve milliyetçiliğin bir kültürel yapıntı olduğunu savunan Anderson, milletin hayal edilmiş olan bir siyasal topluluk olduğunu iddia etmiştir.¹⁵⁴

Milliyetçilik kuramının üçüncü grubunu ise, ilkeci yaklaşım ve modernist yaklaşım arasında, orta yerde duran bir yaklaşım olan Etno-sembolcü yaklaşım oluşturmaktadır. En önemli temsilcisi Smith olan bu yaklaşım; milletlerin içkin bağlamını belirleyen etnik aidiyetin modernite öncesine uzanan daimiliğini vurgular. Smith milletin modern bir olgu olduğunu ve bir ideoloji olarak ancak 19. yüzyıl sonrasında ortaya çıktığını savunmaktadır. Bununla birlikte, özellikle Avrupa ve Orta Doğu'da yüzyıllar öncesine kadar kökleri uzanan etnik toplulukların var olduklarını ve bu etnik topluluklarla modern milletler arasında bir bağ olduğunu savunmaktadır. Temel tezi, modern milliyetçiliklerin geçmiş etnik topluluklar ve bağlılıklar dikkate alınmadan anlaşılmayacağıdır.¹⁵⁵

Bu bilgiler ışığında, tarihin çeşitli dönemlerinde Gürcistan'daki uygulamalara bakıldığında, ülkenin birliğinin sağlanması açısından milliyetçilik hareketlerinin önde tutulduğu, yönetimin sürdürülmesi açısından gerekli olduğu görülmektedir. Gürcüler kendi krallıkları altında yaşamakla birlikte sürekli Asyalı, Ortadoğulu ve Karadenizli milletlerin istilalarına uğramışlardır. Sasaniler döneminde İran'ın hedefi haline gelen Gürcistan, bu dönemde İran, Türkiye ve Rusya'nın ilgi ve çatışma alanı olmuştur. Dördüncü yüzyıldan itibaren Gürcü krallığı zayıflamış ve Gürcistan; Romalılar, Bizanslılar, Türkler, Araplar, Moğollar, İranlılar, Çarlık Rusya ve daha sonra bağımsızlığına kadar Sovyet Rusya yönetiminde varlığını sürdürmüştür. Gürcistan'ın sınırları bölgeyi yöneten siyasi güçlerin yönetim tarzına göre değişse de bu süreçte

¹⁵⁴Özkırmımlı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, (İstanbul: Sarmak Yayınları), 1999, ss. 97-193.

¹⁵⁵Özkırmımlı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Sarmak Yayınları, 1999, ss. 200-210.

milliyetçi duygularından ödün vermemişlerdir. Bunun somut bir örneği olarak; Gorgosaliani olarak adlandırılan bir grubun 1950 yılında Gürcistan için geniş haklar isteyen ve bir çeşit demokrasiyi ilk edinen gösterileri verilebilir. Aralarında Gürcistan'ın en meşhur edebi simalarından olan Konstantin Gamsahurdiya'nın oğlu Zviad Gamsahurdiya ve Merab Kostava'nın da bulunduğu bu grup, Sovyet yönetimi altında bulunan Gürcü milliyetçiliğinin canlı tutulmasında önemli rol oynamıştır.¹⁵⁶

Bununla birlikte Gürcistan, Güney Kafkasya'da etnik, dilsel ve dinsel bakımdan heterojen yapıya sahip bir ülkedir. Nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Abhaz, Oset, Adıge, Azerbaycan Türkü, Ermeni ve diğer gruplar bu yapının kaynağını oluşturmaktadır. Gürcistan'ın tarihsel süreç içerisinde bu gruplara karşı politikaları doğrultusunda Gürcü milliyetçiliği üç dönemde ele alınmıştır. Bunlardan ilki, Gürcü milliyetçiliğinin arttığı radikal dönem; ikincisi, ılımlı politika dönemi ve üçüncüsü de bütünleştirici politikaların geliştiği dönemdir.¹⁵⁷

Yukarda anlatıldığı gibi Sovyetler Birliği'nin son döneminde artan Gürcü milliyetçi hareketler, Birliğin dağılmasını tetiklemiş ve Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasını kolaylaştırmıştır. Ancak bu milliyetçi hareketler, Sovyet sonrası dönemde Gürcü halkının bölünmesine yol açmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan bir grup radikal Gürcüler, iç siyasette Sovyet dönemi Gürcü yöneticiler ile dış siyasette Moskova ile her türlü uzlaşmaya karşı çıkmışlardır. Diğer yandan ikinci bir grup olarak ortaya çıkan ılımlı Gürcüler ise, bu eski güç odaklarına karşı daha dikkatli ve ılımlı bir yaklaşım izlemeyi tercih etmişlerdir. Bununla birlikte, 1991 yılında Gürcistan yönetimine Zviad Gamsahurdiya'nın gelmesi ile radikal grup üstünlük kazanmıştır.¹⁵⁸

Gürcü milliyetçi grupların radikalleşmesinde Gürcü halkının büyük etkisi olmuştur. Gürcü halkı, içine düştükleri bu yeni durum ve karışıklık dolayısıyla kendilerini güven altına alabilmek için sert çıkışlar yapan milli grupları desteklemişlerdir. Ülkedeki ılımlı politik hareketlerin kendilerine bir faydası

¹⁵⁶Svante E. Cornell, *Small Nations and Great Powers, A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Curzon Press: 2001, Richmond, s. 154. , Ayrıca bkz. Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, s. 235.

¹⁵⁷Asif Aşurov, "Güney Kafkasya'daki Etnik, Dilsel ve Dinsel Grupların Bölge Politikalarındaki Yeri", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 88.

¹⁵⁸Stephen Jones, *Georgia A Political History Since Independence*, Tauris Publisher:2015, London – New York, s. 51-75.

olmayacağı düşüncesiyle destek vermemişler ve böylelikle radikal grup toplum içinde hızlı bir popülerliğe sahip olmuştur.¹⁵⁹

Radikal milliyetçiliğin yükseldiği dönemde Gürcistan'ın etnik, dilsel ve dinsel politikasında önemli dönüşümler yaşanmıştır. 1990'ların başlarında başlayan ve dört bir yanda etnik unsurlara yönelik yürütülen Radikal milliyetçilik, diğer adıyla "Gamsahurdiyacılık", Gürcistan için farklı sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde Gürcü yönetimi, Azerbaycan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı köylerde gerginlik yaratarak göç etmelerine sebep olmuştur. Bununla birlikte, il ve köy merkezlerine Gürcüler yerleştirilmiş ve buraların yönetimi onlara devredilmiştir. Köylerin isimleri hiç kimsenin anlamadığı Gürcü isimleri ile değiştirilmiş ve Azerbaycan Türkçesi ile eğitim veren okullar kapatılarak zorunlu eğitimin Gürcü dilinde olması öngörülmüştür. Ayrıca bu dönemde Gürcü yönetiminin Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde başlattığı baskılar, 1991 yılında başlayan bağımsızlık mücadelesi ile sonuçlanmıştır. Aşırı milliyetçi politikalar izleyen Zviad Gamsahurdiya'nın iktidar olduğu dönemde ülkede etnik çatışmalar ve muhalif grup taraftarları artmıştır. Bunlara ek olarak Gürcistan'da yaşayan Ermeniler de aktifleşmiş, bu durumu fırsat bilen Rusya, bu bölgelerde etkisini daha da arttırma yoluna gitmiştir. 'Yakın Çevre' politikası kapsamında bölgeyi tekrar kendi kontrolüne almaya çalışan Rusya, buradaki Rus Silahlı kuvvetlerini de kullanarak Gürcistan'ı Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinden çıkmaya zorlamıştır. Netice olarak, bölgede tek ve bölünemez Gürcistan politikasıyla hareket eden Zviad Gamsahurdiya, siyasi birliği oluşturamaması ve Gürcistan'ın birlik ve beraberliğini zedeleyen tutarsız davranışlarıyla ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. Bununla birlikte iktidar ve muhalefet arasındaki anlaşmazlık 1991 yılında silahlı mücadeleye dönüşmüş, 6 Ocak 1992'de Zviad Gamsahurdiya can güvenliği nedeniyle ülkeyi terk ederek Çeçenistan'a sığınmıştır.¹⁶⁰

2.1.3. Eduard Şevardnadze Dönemi

Gürcü milliyetçiliğinin ele alındığı 'ılımlı Politika' olarak adlandırılan ikinci aşama, 1992 yılında Eduard Şevardnadze'nin yönetime gelmesi ile başlamıştır. Bu dönemde Gürcistan'ın bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yönetimin ilk yıllarında Zviad Gamsahurdiya'nın izlediği politikaların

¹⁵⁹Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, s. 244.

¹⁶⁰Aşurov, *Güney Kafkasya'daki Etnik, Dilsel ve Dinsel Grupların Bölge Politikalarındaki Yeri*, s. 89.

aksine, Moskova'yla daha sıcak ilişkiler kurulmaya çalışılmış ve azınlıklara karşı ılımlı bir politika izlenmiştir. Ayrıca dengeleme politikasıyla etnik sorunlar azaltılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Gürcistan'da, iç politikada yaşanan etnik ve ekonomik istikrarsızlık sebebiyle, ayrıntılı olarak belirlenmiş sürekli bir milli politikanın varlığı gözlenememektedir. Dahası, Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı güçlerin faaliyetleri sonucunda 1993 yılı sonunda, devlet kurumları ve ekonomi iflasın eşiğine gelmiştir. Eduard Şevardnadze, çok zayıf bir konumda olan Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumak amacıyla Ekim 1993'te Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na dâhil olmuştur. SSCB sonrası dönemde yaşadığı güvenlik sorunlarına geçici de olsa bir ölçüde tedbir alabilmiştir. 23 Kasım 2003 tarihinde Cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmesiyle ılımlı dönem sona ermiş yeni bir döneme girilmiştir.¹⁶¹

2.1.4. Miheil Saakaşvili Dönemi

Gürcistan'da bütünleştirici politikaların geliştiği dönem Miheil Saakaşvili yönetimi ile başlamıştır. Miheil Saakaşvili'nin hedefleri arasında hiç şüphesiz ülke bütünlüğünü sağlamak, Batı ile bütünleşme ve yolsuzlukla mücadele konuları ilk sıralardaydı. Miheil Saakaşvili de önceki liderler gibi güçlü bir devlet inşa etmeyi hedeflemiştir. Ancak, güçlü bir devletin inşasının çoğunlukla milliyetçi bir söylemin benimsenmesini gerektirmesi ve bu potansiyelin aslında Gürcistan'da fazlasıyla bulunması, Miheil Saakaşvili'nin hedefini gerçekleştirmesinde karşılaşıacağı en önemli zorluğa işaret etmekteydi. Bu doğrultuda alınan ilk sembolik karar, 1990 ve 2004 yılları arasında kullanılan bayrağın değiştirilmesi olmuştur. Bu dönemde kullanılan bayrak, 1918-1921 yılları arasında kullanılan bayrağın aynısıdır. Koyu kırmızı zemin üzerine sol üst köşede siyah ve beyaz renklerin kullanıldığı bu bayrak, Sovyet rejimi döneminde canlı kırmızı zeminin sol üst köşesinde yuvarlak içinde mavi bir orak çekiç ve onun devamı olan enine mavi bir şeritten oluşmaktaydı. Miheil Saakaşvili döneminde kabul edilen bayrak ise beyaz zemin üzerinde beş haç bulundurmaktadır. Beyaz zemini dörde bölen büyük bir kırmızı haç ve onun dört tarafında yer alan dört küçük kırmızı haçtan oluşmaktadır. Millî hareket tarafından kullanılan bu bayrak, daha önceden Orta Çağ'da Gürcü kralları tarafından kullanılmış bir bayraktır. Millî hareketin bayrağının Gürcistan devletinin bayrağı olarak seçilmesi ise bir taraftan parti

¹⁶¹Yıldırım, "Gürcistan'da Kimlik Politikaları Kapsamında Müslüman Azınlıklar", s. 638.

ile devletin birbirinden ayrılması açısından bir anlam ifade ederken, diğer taraftan da, Gürcistan'ın Hristiyan geçmişine dikkati çekmekte ve Hristiyan medeniyeti içinde hak ettiği yeri yeniden almaya talip olduğuna işaret etmektedir.¹⁶²

Bir diğer devlet sembolü olan devlet armasına da dikkat çekmek gerekir. 1 Ekim 2004'te kabul edilen devlet amblemi Gürcü *Bagrationi* Hanedanı'nın amblemi ile benzerlik göstermektedir. Bu amblemde iki aslan, üst kısmında kraliyet tacı bulunan bir kalkanı tutmaktadır. Kalkanın üzerinde ise bir ejderhayı ayaklar altına almış Aziz George'un at üstündeki bir figürü yer almaktadır. Bayrak örneğinde olduğu gibi, devlet ambleminde de Gürcistan'ın yeni devletini inşa ederken tarihinin hangi kesitindeki kültürel unsurları seçtiğini görmek, yönetici elitlerin 'hayal' ettikleri ulus ve milliyetçilik anlayışı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Gürcistan millî marşı da Gürcü devletinin bir sembolü olarak bağımsızlık sonrasında yenilenmiş ve ünlü Gürcü şairi Dato Magradze'nin özgürlük, vatan ve Tanrı temalarını ön plana çıkaran şiiri kullanılmıştır. Bütün bunlar incelendiğinde Gürcistan'ın milli tarihine vurgu yapılmaktadır.¹⁶³

2.2. Kilise

Politika bağlamında insan, din ve siyaset olgusu, tarih boyunca sürekli iç içe olan, birbirlerini olumsuz ya da olumlu anlamda sürekli etkileyen üç ana unsur olmuştur. Özellikle de din olgusu, devletlerin politikalarını şekillendirmede belirleyici bir rol oynamaktadır. Öteden beri insanlık tecrübesinde bazen din, devleti; bazen de devlet, dini etkisi altına almıştır. Bu tecrübeler din-devlet ilişkilerini belirleyen bazı özgün yaklaşımları ve kavramları ortaya çıkartmıştır.¹⁶⁴

Bu bağlamda din olgusu açısından kendine özgü farklılık ortaya koyan toplumlardan biri de Gürcülerdir. Tarihsel süreçte büyük güçlerin hegemonyası altında bulunmuş olan Gürcü toplumunda hem serbest iradeyle hem de baskı altında din değiştirme olayları yaşanmıştır. Tarihi kaynaklarda Selçuklu, Osmanlı ve Safevi hâkimiyetleri döneminde Gürcülerin Müslümanlaştırılması olaylarının yaşandığına

¹⁶²Aydınğün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 141.

¹⁶³Aydınğün ve Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 142.

¹⁶⁴Arslan Topakkaya, "Tarihsel Süreçte Kilise-Siyaset İlişkisi ve Günümüze Yansımaları", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Sayı: 6, Kayseri, Ocak 2017, ss. 11-31, ss. 12-13.

dair değişik bilgiler yer almaktadır.¹⁶⁵ Gürcülerin bir kısmı, Müslümanlığı din ve kültür dönüşümü ekseninde ‘barışçıl’ yoldan kabul ederken, Gürcü ulusunun çekirdeğini oluşturan ‘gerçek Gürcüler’ ise Hristiyan dinine bağlı kalmışlardır. Bu farklılık, Gürcü toplumunun modernleşme sürecindeki seküler ve çoğulcu ortamında bile kendini göstermiştir. Ulus bilinci, din olgusunun baskısından bir türlü kurtulamamıştır.¹⁶⁶

Öte yandan Gürcü ulusu Hristiyanlığı, kendi kimliğinin ayırt edici bir unsuru olarak algılamaktadır. Daha somut bir şekilde ifade etmek gerekirse, Gürcü kimliği açısından sadece Hristiyan olmak yeterli olmayıp, Ortodoks, daha özele indirgendiğinde, Gürcü Ortodoksluğuna bağlı olmak gerekmektedir. Böylece tarihsel düzlemde Gürcü Ortodoks mezhebinin iki işlevi belirlemektedir: Bunlardan ilki, Ortodoksluğun Gürcü kimliğinin korunmasında önemli rol oynaması olarak ifade edilebilir. Özellikle İstanbul’un fethinden sonra Gürcülerin Müslüman topluluklarla çevrili olduğu bir ortamda Ortodoksluk Gürcülerin farklılığının, dolayısıyla kimliğinin korunmasında etkili olmuştur. İkincisi ise, Ortodoksluğun, Gürcü kimliğinin özgünleşmesinde önemli rol oynamasıdır. Gürcü topluluğunda Kartveli kimliği ve Gürcü Ortodoksluğu kimlik inşasında, ilerleyen tarihlerde ise ulus inşasında iki kuvvetli unsur olarak belirmiştir. Dolayısıyla Gürcü tarihinde Hristiyanlık, bağımsızlık mücadelesi ve ulus inşa sürecinde etkin rol oynamıştır. Bununla birlikte, Gürcü toplumunda inanç ekseninde kiliseye bağlılık duygusu her zaman kuvvetli olmuştur. Bunun dışında büyük devletlerin rekabet alanı olarak bilinen Kafkasya bölgesinde yaşıyan Gürcüler, çatışmaların ortasında yer almış, diğer bölge halkları gibi tarih boyunca baskı ve şiddetin etkisini hissetmiştir. Bu yüzden Gürcü toplumunda din faktörü Gürcü kimliğini korumanın aracı olarak algılamıştır.¹⁶⁷

Bu doğrultuda, Gürcistan’da Ortodoks kilisesi, kendi iç ve dış durumu, ortamın etkisi, karakteri ve zaman süreciyle birbirinden tamamen farklı dört dönemden

¹⁶⁵ Örneğin. 16 Ekim 1613 yılında Safevi ordusu Erdebil’den geçerek Karabağ ‘a girmiştir. Bu seferde kendi birlikleriyle Tebriz hükümdarı Pirbıdak Han, Karabağ emirlerinden Deli Muhammed Şemseddin, Şirvan Beylerbeyi Yusuf Han şaha eşlik etmiştir. Şah Gürcü krallarını mağlup etmeyi hedeflemiştir. Doğu Gürcistan’ı yakıp yıkan şah ordusu 30 bin sivil esir alarak “savaş ganimeti” olarak 40 bin baş sığırı ele geçirmiştir. Şah ayrıca tüm Gürcü esirleri zorla Müslümanlaştırmıştır.

¹⁶⁶Ali Asker, “Seküler Devlet İnşası ve Gürcü Ortodoks Kilisesinin Yasal Statüsünün Dönüşümü”, s. 291, 30.04.2018.

¹⁶⁷Ali Asker, “Seküler Devlet İnşası ve Gürcü Ortodoks Kilisesinin Yasal Statüsünün Dönüşümü”, s. 292, 30.04.2018.

oluşmaktadır. Birinci dönem; 4. yüzyıldan 18.-19. yüzyıllara kadar devam etmektedir. Bu uzun döneme “Özgür Gürcü devletinde Kilise yaşamı” denmektedir. Bu dönemde Gürcü Ortodoks Kilisesi özerkliğini kazanıp patrik enstitüsünü kurmuştur. Bu dönemde Kral Vahtang Gorgasali 'nin kilise politikaları önemlidir. Vahtang Gorgasali 'nin kral olduğu dönem yani 5. yüzyılın ikinci yarısı, Gürcistan için son derece karışık bir dış politikanın yaşandığı dönemdir. İran yönetimi altında bulunan Gürcistan'da 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kilise içi bölünmeler yaşanmaya başlamıştır. O dönemde İran, Gürcistan'da kendi siyasi dini politikaları uyguluyordu. Gürcistan'ın Yunan siyasi ve dini yönü¹⁶⁸, Gürcü ulusal bilincinin derinleşeceğini ve devletin istikrarını garanti edeceğini anlayan İran, Gürcü kilisesinin bütünlüğünü bölmeye çalışmış ve ciddi zararlar vermiştir. Bunu sonucunda kilise içinde Ortodoks Hıristiyanlığın kabul etmediği çeşitli mezhepler çoğalmıştır. Ayrıca kiliseyi yöneten din adamları arasında ciddi gerginliğe yol açan ideolojik anlaşmazlıklar meydana gelmiş ve bu durum Gürcistan ulusal devletinin istikrarını bozmuştur. Böyle bir durumda kral Vahtang Gorgasali, kilise reformları uygulayarak Gürcü kilisesini bütünlendirip kilisenin devlet kontrol altında almaya çalışmıştır.¹⁶⁹

Vahtang Gorgasali 'den sonra gelen Gürcü Kralı 4. Davit de kilise reformları uygulamıştır. Gorgasali gibi devletin merkezîleştirilmesini amaçlayan Kral 4. Davit, 1104 yılında Kartli bölgesinde Ruis ve Urbnis adlı köylerin yakınlarında bir toplantı yapmıştır. Gürcistan tarihine Ruis-Urbnis kilise toplantısı olarak geçen ve siyasi, dini önem taşıyan bu toplantı, yeni kilise politikasının uygulamasını amaçlamıştır. Bununla birlikte, 11. yüzyılda Gürcü toprakların birleşmesi sonucunda yeni bir devletin oluşması Gürcü kilisesi ve devlet ilişkilerini yeniden gündeme getirilmiştir. 4. Davit'in kilise reformuyla devlet ve kilise başkanları arasında yeni bir ilişki kurulmuş ve bunun sonucunda ise teokratik Gürcü devleti oluşmuştur. 4. Davit'in yönettiği Gürcü devleti, kilisenin dört üyesine aynı zamanda devlet yönetiminde de yüksek görevleri vermiştir. Uygulanan reformlar sayesinde Gürcü kilisesinin devlet işlerine karışma ve devlet kararlarının alınmasında yer alması kararlaştırılmıştır. Yani 4. Davit devleti ve kiliseyi birleştirmiştir. Gürcü akademisyen İvane Cavahişvili bu durumu şöyle vurgu yapmıştır: “*Gürcistan Kilisesi, Roma kilisesi gibi devletin yaşamında ve*

¹⁶⁸ O dönemde Doğu Hristiyanlığı; Yunan Hristiyanlığı ve Suriye Hristiyanlığı olarak ikiye ayrılmaktaydı.

¹⁶⁹ Çipaşvili, “Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi”, ss. 24-25.

düzenlenmesinde kendi yerini kazanmıştı, bunun sayesinde kutsal görevi ile birlikte devlete de hizmet verebiliyordu". Din adamların savaflara katılması, devlet ve kilise işlerini yöneten kraldan sonra ikinci önemli devlet enstitüsünün kurulması, başpiskoposlukların oluşturulması vs. Cavahişvili'nin vurguladığını ispatlamaktadır. Böylece Gürcü kilisesi kendi tarihiyle ulusal devletin ve onun tarihinin bir parçası olmuştur. Ortodoksluğun daima devletin ideolojisinin temelini oluşturması ülkenin birleşmesi-güçlenmesi ve milliyetçiliğin ateşlenmesinde garanti olmuştur. Gürcü devletin ve kilisenin uyumlu ilişkisi devletin istikrarını sağlayan faktörlerden biriydi. Adaleti, düzeni, barışı, ulusallığını, ahlaki prensiplerini sağlayan Ortodoks dini her zaman Gürcü devlet dini olarak görülmekteydi. Bu yüzden onu korumak ve güçlendirmek Gürcü devletin esas prensibi olmuştur.¹⁷⁰

İkinci dönem 19. yüzyılın başlarından 1918 yılındaki Gürcistan'ın bağımsızlığına kadar devam etmektedir. Gürcistan'ın 15. yüzyıldan beri giderek zorlaşan dış politikası 18. yüzyılda daha da kritik bir hal almış, Osmanlı Devleti ve İran ile devam eden savaflar ülkeyi siyasi krize sürüklemiştir. Bütün bunların bir sonucu olarak 1783 yılında Georgievsk Antlaşması imzalanmış ve Gürcistan, Rusya'nın himayesi altına girmiştir. Devlet özgürlüğünün kaybedilmesiyle kilise de özerkliğini kaybetmiştir. Bu dönemde Gürcü Kilisesi Gürcistan patriği yerine Rus Egzarkos¹⁷¹ tarafından yönetilmiştir. Gürcistan Egzarkosluğu 106 yıl devam etmiş ve toplam 18 Egzarkos tayin edilmiştir. Bunlarda sadece ilki Varlam Eristavi Gürcü, diğerler hepsi Rus asıllıdır. Rus başkomutanı Tormosov'un uyguladığı Çarizm Rusya'sının bu din politikası tarihe "Tormosov reformu" olarak girmiştir. Bir anlamda Gürcistan'ın devlet ve kilise tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.¹⁷²

Gürcü kilisesi, Rus yönetiminin altına girmesi ve özerkliğinin kaybetmesinden sonra Rusya tarafından cezalandırılmıştır. Çünkü Gürcü kilisesi baştan beri Ruslar tarafından Gürcü kraliyetinin kaldırılmasını protesto etmişti. Ayrıca Rusya, kilisenin özerkliğini kaldırdıktan sonra Gürcistan Egzarkoslukları'na Çarizmin yayılması için yapılması gereken direktifler vermiştir. Bu yeni yönetim sistemine göre Gürcü kilisenin mülkiyeti Rusya İmparatorluğu'nun hazinesine devredilmiş ve kilisede

¹⁷⁰Çipaşvili, " Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi", ss. 28-29. Ayrıca bkz. Çiloğlu, " Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi", s. 45.

¹⁷¹Egzarkos: Yunancada 'yönetici' anlamına gelmektedir'. Ortodoks kilisesinde kilise bölge müdürüne denilmektedir.

¹⁷²Çipaşvili, " Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi", ss. 50-52.

hizmet edenlere devlet maaşları verilmeye başlanmıştır. Bu değişimler Doğu ve Batı Gürcistan için de geçerli olmuştur. Rusya'nın bu kilise politikasına Gürcü din ve devlet adamları ve Gürcü halkı sürekli başkaldırsa da bu isyanlar Rus hükümeti tarafından bastırılmıştır.¹⁷³

Rusya, Gürcistan'ı ve Gürcü kilisesini ele geçirdikten sonra kendi yönetimini oturtmaya çalışmıştır. Eski Gürcü ilahilerin okunması yasaklanış ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gürcü manastırlarda ve kiliselerde Rusçanın kullanılması için reform uygulamaya başlamıştır. Bu süreçte tıpkı Rusya'daki manastırlar gibi Gürcü kiliseleri ve manastırları da kategorilere ayrılmıştır. Ancak, Gürcü kiliseler ve manastırlar üçüncü kategoriye alınmış, kiliselerin çoğu kapatılmıştır. Gürcistan'ın kültür mirası olan bu kiliselerin bazıları bakımsız kaldığı için zamanla yıkılmış, hırsızlar tarafından kiliselerde yüzyıllar boyunca saklanan değerli kutsal eşyalar ve ikonalar çalınmıştır. Dahası, Gürcü din adamları birçok manastırdan kovulup onların yerine Rusya'nın çeşitli bölgelerinden getirilen din adamları tayin edilmiştir. Dolayısıyla bütün Gürcü kiliseler Rus din adamlarının eline geçmiştir. Artık ayinler artık Rus dilinde yapılmaya başlanmıştır. Kiliselerde kalan çok az sayıdaki Gürcü papazlar da Rusya'ya karşı eylemde bulunmasınlar diye sürekli devlet tarafından gözetlenmişlerdir. Rusya'nın din politikalarının sonuçlarından biri de Gürcü kutsal kişilerin adını taşıyan kiliselerinin adlarını değiştirilip Rus adlarının verilmesi olmuştur.¹⁷⁴

20. yüzyılın başında, Gürcü milliyetçi ruhunun kaybolmasını amaçlayan Egzarkosların Gürcü diline ve Gürcü kilisesine uyguladığı düşmanca faaliyetler Gürcü toplumunu harekete geçirmiştir. Bununla birlikte Gürcü toplumu, hiçbir zaman Çarizm Rusya'sının Gürcü milliyetçiliğe ve Gürcü kilisesine karşı uyguladığı düşmanca politikasına boyun eğmemiş, bu yönde sürekli mücadele etmiştir. Bu mücadelede İlia Çavçavadze, Akaki Tsereteli, Niko Nikoladze, İakob Gogebaşvili gibi milli önderlerin ve onlarla birlikte mücadele eden Kirion Sadzaglişvili, Leonid Okropiridze, Kalistrate Tsintsadze, Anton Kekelia, Dimitri Margania gibi Gürcü din adamlarının rolü çok büyüktür. Sözü edilen önderler Gürcü milliyetçiliğini, Gürcü kilisesi ve kültürünü Çarlık Rusya'ya karşı sürekli savunmuştur. Gürcülerin başlattığı mücadele 1905–1907

¹⁷³Çipaşvili, “Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi”, s. 53.

¹⁷⁴Çipaşvili, “Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi”, ss. 56-57.

yıllarında Rusya’da yaşanan devrim sırasında daha da güçlenmiştir. Gürcü milli hareketçiler ve dini adamlar, Rusya Sinodu’na bağımsızlığının önemli faktörlerinden biri olan kilisenin hak ettiği özerkliğinin kabul edilmesini talep etmişlerdir. Bunun ardından 1907 yılında Gürcistan’ın milli önderi olan İlia Çavçavadze’nin öldürülmesi Rus yönetimine karşı mücadeleleri daha da arttırmıştır.1910 yılından itibaren Çarlık Rusya’nın iç ve dış siyasi durumu ağırlaşmış ve 1917 Şubat ayında Rusya İmparatorluğu’nda büyük devrim başlamıştır. Devrim sonucunda imparator ve ailesi devlet yönetiminden alınarak sömürgeci Rusya’nın devlet organları yıkılmaya başlamıştır. Çarizm Rusya’sının 106 yıl yönetiminde sonra Gürcü devleti bağımsızlığının kapısına dayandı. Bağımsızlığa karşı ilk adımları ise Gürcü kilise atmıştır.¹⁷⁵

Gürcistan Ortodoks kilisesinin en kısa dönemi üçüncü dönemidir. İki devrimden sonra Çarlık Rusya’nın sona ermesi Gürcistan’a bağımsızlığı ile beraber kilise özerkliğini de kazandırmıştır. İki yıl süren bağımsızlık 1921 yılında Gürcistan’a Sovyet askerlerinin girmesiyle sona ermiş ve son olarak dördüncü dönem Sovyet Birliği’nin dağılmasına kadar sürmüştür. Bu dönemde Gürcistan bağımsızlığını kaybetmiş ancak kilisenin özerkliği devam etmiştir.¹⁷⁶

Bağımsızlığı ilan eden Gürcistan’ın dini ve siyasi yaşamı Rusya’nın siyasi durumundan dolayı beklenenin dışında kalmıştır. 14–16 Şubat 1921 yılında Rusya Merkez Komitesi Politik Bürosu bağımsız demokratik Gürcistan Cumhuriyeti’nin devretme planını onaylamış ve 25 Şubat 1921 tarihinde Kızıl Ordusu’nun Gürcistan’a girmesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Şubat devriminden sonraki siyasi durumu değerlendirerek kilisesinin özerkliğinin kazanılmasını sağlayan ve bağımsız Gürcistan’ın yeni yasasına göre kilisenin düzenlemesine başlayan Gürcü yönetimi, Sovyet Rusya’nın işgaliyle bütün planları uzun vadeyle ertelemek zorunda kalmıştır. Sovyet Gürcistan’ın yeni kurulan hükümeti Rusya hükümetinin politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu dönemde Sovyet hükümeti tarafından alınan 15 Nisan 1921 tarihli bir kararla Gürcistan Ortodoks kilisesi, hukuki statüsü olmayan organizasyon olarak ilan edilmiştir. Önceki hükümet tarafından el konulan kiliseye ait mülkiyet, binalar ve eşyalar sahiplerinden alınarak devlet hazinesine devredilmiştir.

¹⁷⁵Nino Anchabadze, “Gürcü Kilisesi ve Nüfusu”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2009, ss.79-80.

¹⁷⁶Çipaşvili, “ Gürcistan’da Din ve Devlet İlişkisi”, s. 51.

Ayrıca, devletin kiliseden, kilisenin de okuldan ayrılması kararı alınmıştır. Devlet ve özel okullarda, kilise, sinagog, cami ve evlerde din öğretilmesi yasaklanmıştır. 1923 yılına gelindiğinde Gürcistan'da bin üç yüzden fazla kilise kapatılmıştır. Dini organizasyonlara karşı yürütülen kampanyalar sonraki yıllarda daha da artmıştır. 1922–1936 yılları arasında devlet kilise mülkiyetinin tamamını hacız etmiştir. Kiliseler ve manastırlar yıkılmış, kiliseye gidenler polis tarafından sürekli gözetlenmiştir. Kiliseye giren, mum yakan ve üçlük çıkartan kişiler komünist parti üyeliliğinden çıkartılıp iş yerinden atılmıştır. Bunların yanında Sovyet döneminde bazı olumlu olaylar da yaşanmıştır. Örneğin 1923 yılında Sovyet hükümeti tarafından Egzarkosların çaldığı kilise eşyalarının ve el yazılarının büyük kısmı Gürcistan'a geri verilmiştir. Yine, 1945 yılında ise Fransa'ya götürülen değerli eşyaları Gürcistan'a getirilmiştir.¹⁷⁷

İkinci dünya savaşı döneminde Sovyet hükümetinin din politikaları, daha önceki dönemlere oranla daha liberal olmuştur. Böylece Kilise ve hükümet arasında ilişkiler iyileşme yoluna girmiştir. 1941–45 yılları arasında Sovyet Birliği bünyesindeki din mezhepleri ve bunların arasında Gürcü kilisesi önemli adımlar atmıştır. Özellikle 1945 yılında Gürcistan'da kiliselerin sayısı yirmi dokuza kadar artmıştır. Bunun yanında kilise takvimi ve birkaç din kitabı da basılmıştır. Bununla birlikte 1943 yılında Rusya kilisesi tarafından özerk Gürcistan kilisesini tanıyarak Gürcistan kilisesi hukuki statüsünün geri kazanmıştır. Ayrıca Sovyet hükümeti, devletin kilise ile ilişkilerini yürütmek amacıyla bünyesindeki ülkelerde şubeleri olan özel dini işler komitesini kurmuştur.¹⁷⁸

1952–77 yılları arasında kilise için önemli gelişmeler olmuştur. Din okulu açılmış ve ilk defa İncil basılmıştır. 1962 yılında Gürcistan Patrikhanesi dünya uluslararası din organizasyonlarıyla ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu dönemde Gürcistan patrikhanesi ve devlet ilişkilerinin gelişmesinde Gürcistan'ın son patriği olan 2. İlia'nın çok önemli rolü olmuştur. Sovyet Birliği dağılmadan önce 2. İlia tarafından devlet ve kilise ilişkilerinin gelişmesi için çok önemli adımlar atılmıştır. Yine, 1978 yılında Patrikhane dergisi Jvari Vazisa çıkarılmıştır. 1983 yılında patrikhanenin dili İngilizce olan haber bülteni Hristiyan ülkelerinin dini

¹⁷⁷Çipaşvili, “ Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi”, ss. 72-73. Ayrıca bkz. Ali asker, “Seküler Devlet İnşası ve Gürcü Ortodoks Kilisesinin Yasal Statüsünün Dönüşümü”, s. 293.

¹⁷⁸Çipaşvili, “ Gürcistan'da Din ve Devlet İlişkisi”, s. 77.

organizasyonlara gönderilmeye başlanmıştır. Ayrıca bültende Gürcü kilisesinin iç ve dış faaliyetleri de yayınlanmıştır. Gürcü kilisesinin dış ilişkilerinde genel ekümenist ve milli kilise düşüncesi olmak üzere iki ana çizgi belirlenmiştir. Ekümenist hareketine katılarak Hıristiyanların tarihi bütünlüğünün prensiplerini göze alıp doğu ve batı kiliseleri arasında sağlam ilişkilerinin kurulmasını amaçlanmıştır. Perestroyka 'dan sonra Gürcistan'da sivil ve din toplumunun bir kısmı milli kilise düşüncelerine bürünüp anti ekümenist cephesini kurmuştur. Gürcistan Patrikhanesi ise onların talebini kabullenmeyerek 20 Mayıs 1997 yılında ekümenist hareketinden çıkma kararını almıştır. Böylece Gürcistan Patrikhanesi kilise içi bölünme tehlikesini atlattır.¹⁷⁹

9 Nisan 1991 yılında Gürcistan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Gürcistan Anayasasında dinle ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır. Anayasada okulların kiliseden ayrılma kanunu iptal edildi ve kilise devletten ayrıldı. 24 Ağustos 1995 yılında Gürcistan Anayasasının 9. Maddesine göre kilise şu şekilde düzenlenmiştir: *“Devlet, Gürcü Ortodoks Kilisesi'nin Gürcistan tarihindeki önemli rolünü vurgular ve bununla birlikte dini inançların ve itikatların tam özgürlüğünü, Kilisenin devletten bağımsızlığını kabul eder”*. 30 Mart 2001 yılında Anayasa'da yapılan bir değişiklikle Gürcü Kilisesi'nin konumu netlik kazanmıştır. Buna göre; *“Gürcü Devleti ve Gürcü Bağımsız Havarî Kilisesi arasındaki ilişkiler, Anayasal sözleşmeyle belirlenir. Anayasal Sözleşme uluslararası hukukun, özellikle insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki evrensel ilke ve normlarına uygun olmalıdır”*.¹⁸⁰

Bununla birlikte, 24 Ekim 2002 yılında, Kilise ile Devlet arasında “Gürcü Devleti ve Gürcü Bağımsız Havarî Kilisesi arasındaki Anayasal Sözleşme” adını alan bir antlaşma imzalanmıştır. 12 maddeden oluşan bu belge, devlet adına Cumhurbaşkanı ve Kilise adına Katolikos-Patrik tarafından imzalanmıştır. Belgede Kilisesinin tarihi rolü vurgulanmış Katolikos-Patriğe dokunulmazlık tanınmıştır. Sözleşmenin 3. maddesine göre *“Kilise, kamu hukukunun tarih boyunca oluşmuş ve devlet tarafından tanınmış tüm haklara sahip tüzel kişiliği bulunan bir hukuk öznesidir. Faaliyetini, Kilise normlarına, Gürcistan Anayasası'na ve Gürcistan mevzuatına*

¹⁷⁹Anchabadze, “Gürcü Kilisesi ve Nüfusu”, s. 91.

¹⁸⁰Ali, Asker, “Gürcistan'da Din-Devlet İlişkilerinde Yeni Yasal Düzenleme”, 21. Yüzyıl Enstitüsü Dergisi, Sayı: 33, Eylül 2011, ss. 66-72. , s. 67.

uygun şekilde yürütür.” Böylece Ortodoks Kilisesi, Gürcistan’da tüzel kişiliği olan ve önemli yetkilerle donatılmış tek kurum haline gelmiştir.¹⁸¹

“Gül Devrimi” sonrası dini alanda da bazı düzenlemeler yapılmaya girişilmiştir. 6 Nisan 2005’de Medeni Kanun’un 1509. maddesinde yapılan bir kanun değişikliği ile dini kurumlar Gürcistan’ın tarihinde ilk kez özel hukuk kapsamında ticari amaç gütmeyen tüzel kişi statüsü elde etme şansı kazanmışlardır. Böylece artık dini organizasyonlar gayri devlet organizasyonlarına verilen özel hukuki şahıs statüsünü almıştır. Ancak, düzensiz dini durumundan dolayı Gürcistan’ın bütün devlet organlarında ve toplumda dini organizasyonlara karşı farklı görüşler meydana gelmiştir. Dolayısıyla bugün Gürcistan’da sadece Ortodoks kilisesinin hukuki statüsü belirlenmiş durumda olup azınlıkta olan dinlerin durumu belli değildir. Abhazya ve Güney Osetya topraklarının Gürcü Kilisesi’nin nüfuzundan fiilen çıkmış olması bugünkü en ciddi bir sorun olmaktadır. 26 Ağustos 2008’de ayında bu cumhuriyetler Rusya tarafından resmi olarak kabul edilse de, Rus Ortodoks Kilisesi Abhazya ve Güney Osetya’yı eskisi gibi Gürcistan kilisesinin nüfuz bölgesi olarak saymaktadır. 2006-2008 yılları arasında Rus Kilisesi, Gürcü Kilisesi’ne birkaç kere Abhazya’da Ortodoksluk ruhi hayatını düzeltme teklifinde bulunmasına rağmen bu girişim gerçekleşmemiştir. Son olarak 16 Eylül 2009’da ayında Abhazya Ortodoks Kilisesi resim olarak Gürcü Kilisesi’nden ayrıldığına dair açıklama yapmıştır.¹⁸²

2.3. Siyasi Kurumlar

Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecinde özellikle 1980’li yılların sonuna doğru Gürcistan’da milliyetçi hareketler güçlenmiş ve radikal gruplar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu gruplardan Temmuz 1989 yılında kurulan Gürcistan Halk Cephesi’nin daha milliyetçi politikalar yürütmesi hem Abhazya’nın, hem de Güney Osetya halkının bağımsızlık için ayaklanması sonucunu doğurmuştur. Bununla birlikte Gürcistan, bir yandan ülkedeki Rus kuvvetleriyle mücadele ederken, öte yandan bu iki etnik milliyetçilikle mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Bu süreçte, 1989–1990 yıllarında Gürcistan Komünist Partisi eski liderlerini kovarak ayrılıkçı kampa katılmıştır. 1989 yılının Kasım ayında Yüksek Konsey Gürcü yasalarının tüm Birlik yasalarından üstün olduğu hükme bağlanmış, 1990 yılının Şubat

¹⁸¹Asker, “Gürcistan’da Din-Devlet İlişkilerinde Yeni Yasal Düzenleme”, s. 67.

¹⁸²Anchabadze, “Gürcü Kilisesi ve Nüfusu”, s. 92.

ayında da Gürcistan Komünist Partinin tekeline öngören maddenin iptaline ilişkin Anayasada düzenleme yapılmıştır. Daha sonra muhalefet, daha liberal bir seçim kanunu talep ederek, 25 Mart 1990 tarihinde yapılması planlanan Parlamento seçimlerini erteletmek üzere harekete geçmiştir. Komünist Parti Birinci Sekreteri Givi Gumbaridze ile muhalefet liderleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda muhalefet grupları arasında farklılıklar olmasına rağmen Yüksek Sovyet'e seçimleri erteletmeyi başarmışlardır. Söz konusu Kanun 1989 yılı Ağustos ayında yürürlüğe girmiştir.¹⁸³

Bu dönemde artarak devam eden milliyetçi ve özgürlükçü grupların mücadeleleri ile 1990 yılı tam bir karmaşa içinde geçmiştir.¹⁸⁴ Muhalefet grupları arasındaki birleşme denemelerinin başarısız olmasının ardından bir kısım muhalefet grubu, 1990 yılının başlarında Özgür Gürcistan–Yuvarlak masası etrafında bir araya gelerek birleşmiştir. Bu grubun Parlamento seçimlerine katılma taleplerine karşın Gia Chanturia'nın liderliğini yaptığı Ulusal Demokrat Parti (NDP) ve Irakli Tsereteli öncülüğündeki Ulusal Bağımsızlık Partisi (NIP) seçimlere katılmayı reddetmiştir. Bu iki radikal parti, Ulusal Kongre adı altında rakip bir Parlamento için alternatif seçim organize etmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak 1990 yılının Eylül ayında yapılan seçimlere seçmenlerin yalnızca %52'si katılmıştır. 28 Ekim ve 11 Kasım 1990 yılında yapılan Yüksek Sovyet seçimlerini Özgür Gürcistan – Yuvarlak Masası blok halinde oyların %64'nü kazanmış ve yeni seçilen Yüksek Sovyet'e Zviad Gamsahurdiya başkan seçilmiştir. Bunun sonucunda yeni Yasama Kuruluna milliyetçiler egemen olarak tam bağımsızlığa doğru adım atılmıştır.¹⁸⁵

1991 yılının Mart ayında Gürcistan'ın bağımsızlığı için referanduma gidilmiştir. Oylamaya seçmenlerin%95'i katılmış ve bunların % 93'übağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Referandum sonucunda, 9 Nisan 1991 tarihinde Gürcistan'ın bağımsızlığı ilan edilmiştir. Bağımsızlık sorununu çözümlenmesinin ardından, Gürcistan yetkilileri için demokrasi ikinci sıradaki bir amaç haline gelmiş ve bu doğrultuda başkanlık seçimleri yapılmıştır. 26 Mayıs 1991 tarihinde yapılan seçimlerde Zviad Gamsahurdiya diğer beş adaya oranla en çok oyu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak, Eylül 1991 yılından itibaren Zviad Gamsahurdiya'nın muhalefet partilerini yasaklayan, siyasi rakiplerini tutuklatan ve

¹⁸³Aleskerov, "Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri", s. 274.

¹⁸⁴ Armanoğlu, *20 yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 1112.

¹⁸⁵Aleskerov, "Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri", s. 275.

sansür uygulayan despotik bir tutum sergilemesi sonunu getirmiştir. Ülkenin durumu ve tırmanan gerilim karşısında Ulusal Muhafız alayının komutanı olan Tengiz Kitovani ve silahlı Mhedrioni (Atlılar) birliğinin komutanı ve eski tutuklulardan Jaba İoseliani tarafından geçici bir Askeri Konsey oluşturulmuştur. Oluşturulan Askeri Konsey, Ocak 1992 tarihinde Askeri Konsey iş başına gelerek Nisan ayında yeni seçimler yapılmasına ilişkin karar almıştır. Konseyin en önemli kararlarından birisi de 1922 tarihli Gürcistan Anayasasının restorasyonu çalışmaları olmuştur.¹⁸⁶

Bununla birlikte, 1992 yılının Şubat ayında Monarşistler Partisi'nin liderleri olan Çanturya ve Temur Jorjoliani, Gürcü çarlarından Bagrationi hanedanı üyeleriyle görüşmek ve bir sene sonra Tiflis'e dönerek anayasal bir monarşinin yeniden ihya edilmesi için İspanya'ya gitmişlerdir. Bu sırada 1992 Martında eski komünist lider Eduard Şevardnadze ülkeye dönmüştür. Ardından Askeri Konsey; Sigua, Kitovani ve İoseliani'nin de dâhil edildiği, 50 üyeden oluşan Devlet Konseyine dönüştürülerek Konseyin başkanı olmuştur. Eduard Şevardnadze Devlet Konseyi Başkanı olduktan sonra, halkın desteğini sağlamak ve yaklaşan seçimlerde iktidarını korumak amacıyla 'Gürcü Halkın Birliği' adı altında siyasi bir parti kurmuştur. 1992 yılın Ekim ve Kasım aylarında düzenlenen seçimler sonrasında üç parti belirlenmiştir. Bunlardan birincisi; Eduard Şevardnadze'nin kurmuş olduğu parti "Gürcü Halkın Birliği", ikincisi; sağ görüşü temsil eden "Milli Demokrat Partisi" ve üçüncüsü ise, Acara Özerk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Aslan Abaşidze'nin kurmuş olduğu sosyal demokrat görüşü temsil eden "Gürcistan Demokratik Uyanış Birliği" olmuştur. Netice olarak Eduard Şevardnadze, halk tarafından seçilen devlet adamı makamına yükseltmiştir.¹⁸⁷

1993 yılının Şubat-Mart ayında Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin Başkanlığında Parlamento bir Anayasa Komisyonu oluşturmuştur. Bu süreçte; siyasal grupların temsilcileri, ekonomistler, tarihçiler, filologlar, felsefeciler, psikologlar, etnik azınlıkların temsilcileri ve din adamları bir araya gelerek anayasa tasarısı oluşturmuşlardır. Anayasa Komisyonu 1 Temmuz 1995 yılında tasarı metnini onaylayarak parlamentoya sunmuştur, 24 Ağustos 1995 tarihinde yeni Anayasayı onaylanmıştır. 90'lı yıllar boyunca Gürcistan'a tek parti, yani Eduard Şevardnadze'nin

¹⁸⁶Aleskerov, "Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri", s. 276.

¹⁸⁷Aleskerov, "Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri", s. 277.

Gürcistan Vatandaşlar Birliği (GVB) hükmetmiştir. Ancak 1999 yılındaki parlamento seçimleri sonrasında Birlik içinde birtakım ayrılıklar ortaya çıkmış ve partinin etkinliği azalmış, üç grup ortaya çıkmıştır. Bu gruplardan ilki; Eduard Şevardnadze yandaşları, ikincisi; Reformcular Ekibi adında radikal bir muhalefet hareketi, üçüncüsü ise daha ılımlı bir muhalif hareket olan Yeni Haklar Partisi olmuştur.¹⁸⁸

GBV ülkedeki önemli sosyal ve politik güç durumuna gelen iş adamlarının desteğiyle 1999 seçimlerinden de zaferle çıkmıştır. Ancak Kasım 2000 yılında meydana gelen bütçe açığı konusundaki bir soruşturmanın reddedilmesi üzerine iş adamları ile birlik arasında sürtüşme yaşanmıştır. Soruşturma talepleri reddedilen iş adamları bir araya gelerek Yeni Haklar Partisi'ni kurmuştur. Bütün bunların bir sonucu olarak GBV içinde bölünmeler yaşanmış ve Eduard Şevardnadze GBV başkanlığından istifa etmek zorunda kalmıştır. Mayıs 2002 yılında ise partinin bölünüşü resmen onaylanmıştır. Parlamentoda tek başına yasa yapabilecek çoğunluğa sahip parti kalmaması Eduard Şevardnadze 'ye yönelik eleştirileri arttırmış, yeni muhalefet partileri ortaya çıkmıştır. Oluşturulan muhalefet partileri; Yeni Haklar Partisi, Uyanış Partisi, Birleşik Demokratlar ve Miheil Saakaşvili'nin Ulusal Hareket Partisi'dir. Birleşik Demokratlar ve Ulusal Hareket Partisi daha sonra beraber Hareket ederek Reformcular olarak kaydedilmiştir.¹⁸⁹

2002 yılının Kasım ayında Gürcistan'da parlamento seçimleri yapılmış ve Merkezi Seçim Komisyonu (MSK), seçim sonuçlarının bağımsız seçim gözlem kurumlarının verdiği seçim sonuçlarından farklı olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine çeşitli ulusal ve uluslararası seçim kurumları ve televizyon kanalları seçimlere hile karıştırıldığını açıklamışlardır. Yaşanan bu yolsuzlukla ilgili Eduard Şevardnadze suçlanmış, o istifaya, bütün muhalefet hareketleri de seçimlerdeki yolsuzluktan dolayı hükümeti protestoya çağırılmıştır. Öte yandan Eduard Şevardnadze, MSK'nın açıkladığı sonuçlara dayanarak parlamentonun bir an önce açılması gerektiğini belirtmiştir. Parlamento açılması hem kendi yönetiminin yasallığı sağlanacak, hem de protestolar azalacaktı. Ancak parlamentonun açılmasının önünde ciddi bir yasal engel vardı. Bu yasal engel; Gürcistan Anayasasına göre parlamentonun açılması için 2/3

¹⁸⁸ Özgür, Çınarlı, "Gürcistan'daki Kadife Devrim ve İktidar Değişikliği", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, 2005, ss. 121-135, s. 121.

¹⁸⁹ Çınarlı, "Gürcistan'daki Kadife Devrim ve İktidar Değişikliği", ss. 222-223.

çoğunluğunun sağlanmasının zorunluluğu idi. Muhalefetin önde gelen liderleri ise açılışı kabul etmemişler ve boykot edeceklerini bildirmişlerdir.¹⁹⁰

Eduard Şevardnadze'nin anayasayı ihlal ederek, 2/3 çoğunluğu sağlanmadan parlamentoyu açma kararı büyük yankı uyandırmış ve bazı üst düzey bürokratlar bu kararı protesto ederek istifa etmişlerdir. Bununla birlikte, 22 Kasım 2003 tarihinde Eduard Şevardnadze'nin parlamentoyu açılış konuşması sırasında salona giren bir grup gösterici, Şevardnadze'nin otoritesini tanımadıklarını ve artık Gürcistan'ı yönetmeye hakkının olmadığını öne sürerek parlamentoyu işgal etmişlerdir. Bu olay dünya tarihine "Kadife Devrim"¹⁹¹ olarak geçmiştir. Bunun üzerine Eduard Şevardnadze, ülke genelinde sıkıyönetim ilan etmiş ve gerekirse Savunma ve İçişleri bakanlıklarına bağlı birlikler kullanılarak düzenin sağlanacağını belirtmiştir. Ancak güvenlik güçlerinden çoğunun muhalefetin yanında yer aldığı yönünde gelen raporlar sonrasında 23 Kasım'da görevinden istifa ettiğini açıklamıştır. 2 Kasım 2003 tarihinde yapılan ve darbe sonrası iptal edilen seçimlerin yenilenmesi sonucunda Miheil Saakaşvili, 4 Ocak 2004 tarihinde %96 oy oranına ulaşarak yeni başkan seçilmiştir.¹⁹²

Miheil Saakaşvili, iktidara geldikten sonra, Zurab Jivanya'yı hükümetin başına, Nino Burcanadze'yi de parlamentonun başına getirmiştir. Devlet kurumlarının inşa edilmesi ve yolsuzluğun azaltılması için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, Şubat 2004'te bir anayasa değişikliği yaparak ülke rejimini parlamenter sistemden güçlü başkanlık sistemine dönüştürmüştür. Gürcistan Anayasasına göre, Cumhurbaşkanı dış politikada ülkenin en üst temsilcisidir.¹⁹³ Resmi olarak, Gürcistan Cumhurbaşkanı uluslararası anlaşmaları imzalamakta, yabancı devletlerle görüşmeleri düzenlemekte ve parlamento onayı ile birlikte Gürcistan diplomatlarını çeşitli ülkelerde göreve atamakta veya görevden almaktaydı.¹⁹⁴ Üstelik Gürcistan Başbakanı Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve bakanlar kabinesi de Cumhurbaşkanı onayı sonucunda oluşturmaktaydı. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Parlamentosunun onayı ile birlikte hükümetin tüm üyelerini görevden alabilirdi. Daha sonra anayasada yapılan değişikliğe göre, Cumhurbaşkanı

¹⁹⁰Çınarlı, "Gürcistan'daki Kadife Devrim ve İktidar Değişikliği", s. 229.

¹⁹¹ Literatüre 'Kadife Devrimi' olarak geçmiştir ancak bazı kaynaklarda 'Gül/Güller Devrimi' olarak geçmektedir.

¹⁹²Giray Saynur Bozkurt, "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, 2006, ss. 151-167, s. 155.

¹⁹³Gürcistan Anayasası, Madde 69, 1 Nisan 2018, s. 19.

¹⁹⁴ Gürcistan Anayasası, Madde 73, 1 Nisan 2018, s. 21.

kendi kararı ile İç İşleri Bakanını ve Güvenlik Bakanını da görevinden uzaklaştırabilirdi.¹⁹⁵

Miheil Saakaşvili'nin ülkedeki siyasi etkinliğinin zayıfladığı ve yenilikçi rüzgârların hız kestiği dönem, 2008 Gürcü- Rus çatışmasıyla¹⁹⁶ birlikte başlamıştır. Bizzat yolsuzluklarla mücadele için geldiğini söyleyen ve eski iktidarı bununla eleştiren Miheil Saakaşvili, iktidarının ikinci döneminde aynı eleştirilere kendisi maruz kalmıştır. Bu anlamda Ekim 2012 parlamento seçimleri Gürcistan açısından tarihi bir dönem olmuştur. Çünkü Gürcistan'ın bağımsızlık tarihinde ilk kez bir iktidar partisi seçimle iktidardan düşmüştür. 2012 yılında Gürcistan'da yapılan parlamento seçimlerinden sonra, Anayasada belirli değişiklikler yapılarak dış ve iç siyasette Cumhurbaşkanının etkileri oldukça kısıtlanmıştır. Ayrıca, etkilerin çoğunluğu Parlamento ve Başbakan arasında paylaştırılmıştır. Miheil Saakaşvili liderliğindeki iki dönemlik Birleşik Milli Hareket, 150 sandalyenin 67'sini alarak çoğunluğu Gürcistan Bidniza İvanişvili başkanlığındaki Rüyası 'na kaptırmıştır. Gül Devrimi'nden sonra Gürcistan'da kurumsal çerçeve zayıf olmaya devam etmiştir. Kurumlar ve onları yönlendiren kişiler arasındaki çizgi belirsizliğini sürdürmekle birlikte çeşitli kurumların siyasi ağırlığı, yetkinin kimin elinde olduğuna göre değişmeye devam etmiştir.¹⁹⁷

Bununla birlikte Gürcistan'da, bağımsızlığının ilk yıllarında, dış politikada karar verme süreci kaotikti, kurumlar ya hiç yoktu ya da iskeletsizdi, kişiler tecrübesizdi ve düzene koyulmuş bilgi kanalları hiç yoktu. Karar verme süreci, genellikle sokak gösterilerinin baskısından dolayı tepkiseldi. Ayrıca bu gösteriler, bazı zamanlarda hükümet liderleri tarafından da organize edilmekteydi. Gürcistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olan Zviad Gamsahurdiya, hem Batı yanlısı hem de Kafkas yanlısı

¹⁹⁵ Gürcistan Anayasası, Madde 73, 1 Nisan 2018, s. 21.

¹⁹⁶Literatüre 5 Gün Savaşı- Güney Osetya Savaşı olarak geçmiştir. 70.000 kişinin yaşadığı Güney Osetya Özerk Bölgesi ile Gürcistan arasındaki anlaşmazlığa Rusya'nın müdahale etmesiyle çıkan savaştır. Beş gün gibi çok kısa bir süre devam etmesine rağmen, uluslararası etkisi büyük olmuştur. BM, NATO, AB, AGİT gibi Global Güvenlik Kuruluşları ve ABD'nin kriz karşısında etkili bir önlem alamamaları sorunu daha karmaşık ve uzun süre devam edecek bir boyuta taşımıştır. Krizin ortaya çıkardığı en önemli sonuç ise Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Rusya'nın Batı ile yapması umulan uluslararası işbirliği beklentisinin çökmesi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Erkan, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı: 17, 2016, ss. 41-64.

¹⁹⁷Küçükali, "Gürcistan'ın Yeni Jeopolitiği", s. 67.

olan bir siyasetçiydi, ancak iktidarda olduğu dokuz aylık süre zarfında, uyumlu dış siyaseti kuramamıştır.¹⁹⁸

1995 Gürcistan Anayasasının kabulünden sonra Gürcistan, dış siyasette istikrarlı bir şekilde yürümeye başlamıştır. 1996 yılında ülkeyi askeri alanda yapılandırma ve savunma amaçlı Gürcistan Milli Güvenlik Konseyi (MGK) kurulmuştur. Başbakan, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Finans ve Savunma Bakanları bu konseyin devamlı üyeleri olarak seçilmiştir. Bu kurum, Eduard Şevardnadze döneminde ülke güvenliği alanında en güçlü birim haline gelmiş ve Gürcistan dış politikasında çok önemli rol almıştır. Milli savunma alanındaki bakanlıkları kontrol etme yetkisine de sahip bu kurum; tehdit değerlendirme, Gürcistan'ın işgal edilmiş alanları, dış politika stratejisi, insan hakları ve azınlıklar olmak üzere beş ayrı alanda çalışmıştır. Bu anlamda Milli Güvenlik Konseyi, Gürcistan'ın güvenlik hakkındaki siyasi kararları alan en üst kurumu konumunda olmuştur. Bununla birlikte MGK, sadece Gürcistan Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludur.¹⁹⁹

Gürcistan Parlamentosu da dış ilişkilerde belirlenmiş yetkisini yine 1995 Gürcistan Anayasası ile almıştır. Gürcistan Anayasasının 48. Maddesi, Parlamento'ya iç ve dış siyasette ülkenin prensipleri yönünde karar alma yetkisini vermiştir. Parlamento sadece Miheil Saakaşvili döneminde tek parti haline çevrilmiştir. Dönemin Gürcistan siyasetinde çok etkili olan Başbakan Zurab Zhvania'nın ölümünden sonra ise, parlamentonun dış siyasette cumhurbaşkanı'na karşı dayanıklılığı sona ermiştir. Bunun yanında, Gürcistan Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı da dış politika stratejisinin oluşturulmasında önemli role sahip hale gelmiştir. Milli Güvenlik Konseyinden farklı olarak, Dışişleri Bakanlığın fonksiyonları; uluslararası hukuku, uluslararası ekonomik teşkilatları, Avrupa uyum siyasetini ve dünyanın birçok yerini diplomatik temsilciliklerle kapsayarak daha da genişletmiştir. Ayrıca Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı ve Adalet Bakanı da direkt Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Parlamentodaki Dış İlişkiler Komitesi sadece dış siyaseti gözlemleyerek önerileri yürütme ve dış tehditleri içeren konuların analizini yapma yetkisine sahipti. Bu komitenin ülke dış politikasındaki yetkisi sınırlıydı. Bazı Bakanların Cumhurbaşkanı'na

¹⁹⁸Nino Jintcharadze, "Gürcistan Gül Devrini ve Dış Politik Sonuçları", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 72.

¹⁹⁹ Jintcharadze, "Gürcistan Gül Devrini ve Dış Politik Sonuçları", s. 73.

olan yakınlığı onların etkisi daha da büyütülmüştür. Bunun en somut örneği olarak İçişleri Bakanı Vano Merabişvili'nin Cumhurbaşkanı tarafından atamasından sonra Gürcistan Başbakanı olması gösterilebilir.²⁰⁰

Gürcistan'ın liderlerinin tarih boyunca Gürcistan'ın siyasetinde önemli rolleri olmuştur. Onların dönemlerinde mevcut olan sınırlılıklar ve fırsatlar dış politikada seçtikleri yaklaşımları ve kararları şekillendirmiştir. Mücadeleci ve pragmatist olmaları, ideal bir liderlik tarzlarına sahip oldukları olarak yorumlanmıştır. Gürcistan liderleri de bu iki model arasında birini seçmiştir. Bu modeller özellikle Rusya ile ilişkilerinde Gürcistan'ın dış politikasını çok etkilemiştir.

2.4. Gürcistan'da Ulus İnşa Süreci ve Demokratikleşme Sorunları

2.4.1. Demokratikleşme Kuramları

Demokrasi kavramı, siyasal ve bilimsel dilde kullanılan, Yunan kökenli özel bir ifadedir. Yunancada halk, halk kitlesi veya tam yurttaşlık anlamına gelen 'demos' ile 'egemen olmak' veya 'iktidar' anlamlarına gelen 'kratein' kelimelerinden oluşmaktadır. Antik çağlardan günümüze kadar siyaset biliminin merkezinde yer alan bu kavram, bu ayrıcalığını devam ettirmiş ve evrimini hala tamamlamamıştır. Bununla birlikte tarihsellik özelliğinin bir sonucu olarak kazandığı görelilik ve mekânsallık gibi özelliklerinden dolayı her toplumsal ortamda kendi görelî farklılıklarına bağlı olarak kendini yeniden inşa eden bir niteliğe sahip olmuştur. Bu bağlamda demokrasinin aldığı kendine özgü biçim, hem bir ülkenin sosyo-ekonomik şartlarına, hem de yerleşik devlet yapısı ve siyasi uygulamalarına bağlıdır.²⁰¹

Demokrasi tanımının içeriği ve algılanışı, demokratikleşme kavramını da etkilemektedir. Genel anlamda demokratikleşme kavramı; demokratik yöne doğru yapılan siyasi değişimler olarak tanımlanmaktadır. Temelde demokratikleşme literatürü dört yaklaşım üzerine kurulmuştur. Bunlar; geçiş kuramı, modernleşme

²⁰⁰ Jmtcharadze, "Gürcistan Gül Devrini ve Dış Politik Sonuçları", s. 74

²⁰¹M. İhsan Kuyumcu, "Güney Kafkasya Ülkelerinin Demokratikleşme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi", Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 6.

kuramı (modernization theory), yol bağımlılığı yaklaşımı (path- dependency approach) ve yapısalcı yaklaşım (structural approach) olarak sıralanmaktadır.²⁰²

Kuramsal çerçevesi Rustow, O'Donnell ve Schmitter tarafından atılan geçiş kuramı, eski otokratik ve/veya otoriter rejimin yıkılışı ile başlayan ve yeni göreceli istikrarlı rejimin kurulması ile sonlanan zaman aralığı olarak belirtilmiştir. Başka bir çalışma ise geçiş kuramını demokratik olmayan rejimin dağılması ve yeni demokratik rejimin kurulması arasındaki süre olarak tanımlamıştır. Kuram, O'Donnell ve Schmitter tarafından iki farklı siyasi rejim arasındaki süre olarak ifade edilmektedir. Yani bir tarafta otoriter bir rejimin tasfiyesi sürecinin başlangıcı, diğer tarafta demokrasinin herhangi bir formunun kurulumu, otoriter rejimin başka bir formuna dönüşü veya ihtilalci bir seçeneğin ortaya çıkışı ile sınırlandırılmıştır. Geçiş sürecinin başlangıç ve bitiş noktalarını belirtmek, bu sürecin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda bir demokratik geçiş, seçilmiş hükümet doğuran siyasi yöntemler hususunda yeterli bir uzlaşmaya varıldığında; bir hükümet, serbest ve halk oyunun doğrudan sonucu olarak iktidara geldiğinde tamamlanmış sayılmaktadır. Aynı zamanda, bu hükümetin fiili (*de facto*) otoritesi yeni politikalar ortaya çıkardığında ve yeni demokrasinin ortaya çıkardığı yürütme, yargı ve yasama kuvvetlerinin bu gücü diğer organlarla resmi (*de jure*) olarak paylaşmadığında (kuvvetler ayrılığı ilkesi) yine süreç tamamlanmış sayılmaktadır.²⁰³

Bu doğrultuda demokrasiye geçiş sürecindeki ülkelere genel olarak bakıldığında bu ülkelerin bir takım içsel ve dışsal nedenlerle eski otoriter rejimlerini bırakıp demokratik rejime geçiş yaptıkları görülmektedir. Bu içsel ve dışsal nedenler arasında; bir savaş sonrası alınan yenileme kararı, içsel dönüşüm için yapılan formülasyon ya da dış askeri güçler veya uluslararası örgütlerden gelen dışsal baskılar olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda geçiş yollarının ikiye ayrılmıştır. Birinci yolda otoriter rejimlerin sınırlanması ve demokratikleşme süreci siyasal iktidarı elinde bulunduranlar tarafından başlatılmaktadır. Bunlar ya sivilleşmiş siyasal liderler ya yönetimdeki askerler ya da yönetimdeki askerlere muhalif askeri kurumlar olmuştur. İkinci geçiş yolunda ise, otoriter rejimin sınırlanmasında en önemli rolü siyasal

²⁰²Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 49.

²⁰³Kuyumcu, "Güney Kafkasya Ülkelerinin Demokratikleşme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi", ss. 7-8.

iktidara muhalif olan güçlerin oynamaktadır. Ayrıca, bu güçlerin çizdiği rotanın da büyük ölçüde demokratikleşme sürecinin oynadığı ve önemli ölçüde demokratikleşme sürecinin yönünü belirlediği ifade edilmektedir.

Bununla birlikte Alman siyaset bilimcilerinden olan Manfred G. Schmidt, (2002) geçiş kuramında yer alan demokrasiye geçiş yollarını ya da yöntemlerini altı başlıkta toplamıştır. Bu altı geçiş yolu şöyledir:

1) Demokrasinin bir işgal gücü tarafından kaldırılmış olduğu ülkelerde dışarıdan itme ile geçiş;

2) Bir işgal gücünün, otoriter veya totaliter rejime karşı kazandığı askeri zaferden sonra demokratik oyun kurallarını yeniden yürürlüğe koyması ile geçiş;

3) Eski rejimin sivil ve askeri grupları tarafından veya eski rejimin ilgili grupları ile muhalefet arasında sağlanan; aynı zamanda demokratik bir rejim için temel oluşturacak bir pakt şeklinde gerçekleştirilen geçiş;

4) Egemen bloğun, ilgili tarafların katılımıyla sağlanan rejime indirgenmiş reformdan farklı olarak; eski düzenin reformcuları tarafından muhalefetin katılımıyla eski rejimin geniş ölçüde değiştirilmesi yoluyla geçiş;

5) Yıkma, çökme oynadığı; bu güçlerin çizdiği rotanın da büyük ölçüde demokratikleşme sürecinin yönünü belirlediği ifade edilmektedir.

6) Geniş ölçüde devrimci değişme yolu ile geçiş.

Kısacası, geçiş yaklaşımı siyasi seçkinler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak bu yoğunlaşma insanlar üzerine değil; geçiş sürecinde yer alan aşırıcular, ılımlılar, çıkarıcılar ve köktenciler üzerine olmaktadır. Bununla birlikte siyasi seçkinlerin belirli eylemlerinin, tercihlerinin ve stratejilerinin demokratik geçiş için faydalı olduğu kabul edilmektedir.²⁰⁴

Modernleşme kuramına göre ise demokrasi, bir devletin sosyo-ekonomik gelişmelerinin bir sonucudur. Başarılı bir demokratikleşme için liberal unsurlar gerekmektedir. Kuram ilk olarak Batılı sosyal bilimciler tarafından İkinci Dünya

²⁰⁴Kuyumcu, “Güney Kafkasya Ülkelerinin Demokratikleşme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, s. 8.

Savaşı'ndan sonra Batı'da yeni siyasi ve ekonomik gelişmelerin yarattığı ihtiyaçlara karşılık olarak ortaya atılmıştır.²⁰⁵

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra modernleşme konusu, Batı sosyal bilimlerinin en temel tartışmalarından birisi haline gelmiştir. Bu dönemde Batılı olmayan toplumların modernleşmesi ile ilgili çalışmalar, modernleşmenin, gelişmenin, ilerlemenin, toplumsal refahın bünyesinde barındırdığı olumlu çağrışımların paylaşımı söz konusu olmuştur. Gündeme gelen bu çalışmalarda modernleşmeye ilişkin süreçlerin, Batı'nın izlediği tarihsel seyir örnek alınarak Batı dışı toplumsal ortamlarda da denenebileceğini vurgulamıştır. Savaş sonrasında toplumsal, siyasal ve düşünsel ortamı ve Batı dışı dünyanın mevcut durumundan 'daha iyiye' ulaşma kaygısı, süreç içerisinde modernleşme kuramı olarak adlandırılan entelektüel bir değeri oluşturmuştur. Modernleşme kuramı, Amerikan sosyolojisinde egemen halde bulunan ve "geleneksel toplumların modernliği yakalama yönünde yaşadıkları küresel süreci" açıklamak üzere geliştirilen analitik bir paradigmadır. Bu bağlamda modernleşmenin dört boyutundan vardır. Birincisi, siyasi partiler, parlamentolar, oy hakkı gibi katılımcı karar vermeyi destekleyen anahtar kurumları içeren siyasi modernleşmedir. İkincisi, genellikle sekülerleşme ve ulusalcı ideolojiye bağlılığın üretildiği kültürel modernleşme; üçüncüsü, endüstrileşmeden farklı olmakla birlikte artan bir ekonomik dönüşümle özdeşleşen ve giderek büyüyen iş bölümü, yönetim tekniklerinin kullanımı, teknolojinin ilerlemesi ve ticari yeteneklerin artması gibi bileşenleri olan ekonomik modernleşmedir. Dördüncüsü ise, artan okuma yazma oranı, kentleşme süreci ve giderek geleneksel otoriterliğin zayıflaması vb. öğeleri bünyesinde barındıran toplumsal modernleşmedir. Söz konusu olan değişimlerin tümü, artan toplumsal ve yapısal farklılaşmayla özdeştir.²⁰⁶

Demokratikleşme kuramlarının üçüncüsü olan yol bağımlılığı teorisi ilk olarak 1980'lerde geliştirilmiştir ve son dönemde de popülerliğini korumaktadır. Teori ilk olarak ekonomist Paul David ve Brian Arthur tarafından analiz edilmiştir. David, yol bağımlılığını "geçmiş önemlidir" ifadesiyle özetlemiştir. Zamanla ekonomi, yönetim, biyoloji, fizik, sosyoloji ve politika gibi pek çok farklı alandan bilim adamları bu teori

²⁰⁵ İsmail Coşkun, "Modernleşme Kuramı Üzerine", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Sayı:1, Cilt:3, 1989, ss. 289-314, s. 289.

²⁰⁶ Fahrettin Altun, "Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu", *Divan Dergisi*, Sayı:1, İstanbul, 2000, ss. 123-186, ss. 135-136.

üzerinde ilgili çalışmıştır. Yol bağımlılığı yaklaşımına göre; önceki otoriter rejimleri kurumsal yapısı, yeni oluşturulan devletlerin siyasi kültürünü, siyasi elitlerini, sivil toplumunu ve halkını etkilemeye devam etmektedir. Çünkü kurumsal yapı bu unsurların içine işlemiştir. Yani yeni düzenleme üzerinde hala belirleyici bir etkiye sahiptir.²⁰⁷

Demokratikleşme kuramlarından bir diğeri olan yapısalcı yaklaşıma göre demokratikleşme uzun vadeli bir süreçtir. Geçiş teorisinden farklı olarak bu yaklaşım, demokratikleşme süreçlerini siyasal seçkinler aracılığı ile değil, öncelikle değişen iktidar yapıları ile açıklama eğiliminde olmuştur. Tarih boyunca değişen belirli iktidar yapılarının ekonomik, sosyal ve siyasi alanda fırsatlar sağlayan karşılıklı ilişkisinin, siyasal seçkinleri ve diğerlerini harekete geçirdiği varsayımı yapısalcı yaklaşımın demokratikleşmeye yönelik temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Yaklaşımın başlangıç noktası Barrington Moore'un 1966 yılındaki 'Demokrasinin ve Diktatörlüğün Sosyal Kökenleri: Modern Dünyanın Oluşumunda Lord ve Köylü' adlı çalışmasıdır. Moore bu çalışmada, 20 yüzyılda bazı büyük ülkelerin parlamenter demokrasileri benimserken diğerlerinin komünist ya da faşist diktatörlüklere dönüşme nedenlerini açıklamaya çalışmıştır.

Yapısalcı yaklaşım tarihsel analizlerinde demokratikleşmenin temel açıklayıcı unsurlarına yer vermiştir. Bu açıklayıcı unsurlar; sınıf ve sınıf ittifakları ile otoriter ve demokratik iş birliklerinin görece gücü; aristokrasinin gücü ve onun işçi baskısına olan bağımlılığı; devletin doğası; işçi hareketlerinin, ulusal azınlıkların ve tarımcıların koalisyon tercihleri ile mağlubiyet veya seferberlik aracılığıyla savaşın etkisi sayılabilir. Bununla birlikte yapısalcı teorilerin birtakım zayıflıkları bulunmaktadır. Teori, ele almış olduğu konularla birlikte kadınların oy hakkını, ulusların rolü, liderliğin önemini, taktikleri ve insanın etkinliğini ihmal ettiği kabul edilmektedir. Nihayetinde ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri gücün niteliğindeki değişimin demokratikleşme mücadelelerini şekillendirdiği; ancak yapısal teorinin odaklandığı zaman aralığında kapitalist gelişmenin, muhtemelen en önemli demokratikleştirici güç olduğu yönünde genel bir uzlaşma mevcuttur.

²⁰⁷Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 49.

Kıyası yapısal yaklaşım, farklı sınıf yapılarına, devlete ve ulus-ötesi güce odaklanmaktadır. Bu farklı yapısal modeller demokratik yöne öncülük ederken bazıları da otoriterizme öncülük etmektedir. Bu anlamda yapısal yaklaşım için tarihsel değişimin uzun-dönemli süreçlerinin en önemli noktası olduğu kabul edilmektedir. Bu süreçleri açıklamada izlenecek yolun ise demokratikleşmenin tarihsel nedenlerini kavramayı amaçlayan tüm ülkelerin karşılaştırmalı tarihsel analizi olduğu ifade edilmektedir.

2.4.2. Gürcü Ulus İnşasının Demokrasi Kuramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Sovyet sonrası dönemde bağımsız devletlerin karşı karşıya kaldıkları rejim değişimleri ve yönedikleri demokratikleşme süreçleri, sosyal bilimciler ve bölge uzmanlarının dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda Gürcistan gibi post-Sovyet ülkeler, demokratikleşme literatürü çerçevesinde ele alınmıştır. Bu süreçte ülkelerin, otoriter yönetimlerden düz çizgisel bir geçişle demokratikleşeceği, böylelikle bu ülkelerin de dünyadaki demokratikleşme sürecinin bir parçası olacağı varsayılmıştır. Ancak geçiş süreci, sadece rejim değişikliği ve pazar ekonomisine uyumu ile açıklanamadığı için, bu ülkelerde ulus devlet inşasının önemini vurgulayan yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın temel nedeni, Gürcistan gibi etnik yapıya sahip post-Sovyet ülkelerin ulus inşalarında titüler grubu temel almaları olmuştur. Dolayısıyla demokratikleşme teorilerinin tek başlarına bölgedeki süreci açıklamada yetersiz kalacağı gözlemlenmiştir. Bölgelerin siyasi dönüşümlerinin, birden çok değişkenin göz önünde bulundurulması ile açıklanabileceğinden yola çıkılarak bölgeye has bazı yaklaşımlar ileri sürülmüştür.²⁰⁸

Bağımsızlık sonrası milliyetçiliğin etkin bir unsur olması, Gürcistan'da çoğu zaman etnik çatışmayı tetiklemiştir. Dolayısıyla titüler gruba mensup olmayan grupların azınlık hakları değerlendirilmemiş, bu gruplar birer tehdit olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Sammy Smooha 1989 yılında, otoriter rejimlerden liberal demokrasiye geçerken ulus inşasının etnik milliyetçilikle bütünleşmesini ve bu anlamda azınlıklara verilen hakları incelemiştir. Smooha, sivil demokrasi modellerine tam uymayan, ancak yapısı itibarıyla demokratik olmayan devlet modelleri arasında da

²⁰⁸Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 49.

gösterilmeyecek, yani bu iki yapı arasında kalmış devlet yapılanmalarını tanımlamak amacıyla ‘etnik demokrasi modelini’ ortaya atmıştır.²⁰⁹ Smooha ’ya göre bu tür devletler, azınlık grupların varlığını kabul etmiş ve bu gruplara bazı haklar tanımıştır. Ancak ulus devlet inşasını titüler grubu temel alarak şekillendirmiş ve bu gruba ayrıcalık tanımıştır. Etnik demokrasilerin ülke içindeki azınlıklara sağladığı asgari düzeydeki haklar daha çok bu grupların kontrolüne yönelik olmuştur. Bu anlamda Smooha’nın etnik demokrasi modeli, Gürcistan’ın demokratikleşme deneyimini başarılı bir şekilde analiz etmiştir. Ayrıca, Gürcistan’ın Batı liberal demokrasilerine eklenme sürecindeki durumunu da açıklamaktadır.²¹⁰

Gürcistan, ulus inşa sürecinde izlemiş olduğu etnomerkezci tutumunu demokratikleşme süreci ile bir arada yürütmüştür. Totaliter Sovyet rejiminden liberal demokrasiye yapmış olduğu geçiş, Smooha’nın ara bir demokrasi modeli olarak nitelendirdiği etnik demokrasi modeli ile uyum göstermektedir. Gürcü ulusal kimliğinin dil, etnisite ve din gibi unsurlar üzerine inşa edilmesi; Gürcü Ortodoks Kilisesi’nin Gürcülerin tarihi, toplumu ve siyasi hayatında etkin bir unsur olması Gürcistan’da iki katmanlı bir yapı yaratarak etnik çatışmalara neden olmuştur. Bununla birlikte, 1990’lı yılların ilk yarısında etnik çatışmalar azalmış ve 2003 yılında gerçekleşen Gül Devrimi sonrasında Gürcistan Batılı liberal demokrasilerden biri olmak için çeşitli adımlar atmıştır. Miheil Saakaşvili’nin iktidarlığında Batıyla ilişkilerini güçlendirmiş ve Batı dünyasına entegre olmak için gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. 1992 yılında BM’ye, 1999 yılında Avrupa Konseyine üye olmuştur. ‘Avrupalı kimliğinin bir parçası olmak, Avrupa Birliği’nin ve NATO’nun koruması altına girmek arzusuyla azınlık hakları ve insan hakları konulu birçok uluslararası antlaşma, sözleşme ve bildiri imzalamıştır. Bu dönemde azınlık haklarına yönelik olumlu adımlar atılmışsa da siyasi ve toplumsal alanda varlığını sürdüren etnomerkezci tutum ve Gürcü Ortodoks Kilisesi’nin etkisi nedeniyle etnik demokrasi özelliğini sürdürmeye devam etmiştir. Özellikle “Gürcistan Gürcülerindir” söylemiyle iktidara gelen Zviad Gamsahurdiya, ülkede Gürcü etnisitesini merkeze koyan bir ulus inşasını vurgulamıştır. Gürcü ulus kimliğinin titüler grup üzerinden

²⁰⁹Etnik demokrasi kavramı ilk kez 1975 yılında Linz tarafından kullanılmıştır. Ancak kavramın kullanımına yönelik farklılıklar bulunmaktadır. Linz kavramı demokratik olmayan sistemler için kullanmış, Smooha ise ‘eksikli demokrasiler’ için kullanmıştır.

²¹⁰Gürsoy ve Biletska, ‘Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan’, ss. 51-52.

şekillendirilmesinde Gürcü Ortodoks Kilisesi'nin önemli bir rol oynamasıyla 'tam Gürcülük' olgusu toplumsal gerçeklik kazanmıştır. Etnik kökeni Gürcü olanlar ve Gürcü Ortodoks Kilisesi'ne bağlı bireyler tam Gürcü kabul edilmiş, bu özelliklere sahip olmayanlar ise bu kimliğin dışında tutularak yukarıda da bahsedildiği gibi iki katmanlı bir yapı oluşmuştur.²¹¹

Gürcistan'da demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak azınlıklara verilen hakların iyileştirilmesine ilişkin birçok yasal düzenleme yapılmışsa da uygulamada siyasi ve toplumsal alanda dirençle karşılaşmıştır. Bu direncin temel nedenlerinden biri, azınlıkların birer tehdit olarak görülmesidir. Ayrıca, Batı'ya entegre olmak amacıyla taahhütlerde bulunan devletin toplumuna, Batı'nın çokkültürlü demokrasi ilkelerini dayatma sorunu da direncin bir diğer nedenidir. Bu bağlamda, Gürcistan'daki Müslüman azınlıkların mevcut durumunu analiz etmek ve bunun için de liberal demokrasi modellerini, bu modellerin azınlık haklarını nasıl ele aldıklarını değerlendirmek gerekmektedir. Bu değerlendirmedeki esas amaç, Gürcistan'ın, parçası olmak istediği Batı'nın azınlıklara yaklaşımına ne ölçüde uyum sağladığı sorusuna cevap bulmaktır. Bunun yanı sıra Gürcistan'daki mevcut demokrasi modelini ve bu modelin azınlıklara yönelik yaklaşımını irdelemektir.²¹²

Azınlıklara yaklaşımına göre iki tip liberal demokrasi modeli bulunmaktadır. Bunlardan ilki klasik liberal demokrasi modelidir. Burada toplumun tüm bireyelerine eşit biçimde yaklaşarak bireylerden vatandaşlık kimliğinde bulunmaları beklenmektedir. Yani devlet, vatandaşlarına siyasal, ekonomik ve kamusal alanda özgürlükler tanıırken, vatandaşların da ülkeye karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini beklemektedir. Bu doğrultuda klasik liberal demokrasi, kendi içinde bireysel liberal demokrasi ve cumhuriyetçi liberal demokrasi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireysel liberal demokrasilerde, bireylerin ortak bir dile, kültüre ve etnisiteye yani kısaca tek tip olmaları beklenmektedir. Ancak böylesi ulus devletin günümüz şartlarında karşılığı olmayacağından bireysel liberal demokrasi modeli kuramsal düzeyde kalmıştır. Cumhuriyetçi liberal demokrasi modeli ise son dönemde en çok bilinen ve kabul gören liberal demokrasi modelidir. Ortak bir dil ve üst kültürü

²¹¹Hazar Ege Gürsoy ve Mehmet Oğuzhan Tulun, "Post-Sovyet Gürcistan'da Azınlık Hakları: Ulusal ve Uluslararası Mevzuat, Devlet Politikası ve Resmi Görüş", *'Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset'* içinde, ss. 83-121, ss. 83-84.

²¹²Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 59.

olan bütün bireyleri vatandaşı olarak kabul eden cumhuriyetçi liberal demokrasi modeli, tüm bireylere eşit haklar tanımaktadır. Bireylerin mensup oldukları azınlık kimlikleri onların özel yaşamlarının bir parçası olarak kabul edilmekte olup devlet, bireylerin haklarını korumakla mükelleftir. Ancak bu tür demokrasi modellerinin yapısı gereği, bireysel hakların korunduğu yerlerde başka hiçbir hakkın belirli etnik ya da ulusal azınlık üyelerine verilmesine gerek kalmadığı savına rağmen genel insan haklarının, zaman içinde azınlıkların birçok temel taleplerine cevap veremediği ve sorunlarını çözemediği eleştirileri ortaya çıkmıştır. Azınlıkların liberal demokrasilerde insan hakları yaklaşımına sıkıştırılmaları ve kolektif kimliklerinin göz ardı edilmesi, ulus devlet içinde daha problemlili hale gelmelerine neden olmuştur. Özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerinde yerel özerklik, siyasi sınırların belirlenmesi, dil hakları ve vatandaşlık politikaları gibi konularda ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözecek yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur.²¹³

Liberal demokrasinin diğer bir türü olan ve azınlık hakları konusunda alternatif bir liberal modeli olan çokkültürlülük, temel olarak, klasik liberal kuramın savunduğu azınlıklara sadece bireysel haklar verilmesinin yeterli olduğu görüşünün sorgulayarak kolektif haklar da verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kymlicka'nın öne sürdüğü çokkültürlülük kavramı, Batı liberal demokrasilerinde, talepler doğrultusunda kimi zaman devlet politikası, kimi zaman da toplumun içselleştirdiği bir normdur. Kymlicka azınlık haklarının liberal teorisini oluştururken geleneksel liberal yaklaşımın temel önermelerinden farklı bir tutum sergilemiştir. Sonuç olarak şunlar ifade edilmelidir ki; Batı demokrasilerinde etnik ve ulusal azınlıklara yönelik yapılan tutarsız ve plansız yaklaşımlar, gelişmekte olan demokrasilere büyük darbeler vurmuştur.²¹⁴

Gürcistan'daki Müslüman azınlıklar ele alındığında, Batı liberal demokrasilerin etnik azınlıklara yaklaşımıyla bu coğrafyadaki etnik demokrasi yaklaşımları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan ilki, devletin laiklik anlayışıdır. Liberal demokrasilerde din, özel alana aittir ve devletin bu alana karışmaması gerektiği görüşü benimsenmiştir. Gürcistan'daki din ise, ulusa dâhil olma ölçütü olarak görülmektedir.

²¹³Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 60.

²¹⁴Willy Kymlicka, *Kymlicka'nın Çokkültürlülüğe İlişkin Liberal Yorumu Çokkültürlü Yurttaşlık/Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Çev. A. Yılmaz, Ayrintı Yayınları, İstanbul, 1998, s.142.

İkinci fark, Sovyet dönemine özgü ateizm geçmişidir. Sovyet döneminde din, toplumun gelişimi önündeki engel olarak görülmüş ve yasaklanmıştır. Dini azınlıklar ise neredeyse görünmez hale gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla oluşan otorite boşluğunu Gürcistan'da 'milli kilise' doldurmuştur. Dolayısıyla dini azınlıklara Batıda yaşadığı kazanımlar hiçe sayılmıştır. Gürcistan'daki etnik demokrasinin Batı liberal demokrasilerden son farkı ise, Müslüman topluluklarının haklarıyla ilgilidir. Batı liberal demokrasilerde Müslüman hakları çoğunlukla göçmen hakları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Gürcistan'da ise Müslümanlar göçmen değil etnik-dini azınlık olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Gürcistan'ın mevcut demokrasi modeli ve azınlıklara nasıl yaklaştığına ilişkin en kapsamlı yaklaşım, Smooha'nın etnik demokrasi modelidir.²¹⁵

Smooha, etnik demokrasiyi, bir etnik grubun devletin kurucusu ve hâkimi olduğu eksikli bir demokrasi modeli olarak görmüştür. Bu anlamda etnik demokrasi, birbiriyle çelişik iki ilkenin kavramsallaştırılmasına dayanmaktadır. Ona göre, hâkim etnik grubun ve azınlığın medeni ve siyasi haklara sahip olduğu ancak hakların kullanımında bu grubun tekelin bulunduğu rejimin etnik demokrasi olarak sınıflandırılması mümkündür. Etnik demokraside, devletin sahibinin yurttaşlar değil, hâkim etnik grup olduğunun altını çizmiştir.²¹⁶

Bununla birlikte Smooha, etnik demokrasiyle yönetilen ülkelerin ortak özelliklerini sekiz maddede toplamıştır. Ancak bu özelliklere her devletin aynı ölçüde benzerlik gösteremeyeceğini kabul ederek, bir ya da iki maddenin uygulanabilir olmaması o ülkenin etnik demokrasi olarak kabul edilmeyeceği anlamına gelmeyeceğini de belirtmiştir. Bu noktada Smooha'nın etnik demokrasi özelliği olarak kabul ettiği ilk koşul, 'Başat etnik milliyetçilik sadece bir etnik grubun ülkede ayrıcalıklı hakkı olmasını amaçlar.' görüşüdür. Bu koşula göre, azınlık grubun ulus inşasında kısıtlı söz hakkı vardır. Gürcistan bu koşulu sağlamaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Gürcistan'ın ayrılıkçı entelektüellerinin ve siyasi seçkinleri, Gürcü Halk Cephesini kurmuşlar ve Zviad Gamsahurdiya liderliğinde bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Gürcü etnik milliyetçiliğinin savunucusu olan Zviad

²¹⁵ Gürsoy ve Biletska, "Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan", ss. 65-66.

²¹⁶ Diren Çakmak, "Sammy Smooha'nın Etnik demokrasi Modeli Üzerine", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, 2013, ss. 53-83, s. 58.

Gamsahurdiya hükümetinin etnik azınlıklara yönelik izlediği siyaset, bu azınlıkların yerli mi, göçmen mi olduğuna yöneliktir. Bu doğrultuda Zviad Gamsahurdiya, ilk olarak Güney Osetya'nın özerk bölge statüsünü feshetmiştir. Gürcü yazın tarihinde Osetler, Gürcü topraklarına göç etmiş bir topluluk olarak kabul edilmektedirler.²¹⁷

Smooha'nın etnik demokrasiler için öne sürdüğü ikinci koşul, 'Devlet, hâkim etnik ulus üyeliğini vatandaşlıktan ayırır.' görüşüdür. Dolayısıyla, devlet titüler gruba üyeliği, ülkedeki diğer etnik gruplardan keskin bir biçimde ayırır. Titüler gruba üyelik için vatandaşlık önkoşul değildir, yani üyelik egemen etnik gruba doğuştan gelir, ilkseldir.²¹⁸Bu duruma bir örnek olarak, bağımsızlığının ilk yıllarında Zviad Gamsahurdiya ve destekçilerinin izlemiş olduğu baskıcı etno-milliyetçi politika gösterilebilir. Dönemin siyasi retoriğinde, Sovyet işgali öncesi dönem yüceltilerek ulus ve devlet inşasında Gürcü Ortodoks Kilisesinin, Gürcü dilinin, Gürcü kültürünün ve Gürcü ulusunun tartışılmaz rolü vurgulanmıştır.²¹⁹

Smooha'nın etnik demokrasiler için öne sürdüğü üçüncü koşul, "Devlete, hâkim etnik ulus sahip olur ve yönetir." görüşüdür. Devlet, ana etnik ulusun kendi kaderini tayin hakkının somut bir örneğidir ve eyalet toprakları, ana etnik ulusun seçkin vatanıdır. Devlet; resmi dili, dini, kültürü, kurumları, bayrağı, milli marşı, sembolleri, takvimleri, yer isimleri, kahramanları, özel günleri ve yasaları hâkim etnik grubun lehine düzenler. Ayrıca göç politikaları, iş kurma ve toprak/mülk sahipliğinin hâkim grubun lehine düzenlenmesi doğal bir olgu olarak kabul edilir.²²⁰ 2003 yılında gerçekleşen Gül Devrimi sonrasında iktidara gelen Miheil Saakaşvili, devlet inşasında benzer bir tutum izlemiştir. Miheil Saakaşvili, 2004 yılında bayrağı ve devlet amblemini değiştirmiştir. Yeni bayrak, Orta Çağda Gürcü kralların kullandığı beyaz zemin üzerine yerleşmiş beş haçtan oluşmaktadır. Üzerindeki Aziz George 'nin bulunduğu yeni amblem ise, Gürcü Bagrationi hanedanının amblemiyle benzerlikler göstermektedir.²²¹

Smooha'nın öne sürdüğü dördüncü koşul "Devlet, hâkim etnik grubu mobilize eder." görüşüdür. Yani devlet, meşruiyetini pekiştirmek ve ulusal kimliği korumak için

²¹⁷Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*,2001, s. 29.

²¹⁸Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*,2001, s. 29.

²¹⁹Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 69.

²²⁰Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*,2001, s. 31.

²²¹Aydınçün- Asker, 'Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı', s. 141.

hâkim etnik grubun rızasını ve gerekirse ülkenin bekası için ferdi haklarından vazgeçip kendilerini feda etmelerini bekler. Bunun karşılığında da hâkim etnik gruba imtiyazlar sağlar.²²² Bağımsızlık sonrası yaşanan etnik çatışmalara, etnik Gürcülerin gönüllü olarak katılması Gürcistan'da olumlu karşılanmıştır. Öte yandan, Gürcü Ortodoks Kilisesinin de Gürcü toplumunu mobilize etme etkisi oldukça yüksektir. Çünkü Gürcü Ortodoks Kilisesi, titüler grup tarafından “devlet kilisesi” olarak algılanmakta, bu statünün kiliseye resmî olarak verilmesini talep edebilmektedir. Ayrıca Gürcü Ortodoks Kilisesi toplum tarafından en güvenilen kurum olarak görülmektedir. Bu bağlamda, kilisenin titüler grubu, toplumun geleneklerine ve değerlerine aykırı gördüğü durumlarda protesto amaçlı mobilize etmesi olağan bir durum olarak kabul edilmektedir.²²³

Smooha'nın etnik demokrasi olma koşulu olarak öne sürdüğü beşinci koşul, ‘Devlet, hâkim etnik grubun üyesi olmayan gruplara eksik olsa da bireysel ve kolektif haklar tanır.’ görüşüdür. Bu bağlamda, etnik demokrasiyle yönetilen ülkelerde devletler, azınlıklara dört çeşit temel bireysel hak tanır. Bu haklar onur, fiziksel koruma, eşitlik gibi insan hakları; mülkiyet, sağlık, iş, gelir ve eğitim gibi sosyal haklar; toplanma, basın özgürlüğü, tarafsız yargı gibi sivil özgürlükler; seçme ve seçilme, çok partili sistem, askerî ve dış müdahaleler olmaksızın hükümeti adil seçimlerle değiştirebilme gibi siyasal haklar olarak sıralanmaktadır. Bunların yanı sıra devlet, azınlık gruplarına bazı kolektif haklar da tanımaktadır. Bu haklar, azınlık gruplarının kendi dillerini kullanmaları, kendi ayrı dinî kuruluşlarını, okullarını ve kültürel derneklerini oluşturmaları gibi sıralanmaktadır.²²⁴

Smooha'nın etnik demokrasi olma koşulu olarak öne sürdüğü altıncı koşul, ‘Devlet, azınlık gruplarına değişim için parlamento ve parlamento dışı mücadelelerine izin verir.’ görüşüdür. Böylelikle azınlık grupları, hak ihlallerine karşı ya da daha iyi koşullara sahip olmak amacıyla imza toplayabilir, eylem ve grev yapabilir, lobi faaliyetlerinde bulunabilir, mahkemelere başvurabilir, kitle iletişim araçlarını kullanabilir ve siyasi baskı oluşturabilirler.²²⁵ Gürcistan'daki Müslüman azınlıklar açısından bakıldığında, 2011 yılında Medeni Kanun'da yapılan değişikliklerle, azınlık

²²²Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*,2001, s. 32.

²²³Gürsoy ve Biletska, ‘Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan’, s. 69.

²²⁴Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*,2001, s. 32.

²²⁵Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*,2001, s. 33.

dinlerine kamu hukukuna bağı tüz el kişi olma statüsü verilmiştir. Yasanın çıkmasıyla birlikte, 15 Temmuz 2011 yılında Gürcistan Müslümanları İdaresi, kamu tüz el kişisi olarak resm iyet kazanmıştır. Yasal olarak tüm camiler, ibadethaneler, imamlar idarenin yetki alanı kapsamına girmiştir. Ayrıca Gürcistan'da aktif olarak çalışan ve Gürcistan Müslümanlarının haklarını savunan sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu kurumlar hak ihlalleri ve hak taleplerine ilişkin mahkemelere başvurabilmektedir. Yine son dönemlerde artan ayrımcılık vakalarına karşı Gürcistan'daki Müslüman azınlıklar olaylara tepkilerini göstermek için eylemler düzenleyebilmektedir.²²⁶

Smooha'nın etnik demokrasi olma koş ulu olarak ö ne sürdüğü yedinci koş ul, 'Devlet azınlık gruplarını tehdit olarak görür.' görüşüdür. Bu tehdit, doğ asına ya da içeriğine göre önemli ölçüde de ğ iş ebilir. Ayrıca bu, sadece devlet tarafından de ğ il, toplum tarafından da hissedilebilmektedir. Tehdit olarak algılanan unsurlar, ço ğ unlukla, azınlıkların titüler grubun ulus kültürünü olumsuz etkilemesi, azınlık nüfusunun yükselmesi, siyasi ve ekonomik güçlerinin artması, anavatanlarına sadakatleri ve ulusal güvenlik riskleri şeklinde sıralanabilmektedir.²²⁷ Buna göre Gürcistan, ulusal azınlıkların yoğun olarak yaşadığı Kvemo Kartli ve Mesheti-Cavahetya bölgelerine ve Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı Acara bölgesine yönelik eylem faaliyetlerinde bulunmuştur. Özellikle Miheil Saakaşvili döneminde bu bölgelerde altyapı faaliyetleri hızlandırılmış tır. Ulusal azınlıklara mensup gençlerin komş u ülkelerde eğitim almasının engellenmesi için 1+4 programı başlatılmış ve merkezî yönetimin etkisini artırma yönünde önemli adımlar atılmış tır.²²⁸

Smooha'nın etnik demokrasi olma koş ulu olarak ö ne sürdüğü sekizinci ve son koş ul, 'Devlet, azınlık grupları kontrol etmek için baskı yapar.' görüşüdür. Bireysel ve kurumsal ayrımcılıklara uğ rayan azınlıkların, yaşadıkları ayrımcılıklardan ö türü, devlete sadakati hem toplum hem de titüler grup tarafından sorgulanır. Uğ radıkları ayrımcılıklara karşı eş itlik talepleri, protesto düzenlemeleri, yargıya başvurmaları gibi eylemleri, toplumun bütünlüğ ünü bozma açısından tehdit unsuru olarak

²²⁶Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örne ğ i Olarak Gürcistan', s. 70.

²²⁷Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*, 2001, s. 34.

²²⁸Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örne ğ i Olarak Gürcistan', s. 72.

algılanır.²²⁹Gürcistan'da, Müslüman Acaralılara yönelik hem toplumsal hem devlet görevlileri tarafından uygulanan baskı bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak, çok etnili ve dinli bir toplumsal yapıya sahip olan Gürcistan'ın ülke istikrarı ve etnik bir ulus tanımı ile liberal Batı dünyasına eklenmek arasında kalmıştır. Bu doğrultuda, Smooha'nın etnik demokrasi modelinin, otoriter rejimden liberal demokrasiye geçişte ara form olduğu görüşüne karşılık Gürcü devletinin Batı'nın şart koştuğu çokkültürlülük yaklaşımını ne kadar benimseyeceği önemli bir soru olmaya devam etmektedir. Çünkü her ne kadar ulusal ve dinî azınlıkların haklarının iyileştirilmesi için olumlu yasal düzenlemeler yapılmış olsa da yasaların uygulanmasında ciddi sıkıntılar gözlemlenmektedir. Dinî azınlıklara yönelik ayrımcılık vakaları gün geçtikçe artmakta, dinî motiflerle örülü etnomerkezcilik toplum tabanında ve Gürcistan devletinin nazarında egemen görüş olmaya devam etmektedir.²³⁰

²²⁹Sammy Smooha, *The Model Of Ethnic Democracy*,2001, s. 34.

²³⁰Gürsoy ve Biletska, 'Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan', s. 74.

SONUÇ

Etnik açıdan Kafkasya'nın diğer bölgelerinden farklı, renkli bir mozağe sahip olan Gürcistan; binlerce yıllık tarihi, kendine has dili ve çok kültürlü yapısıyla, özel bir öneme sahiptir. Sahip olduğu bu avantajın bir sonucu olarak, tarih boyunca Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Persler, Moğollar, Selçuklular gibi devletlerin ilgi ve çatışma alanı olmuştur. Son olarak, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya gibi iki büyük gücün hâkimiyet alanı olmuş ve bunun sonucu ülkenin gelişmesi ve genişlemesi engellenmiştir. 1991 yılına kadar kısa aralıklarla bağımsızlık kazanan Gürcistan, 9 Nisan 1991 yılında tam bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bağımsızlığını kazanan Gürcistan'ın en büyük amacı; etnik sorunlarını çözmek, toprak bütünlüğünü sağlamak ve büyük devlet olmaktır. Bu bağlamda, 1991 sonrası dönemde iktidara gelen Gürcü liderleri, bağımsızlık sonrası ciddi krizlere yol açan farklı etnik unsurların kontrol edilmesi ve ülke bütünlüğünün sağlanması için kimlik politikalarına ağırlık vermiştir.

Bağımsızlığın kazanılmasında önemli bir rolü olan Zviad Gamsahurdiya'nın aşırı milliyetçi tutumu ülkedeki etnik unsurları kışkırtmış, ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. Gamsahurdiya'nın sonra başa gelen Eduard Şevardnadze, ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak için daha yumuşak bir politika izlemiş, Batı ile entegrasyonunu amaç edinmiştir. Ayrıca Eduard Şevardnadze döneminde Rusya ile dengeli politika tercih edilmiştir. Bununla beraber, bölgede etkinliğini devam ettirme çabasında olan Rusya, ülkeye yönelik baskılarını arttırmıştır. Etnik unsurları kışkırtmış ve ülkeyi toprak bütünlüğünü bozma tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır. Neticede, kuruluş aşamasında BDT'ye üye olmayan Gürcistan, bu baskılar sonucu 1993'de üyeliği kabul etmek zorunda kalmıştır. 2008 Güney Osetya savaşı sonrasında BDT'den ayrılmıştır.

Eduard Şevardnadze 'den sonra iktidara gelen Miheil Saakaşvili döneminde Gürcistan dış politikasının oluşumuna etki eden en önemli ve temel faktör kimlik faktörü olmuştur. Miheil Saakaşvili dış politikasını bu temel üzerine inşa etme ve uygulama yoluna gitmiştir. Ülkenin geleceğinin garantisini hem de Batı'yla olan yakınlığın bu şekilde tesis edileceğine inanmıştır. Ayrıca, iktidara geldikten sonra yapmış olduğu reformlarda Gürcistan'da önemli bir ulus inşası politikası izlemiştir. Bayrağın değişmesi, devlet armasının ve devlet marşının değişmesi bu duruma örnek

olarak gösterilebilir. Bütün bunlar incelendiğinde Gürcistan'da milli tarihine vurgu yapmaktadır.

Toparlamak gerekirse, Sovyet sonrası dönemde, bağımsızlığını kazanan Gürcistan, birçok siyasi, ekonomik, sosyal, tarihi ve kültürel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Gerek bölge içi gerekse bölge dışı unsurlardan kaynaklanan bu sorunlar, belirsizlikler ve çatışmalar; ülkelerin rejim dönüşümlerini ve demokratikleşme süreçlerini etkilemiştir. Bu çerçevede, Gürcistan'ın demokratikleşme sürecinde başarılı ve olumlu bir çizgi izlediğini söylemek mümkün görünmemektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Aydingün, Ayşegül, Asker, Ali ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*, Terazi Yayınları, Ankara, Haziran 2016.
- Bulut, Remzi, *Eski SSCB Ülkeleri (Sosyal ve Ekonomik Yapıları Üzerine Bir Araştırma)*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 2017.
- Cheterian, Vicken, *Kafkasya'da Savaş ve Barış Rusya'nın Sorunlu Hududu*, Belge Yayınları, İstanbul, 2017.
- Çiloğlu, Fahrettin, *Dilden Dine, Edebiyattan Sanata Gürcülerin Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1993.
- Fahir Armanoğlu, *20 yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul, 1995.
- Gürbüz, M. Vedat, *Kafkasya'da Siyaset Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, Kadim Yayınları, Ankara, Mayıs 2012.
- Gürün Kamuran, *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991
- Hewitt, George, *Discordant Neighbours – A Reassessment of The Georgian-Abkhazian And Georgian-South Ossetian Conflict-*, Boston, 2013.
- İyikan, Necati, *Orta Asya ve Güney Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kasım, Kamer, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Usak Yayınları, Ankara, 2011.
- Köse Osman, *Küçük Kaynarca Antlaşması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- Küpeli Özer, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014.

Kymlicka Willy, *Kymlicka'nın Çokkültürlülüğe İlişkin Liberal Yorumu Çokkültürlü Yurttaşlık/Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

Nodar, Asatiani ve Otar Janelidze, *History Of Georgia*, 2009.

Özkırımlı, Umut, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1999.

Sarı, Mustafa, *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafka Göçleri 1856-1876*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

Stephen Jones, *Georgia A Political History Since Independence*, Tauris Publisher, , London – New York, 2015.

Sürmeli, Serpil, *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)*, Divan Yayınları, Ankara, 2001.

Svante E. Cornell, *Small Nations and Great Powers, A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Curzon Press, 2001, Richmond.

Şahin, Enis, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.

Veliev, Cavid ve Araz Aslanlı, *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, Berikan Yayınları, Ankara, 2011.

MAKALELER

Alizade, Orhan, “18. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'nın Kafkasya'da İşgalcilik Politikası”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 7, C. 4, 2010, ss. 105-114.

Altun, Fahrettin, “Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu”, *Divan Dergisi*, S: 1, İstanbul, 2000. ss. 123-186.

- Asker, Ali, “Gürcistan’da Din-Devlet İlişkilerinde Yeni Yasal Düzenleme”, *21. Yüzyıl Enstitüsü Dergisi*, S. 33, Eylül 2011, ss. 66-72.
- Aslanlı, Araz, “Bölgesel ve Küresel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 5, 2005, ss.116-136.
- Aydınğün Ayşegül ve Ali Asker, “ Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı”, “Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna, Türk Dilli Halklar ve Türkiye ile İlişkiler” içinde, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012, ss. 120-206.
- Başkan, Argun, “Kafkasya’da Bütünleşme ve Dağılma Döngüleri İçinde Gürcüler, Zanlar (Megreller ve Lazlar) ve Svanlar”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 30, 2011, ss. 15-41.
- Bay, Abdullah, “Birinci Dünya Savaşında Gürcü Lejyonu ve Faaliyetleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 18, 2015, ss. 75-92.
- Bekcan, Umut, “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S. 4, C. 68, 2013, ss. 73-102.
- Coşkun, İsmail, “Modernleşme Kuramı Üzerine”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, S: 1, Cilt: 3, 1989, ss. 289-314.
- Çakmak, Diren, “Sammy Smooha’nın Etnik Demokrasi Modeli Üzerine”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 2, 2013, ss. 53-83.
- Çancı, Haldun, “Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik ve Kavramsal Bir Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S: 2, Cilt: 13, Isparta, 2008, ss. 105-116.
- Çapraz, Hayri, “Abaza-Gürcü Çatışmasında Tarih”, *Uluslararası Kafkasya Kongresi*, 26-27 Nisan Kocaeli, 2012, ss. 568-576.
- Çapraz, Hayri, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Gürcistan’da Politik ve Ekonomik Durum”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 77, Ankara, 2015, ss. 467-472.
- Çimke, Harun, “Gürcü Dili Çalışmaları ve Gürcistan’ın Dil Politikası”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 47. 2015, ss. 101-112.

- Dursun, Selim “İç Tehditler ve Dış Politika: Gürcistan Dış Politikası Örneği (1991-2003)”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 2, C: 3, 2017, ss. 24-49.
- Erkan, Süleyman, “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi-International Journal Of Economics And Administrative Studies*, S.17, ss. 1-24.
- Güngör, Bayram, “Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Aktörlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Gürcistan”, *KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss. 37-54.
- Gürsoy, Hazar Ege ve Yuliya Biletska, ‘Azınlık Haklarına Kuramsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan’, “*Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*” içinde, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2012, ss. 49-81.
- Kafkasya’daki Gelişmeler ve Türkiye, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No: 60, Nisan 2014, İstanbul, s. 72.
- Kızılbuğa, Osiya Esra, “Rusya’nın Abhaz-Gürcü Çatışmasına Müdahalesi”, *Kafkasya Forumu Dergisi*, S: 4-5, ss. 54-61.
- Kodaman, Timuçin ve Âdem Ali İren, “Gürcistan Ulus İnşa Çabalarının Önünde Bir Engel: Cavaheti Ermenileri”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, S. 2, C. 5. 2013, ss. 67-75.
- Köktaş, Atıcı Nilgün, “Saakaşvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 2, Ekim 2015, ss. 95-110.
- Kurubaş, Erol, “SSCB Sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, S. 5, C. 2, 2006, ss. 112-133.
- Özyücel, Sinem, “II. Irakli’nin Rusya ile İlişkileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, , S. 77, Ankara, 2015, ss. 534-545.
- Papushvili, George, “The 1921 Constitution Of The Democratic Republic Of Georgia Looking Back After 90 Years, Batumi, 2012, ss. 5-29.

- Serdar, Zeynep Topal, “Çarlık Rusya Yönetimine Kadar Gürcü Tarihi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, , S. 77, Ankara, 2015, ss. 457-466.
- Serdar, Zeynep Topal, “XX. Yüzyılın Başlarında Türk-Gürcü İlişkileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, , S. 77, Ankara, 2015, ss. 613-631.
- Süleymanlı, Ebülfez, “Sovyetlerin Milli Kimliği Yok Etme Faaliyetleri: Sovyet Halkı Denemesi”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 2005, ss. 128-134.
- Şadıhanov, Emil, “Sovyetler Birliği’nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri”, *Journal of Economy Culture and Society*, S. 33, İstanbul, 2006, ss. 1-26.
- Topakkaya, Arslan, “Tarihsel Süreçte Kilise-Siyaset İlişkileri ve Günümüze Yansımaları”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, S. 6, Kayseri, 2017, ss. 11-31.
- Türker, Özgür ve Abdolvahid Soofizadeh, “Gürcistan’ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması’ndan Ağa Muhammed Han’ın Tiflis Seferi’ne”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 7, C. 3, 2015, ss. 149-165.
- Türker, Özgür, “Georgiyevsk Antlaşması Bağlamında Gürcistan-Rusya İlişkileri (1783)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 77, Ankara, 2015, ss. 546-555.
- Tüysüzoğlu, Göktürk, “Gürcistan’da Muhtemel Bir Ayrılıkçı Bölge: Samtskh-Cavaheti”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 55, C. 13, ss. 67-83.
- Uludağ, M. Bülent, “Gürcistan’ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasal Yapılara Etkisi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, , S. 77, Ankara, 2015, ss. 428-436.
- Ural, Selçuk ve İrfan Tokgöz, “Bağımsızlıktan Kadife Devrimine Gürcistan Dış Politikasında Türkiye’nin Yeri”, *Uluslar arası İlişkiler Akademik Dergi*, S: 7, C.2, 2005, ss. 125-155.
- Ural, Selçuk, “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye’nin Yeri 1991-2004”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 7, Kars, 2011, ss. 115-135.
- Wakizaka, Keisuke, “Gürcistan’ın Ulus-Devlet İnşasında Kafkas Topluluklarının Önemi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, , S. 77, Ankara, 2015, ss. 410-427.

- Yalçın, Ruhan, “Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, S: 1, C: 69, ss. 189-215,
- Yavuz, Nurcan, “Erzincan Mütarekesi’nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *A.Ü Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 28, C. 7, Ankara 1995, ss. 208-232.
- Yıldırım, Huriye, “Gürcistan’da Kimlik Politikaları Kapsamında Müslüman Azınlıklar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 77, Ankara, 2015, ss. 633-645.
- Yıldırım, Huriye, “Gürcistan’da Kimlik Politikaları Kapsamında Müslüman Azınlıklar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S: 77, Ankara, 2015.
- Yılmaz, Reha, “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları”, *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, S. 38, C. 2, 2010, ss. 21-42.

TEZLER

- Ağacanov, Kamil, *Gürcistan Dış Politikasına Yön Veren İç Etkiler*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, [130].
- Alesker, Aleskerov, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara, 2007, [391].
- Aşurov, Asif, *Güney Kafkasya’daki Etnik, Dinsel ve Dinsel Grupların Bölge Politikasındaki Yeri*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, [155].
- Çelebioğlu, Tuğba, *1990 Sonrası Türkiye Gürcistan İlişkileri*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, [120].
- Çiapaşvili, Nino, *Gürcistan’da Din ve Devlet İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, [132].
- Ekici, Yunus, *İki Dünya Savaşı Arasında Gürcistan (1918-1939)*, Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2012, [226].
- Guniava, Gela, *Türk-Rus İlişkileri ve Gürcistan XX Yüzyılın İlk Çeyreğinde*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, [174].

- Günay, Ali Cem, *Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Politikaları*, Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2009, [394].
- Jıntcharadze, Nino, *Gürcistan Gül Devrimi ve Dış Politik Sonuçları*, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014, [176].
- Karabayram, Fırat, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Atılım Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, [302].
- Kuyumcu, M. İhsan, *Güney Kafkasya Ülkelerinin Demokratikleşme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Harp Akademileri Komutanlığı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, [126].
- Küçükali, Cem, *Gürcistan'ın Yeni Jeopolitiği*, Yenyüzyıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, [189].
- Oral, Tolga, *Sovyetler Birliği Yönetimi Altında Gürcistan*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2011, [94].
- Topal, Zeynep, *XX. Yüzyılda Türk-Gürcü İlişkilerini Şekillendiren Faktörler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2014, [145].
- Uludağ, M. Bülent, *Avrasya'nın Uluslararası Sisteme Açılmasına Etkisi Yönüyle Sovyetler Birliği ve Sonrası Dönemde Kafkasya'daki Ulusçu-Ayrılıkçı Akımlar*, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara, 1999, [1000].
- Uludağ, M. Bülent, *Rusya ve Sovyetler Birliği'nde Gürcüler ve Gürcistan*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, [312].

ÖZGEÇMİŞ

1993 yılında Adana'nın Saimbeyli ilçesinde doğan Mesude EŞİYOK, 2011 yılında Saimbeyli Lisesi'ni bitirmiştir. 2016 yılında Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. Ara vermeden Karabük Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi alanında Yüksek Lisansa başlamıştır. Yayınlanmış bir kongre tebliği bulunmaktadır.

